T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ANABİLİM DALI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HENRY KISSINGER VE ABD DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

Niyazi ALKAN

Danışman
DOÇ. DR. FÜSUN ÇOBAN DÖŞKAYA

İZMİR-2022

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Henry Kissinger ve ABD Dış Politikasına Etkisi**" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/ /2022

Niyazi ALKAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Henry Kissinger ve ABD Dış Politikasına Etkisi

Niyazi ALKAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Stratejik Araştırmalar Anabilim Dalı

Stratejik Araştırmalar Programı

ABD dış politikası kökenleri itibariyle diğer devletlerden ayrılan ve kuruluşundan beri sistematiğini koruyan bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Temelleri Amerikan istisnacılığının üzerine kurulan bu politika, başlarda "yalnızcı" bir politika izlemiş ancak zamanla realizmin en büyük uygulayıcısı haline gelmiştir.

ABD dış politikası, tarih boyunca farklı kişiler tarafından yönetilmiş ancak bu yönetimlerin hiçbirinin etkisi Henry A. Kissinger kadar fazla olmamıştır. Almanya doğumlu olup, antisemitizm akımından kaçmak amacıyla, gençlik yıllarında ABD'ye sığınan Kissinger, Harvard Üniversitesi'ni dereceyle bitirip, Richard M. Nixon döneminde Ulusal Güvenlik Danışmanı olmuştur. Görev yaptığı dönem boyunca Vietnam Savaşı'nın sona erdirilmesi, Çin açılımı, Sovyetler Birliği ile Detant dönemine girilmesi, Arap- İsrail sorunu ve mekik diplomasisi gibi ABD tarihinin en önemli dış politika olaylarının altına imzasını atan Kissinger, ABD tarihinin Ulusal Güvenlik Danışmanlığı ve Dışişleri Bakanlığını aynı anda yürüten ilk diplomatı olmuştur. Richard Nixon ile beraber bir dış politika yürüten Kissinger, Watergate skandalına tanıklık etmiş ve sonrasında Başkan Gerald Ford çalışmıştır.

Görev yaptığı süre boyunca ABD idealizmi ve çıkarlarının en etkin savunucularından biri olan Kissinger, realpolitik alanında her zaman örnek gösterilen bir siyasi olmuştur. Görev süresi dolduktan sonra dahi, fikirleriyle, makale ve kitaplarıyla ABD dış politikasına yön vermeye devam etmiştir. Kissinger, özellikle "savaş suçlusu olduğu" iddialarıyla, ABD tarihinin en çok

tartışılan siyasilerinden biridir. Bu çalışma, Henry A. Kissinger'ın ABD'nin geleneksel dış politikasının çizgileri dışına çıkarak uyguladığı sıra dışı hamleleri analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Henry A. Kissinger, ABD, Dış Politika, Diplomasi, Detant.

ABSTRACT

Master's Thesis

Henry Kissinger and His Effect on the US Foreign Policy

Niyazi ALKAN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Strategic Researches

Strategic Researches Program

The US foreign policy is a policy that differs from other states in terms of its origins and preserves its systematics since its establishment. This policy, founded on American exceptionalism, initially followed an "isolationist policy", but it has become the largest practitioner of realism over time.

Different people have governed U.S. foreign policy throughout history, but none of these administrations has had as much influence as Henry A. Kissinger. Germany-born Kissinger immigrated to the USA in his youth to escape the anti-Semitism, graduated from Harvard University with a degree, and became the National Security Advisor during the Richard M. Nixon administration. During his tenure, Kissinger undersigned the most important foreign policy events in the history of the United States, such as the ending of the Vietnam War, Chinese expansion, the Détente period with the Soviet Union, the Arab-Israeli problem, and shuttle diplomacy. Henry Kissinger became the first diplomat in US history to serve as National Security Advisor and Secretary of State simultaneously. Carrying out a foreign policy with Richard Nixon, Kissinger witnessed the Watergate scandal and worked with President Gerald Ford afterward.

One of the most active defenders of US idealism and interests during his tenure, Kissinger has always been an exemplary politician in the field of realpolitik. He continued to shape US foreign policy with his ideas, articles, and books even after his term of office expired. Kissinger is one of the most controversial politicians in US history, especially with the allegations that he is a

“war criminal”. This study analyzes Kissinger’s extraordinary moves by going beyond the traditional foreign policy lines of the USA.

Keywords: Henry A. Kissinger, USA, Foreign Policy, Diplomacy, Détente

HENRY A. KISSINGER VE ABD DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR xii
ŞEKİLLER LİSTESİ xiii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
GENEL HATLARI İLE AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI VE EVRİMLEŞME SÜREÇLERİ

1.1. ABD KURULUŞ DÖNEMİ VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ 6
1.1.1. ABD Dış Politikası Kültürü 9
1.1.2. Amerikan İstisnacılığı 10
1.1.3. Federal Yapı 11
1.1.4. Liberalizm 11
1.1.5. Dini Değerler 12
1.1.6. Jeopolitik Konumun Önemi 14
1.1.7. Bilim İnsanlarının Dış Politikaya Etkisi 16
1.2. ABD DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER 19
1.2.1. Halkın Rolü 19
1.2.2. ABD Dış Politikası Karar Alma Organları 21
1.2.2.1. Başkanlık Sistemi 21
1.2.2.2. Monroe Doktrini 23
1.2.2.3. Truman Doktrini 23

1.2.2.4. Eisenhower Doktrini 24
1.2.2.5. Bush Doktrini 25
1.2.3. Teoriler Işığında ABD Dış Politikası: İdealizm ve Realizm 25
1.2.3.1. İdealizm ve ABD Dış Politikası 25
1.2.3.2. Realizm ve ABD Dış Politikası 27

İKİNCİ BÖLÜM
HENRY ALFRED KISSINGER

2.1. ALMANYA VE ABD'DE İLK YILLARI 30
2.1.1. Henry Kissinger ve Almanya Yılları 33
2.1.2. Henry Kissinger ve ABD 36
2.1.3. Kissinger'ın Orduya Girişi 38
2.1.4. Harvard Yılları 40
2.1.5. Harvard Uluslararası Seminerleri 42
2.1.6. Dış İlişkiler Konseyi 44
2.1.7. Harvard'da Profesörlük 46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HENRY KISSINGER VE ABD DIŞ POLİTİKASI

3.1. WASHINGTON'A GİDEN YOL 48
3.1.1. Vietnam'la Temaslar 49
3.1.2. Vietnam Savaşı 50
3.1.3. Kissinger ve Vietnam Politikası 53
3.1.4. Ulusal Güvenlik Danışmanı: Henry Kissinger 55
3.1.5. Vietnam Savaşı Müzakere Süreci 59
3.1.6. Vietnam Savaşının Bitişi 60
3.2. SOĞUK SAVAŞ VE KISSINGER 62
3.2.1. Soğuk Savaş ve ABD Stratejileri 64
3.2.2. Truman Doktrini ve Marshall Yardımları 66
3.2.3. NATO'nun Kurulması 67

3.2.4. Henry Kissinger'ın Soğuk Savaşa Etkileri 67
3.2.5. Sovyet-Çin Çatışması 68
3.2.6. Çin Açılımı 70
3.3. KISSINGER DÖNEMİ ABD-SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ 74
3.3.1. Yumuşama (Detant) Dönemi 75
3.3.2. Üçgen Diplomasisi 76
3.3.3. Detant İlkeleri 77
3.3.4. Stratejik Silahların Sınırlandırılması (SALT 1) 78
3.4. KISSINGER DÖNEMİ ÖNEMLİ OLAYLARI 81
3.4.1. Arap-Yahudi Anlaşmazlıkları 81
3.4.1.1. 6 Gün Savaşı 84
3.4.1.2. Yom Kippur Savaşı 86
3.4.1.3. Petrol Krizi ve Savaşın Sona Ermesi 89
3.4.2. Henry Kissinger ve Mekik Diplomasisi 90
3.4.3. CIA Darbeleri, Şili ve Kissinger 94
3.4.3.1. Komünizm yolunda Şili 95
3.4.3.2. Şili Darbesi 100
3.5. Watergate Skandalı ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger 103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HENRY KISSINGER'IN SİVİL HAYATA DÖNÜŞÜ

4.1. KISSINGER VE MEDYA YILLARI 111
4.1.1. Gölge Sekreter 113
4.1.2. Kissinger Associates 115
4.1.3. Bilderberg Toplantıları 117
4.1.4. Kissinger, ABD Başkanları İlişkileri 118
4.1.5. Henry Kissinger Aktif Görevleri 122
4.1.6. Henry Kissinger Kitapları 123
4.1.7. Kissinger'ın Son Dönem Analizleri 124
4.1.8. Kissinger: Dâhi mi, Savaş Suçlusu mu? 125

SONUÇ 132
KAYNAKÇA 137

KISALTMALAR

ABM	Anti Balistic Missile
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
CFIA	Central for International Affairs
CIA	Central Intelligence Agency
ECB	European Central Bank
FED	Federal Reserve
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
ITT	International Telegraph and Telephone
NAFTA	North American Free Trade Agreement
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NBC	National Broadcasting Company
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries
SALT	Strategic Arms Limitation Talks
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
FRUS	Foreign Relations of the United States

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisi'ne Göre Eski Dünya Haritası s. 18
Şekil 2: Vietnam Savaşı s. 61

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri, dış politikasını belirlerken bazı hedefler üzerine odaklanmıştır. Bunlardan ilki, Amerikan vatandaşlarının ve ülke çıkarlarının korunması tezine dayanan güvenlik hedefidir. Bu hedef ABD'nin kuruluş yıllarında izolasyon veya yalnızcılık olarak adlandırılan kendi kabuğuna çekilme yöntemiyle sağlanmıştır. İki Dünya Savaşı ve arkasından gelen Soğuk Savaş, Amerika'nın dış politikasında değişim yaşanmasına sebep olmuştur. Komünizm saldırılarından korunmak amacıyla izolasyon politikasından vazgeçen ABD, diğer devletlerle ittifaklar kurma yoluna gitmiş ve saldırılardan korunma amacıyla "güçlü ve caydırıcı ordu" politikası gütmüştür.[1] Soğuk Savaşın sona ermesiyle, bu caydırıcılığa gerek kalmamış ancak yeni bir tehlike Amerikan iç siyasetini alt üst etmiştir. 11 Eylül olayları ve terör odaklı bazı ülkelerin oluşturduğu tehlike, ABD dış politikasını da çok fazla etkilemiş ve caydırıcılıktan (deterrence), "önleme politikasına" geçiş yapılmıştır.[2] Bu tür bir dış politika, karşı tarafın saldırısına uğramadan, ilk saldırıyı yapma ya da tehlikeyi kendi evinde önleme şeklinde gerçekleşmektedir. ABD'nin Irak işgali bu politikanın en büyük örneği durumundadır.

ABD dış politikasının diğer bir hedefi ise refah politikasıdır. Bu politikaya göre ABD, vatandaşlarının ekonomik gücünü korumak zorundadır. Bu amaçla, sürekli bir istihdam yaratma amacında olan ABD, bu istihdamı sağlayabilmek için dünyadaki enerji kaynaklarına kolaylıkla ulaşım sağlayabilmeli ve bu enerji kaynaklarını ucuza tedarik edebilmelidir.[3] Bu doğrultuda, dünyanın enerji bakımından zengin bölgelerine hükmedebilmeli ve gerekirse o bölgelerde çıkarlarına uygun yönetimleri başa getirebilmelidir. Bunların yanı sıra yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek ve Amerikan halkı için ulaşılabilir fiyatlı ürünler üretilmesini sağlamak da, ABD dış politikasının öncelikleri arasındadır. Dharshini David'in de

[1] Judith Goldstein, Robert O. Keohane, **Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change**, Cornell University Press, New York, 1993, s. 17-24.

[2] Richard Ned Lebow, Janice Gross Stein, "Deterrence and the Cold War", **Political Science Quarterly,** Cilt: 110, Sayı: 2, 1995, s. 158-160.

[3] Steven Hook, John Spainer, **Amerikan dış politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze**, çev. Özge Zihnioğlu, İnkılâp, İstanbul, 2016, s. 13-14.

belirttiği üzere, küresel ekonomi dolara endekslenmiş durumdadır ve her bir doların yolu da ucuz üretim merkezi olan Çin'den geçmek zorundadır.[4]

ABD dış politikasının kökleri, kuruluş dönemine dayanmaktadır. Kuzey Amerika'ya göç eden dönemin Avrupalı kolonileri, aydınlanma dönemine tanıklık etmeleri sebebiyle, siyasi çekişmelerden uzak "Yeni Dünya" vizyonuna inanan başkanlar seçmiştir ve bu liderler, demokrasi, akılcılık ve bireysel özgürlük hedefleriyle ülkeyi yönetmeyi amaçlamışlardır. Amerikan istisnacılığına (American exceptionalism) inanan bu halklar, ülkelerini kutsal saymış ve ülkelerini dünya barışının sağlayıcısı olarak görmüşlerdir.[5] Thomas Jefferson ve Woodrow Wilson gibi liderler, Amerikan idealizminin sembolleri olmuş ve bu ulusal kimlik -Abraham Lincoln'ün de belirttiği üzere- ABD'nin kendisini dünyanın en iyi, son umudu olarak (last best hope) görmesine sebep olmuştur.[6]

Görüntüde, istemeyerek dünya savaşlarına girmek zorunda kalan ABD, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası kendini bir anda dünyanın süper gücü durumunda bulmuştur. Kendine biçtiği bu sözde sorumluluk duygusuyla, Bretton Woods ve Birleşmiş Milletler gibi sistemlerin kurulmasına öncülük etmiş, savaşlardan bitkin düşmüş dünya ülkelerinin, refah, demokrasi, insan hakları gibi ideallere ulaşmasına öncülük etmeyi amaçladığını dünyaya duyurmuştur. Liberalizmin getirdiği bu yeni sistemler, kapitalizm anlayışının da ön plana çıkmasına sebep olmuş ve bu anlayış ise başka bir anlayış olan komünizm ile mücadeleye girmiştir. Soğuk Savaş ortamında diğer bir süper güç olan Sovyetler Birliği'nin savunduğu komünizm ideolojisi, ABD'nin dış politikasını da etkilemiş ve nükleer silahların gölgesinde yeni bir döneme girilmesine sebep olmuştur.

ABD dış politikasını en fazla etkileyen kişilerin başında gelen Henry A. Kissinger, Almanya'nın Fürth şehrinde doğmuş ve 15 yaşına kadar Alman değerleriyle büyümüş bir Yahudidir. Nasyonel Sosyalist Alman İşçi partisinin iktidara gelmesinden sonra hayatında köklü değişiklikler yaşayan Kissinger, henüz

[4] Dharshini David, **Kutsal Dolar**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2021, s.17-26.
[5] Clifford Geertz, **The Interpretation of Cultures: Selected Essays**, Basic Books, New York, 1973, s. 89.
[6] Sidney E. Mead, "Abraham Lincoln's "Last, Best Hope of Earth": The American Dream of Destiny and Democracy", **Church History**, Cilt: 23, Sayı:1, 1954, s.3.

15 yaşında Nazi zulmünden kaçıp, ailesiyle birlikte ABD'ye göç etmiştir.[7] Alman disiplininin sağladığı çalışkanlıkla, gittiği okulları başarılı bir şekilde bitiren Kissinger, Harvard Üniversitesine kabul edilmesiyle fırsatlarla dolu bir dünyanın kapısını aralamıştır. Özellikle Rockefeller gibi dostlarının yardımıyla kariyer basamaklarını hızlı bir şekilde tırmanan Kissinger, dış politika konusundaki görüşleri, makaleleri ve kitaplarıyla, dönemin ABD başkanlarının bile dikkatini çekmiştir.[8]

Soğuk Savaş döneminin en etkin figürlerinden biri olan Kissinger, Amerika'nın idealizm anlayışının, dünya savaşları döneminde geçerliliğini yitirdiğine inanmış ve tüm dış politika unsurlarını realizm akımı doğrultusunda şekillendirmiştir. Realpolitik denilince akla gelen ilk isimlerden olan Kissinger[9], ideolojilerin dahi dış politikada yerinin olmadığını belirterek, uluslararası ilişkilerde önemli olan tek unsurun, karşılıklı çıkarların korunması olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda güç kavramına büyük önem atfeden Kissinger, vatandaşı olan Bismarck'ın düşünce yapısından etkilenmiş ve onun kurduğu ittifakları kendine örnek alarak, Soğuk Savaşın imkânsız görünen anlaşmalarını hayata geçirmiştir. Kissinger, güç kavramını klasik realizmin kurucusu olarak addedilen Morgenthau ekseninde değerlendirmiş, gücün sadece amaçlara ve hedeflere ulaşmak için kullanılması gereken caydırıcı bir araç olması gerektiğini ifade etmiştir.[10]

Bu düşünce yapısı içerisinde kendisine Nixon hükümetinde Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak yer bulan Kissinger, göreve gelir gelmez kendisini Vietnam Savaşı gibi devasa bir sorunun içinde bulmuş ve savaşın bitirilmesinde oynadığı rolden dolayı 1973 yılında Nobel Barış Ödülü almaya hak kazanmıştır. Kissinger ve Nixon ikilisi, Amerika'nın kalıplaşmış dış politika kurallarına meydan okumuş ve ezberleri bozan politikaları ile yeni bir diplomasi türü yaratmışlardır. Vietnam Savaşı esnasında Soğuk Savaşın verdiği zararı fark eden Kissinger, Sovyetler ile olan

[7] Clyde Haberman, "Decades Later, Kissinger's Words Stir Fresh Outrage Among Jews", **The New York Times**, 16.12.2010, https://www.nytimes.com/2010/12/17/nyregion/17nyc.html, (16.06.2022).

[8] H. Andrew Schwartz, "Henry A. Kissinger", **CSIS**, 17,10.2011, https://www.csis.org/people/henry-kissinger, (16.06.2022).

[9] Güney Ferhat Batı, "Diplomasinin 'Realpolitik' Yüzü: Henry Kissinger, Uluslararası Politika Akademisi", 24.11.2018, http://politikaakademisi.org/2018/11/24/diplomasinin-realpolitik-yuzu-henry-kissinger/, (17.06.2022).

[10] Barbara Keys, "Henry Kissinger: The Emotional Statesman", **Diplomatic History**, Cilt: 35, Sayı: 4, 2011, s. 588-594.

ilişkinin değişmesi gerektiğine karar vermiş ve realist bir anlayışla, yeni bir dönemin başlaması gerektiğini belirtmiştir. Kissinger, genel ABD inancının aksine ülkeler arasında "iyi" ya da "kötü" gibi nitelendirmeler yapılamayacağını,[11] her ülkenin kendi çıkarları için mücadele ettiğini ve asgari düzeyde de olsa her ülkeyle bağlantı kurulmak zorunda olduğuna inanmaktaydı. Bu doğrultuda Sovyetler ile "Yumuşama" (Detant) adlı yeni bir döneme girilmesini sağlayan Kissinger, özellikle gerçekleştirdiği SALT (Stratejik Silahların Sınırlandırılması) türü anlaşmalarla, dünyanın nükleer korkusundan bir nebze de olsa kurtulmasını sağlamıştır.[12]

Benzer bir diplomatik hamleyi Çin ile gerçekleştiren Nixon ve Kissinger ikilisi, uzun yıllardır izole bir hayat yaşayan ve Soğuk Savaş döneminde ideolojik benzerlik sebebiyle Sovyetler Birliği ile yakınlaşan Çin ile de yeni bir diplomasinin hayata geçmesi gerektiğine inanmaktaydılar. Tayvan sorununa rağmen, Mao Zedong'u kendi taraflarına çekebileceklerine inanan Kissinger, her zaman olduğu gibi Nixon'ı kolaylıkla ikna etmiş ve Çin açılımı olarak bilinen yeni bir diplomatik hamleyi gerçekleştirmiştir. 1972 yılında Nixon'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret eden ilk ABD başkanı olmasıyla sonuçlanacak bu süreç, Soğuk Savaşın en büyük hamlelerinden biri olarak tarihe geçmiştir. 1979 yılında birbirlerini resmî olarak tanıyan bu iki ülke, 90'lı yıllara gelindiğinde ise, en büyük ticari ortaklar olarak dünya sahnesine çıkmıştır.[13]

Siyasi hayatı boyunca dünyanın neredeyse tüm ülkeleriyle diplomatik ilişkiler yürüten Kissinger, gerçekleştirmiş olduğu ezberleri bozan siyasi hamlelerle Amerikan dış politikasına damga vuran en önemli insanlardan biri olmuştur. Özellikle Arap-İsrail savaşları sürecinde yürütmüş olduğu ve literatüre "Mekik Diplomasisi"[14] olarak geçen diplomatik hamlesiyle, dış politikanın duygulardan arındırılması gerekliliğinin örneğini açık bir şekilde sunmuştur. Watergate skandalı sonrası, hem Ulusal Güvenlik Danışmanlığı hem de Dışişleri Bakanlığı görevlerini

[11] Hook, s. 108.
[12] Abi Wilson, **Kissinger and Détente - From Nixon to Ford**, MA in United States Studies: History & Politics, University College London, Londra, 2013, s. 19-26.
[13] Umut Bekcan, "Sovyet-Çin Uyuşmazlığında ABD Faktörü", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 1, 2020, s. 234-239.
[14] Sarah Lu, "Henry Kissinger and the Roots of Shuttle Diplomacy: Realpolitik, Bilateral Relations, and Domestic Motivations", **The Yale Review of International Studies**, 2019, http://yris.yira.org/comments/2888, (16.06.2022) s. 1-6.

aynı anda yürüten Kissinger, Ford döneminin kapanmasıyla aktif siyasi hayatına veda etmiştir.

Bu çalışma, birinci bölüm itibariyle genel Amerikan dış politikasına odaklanmakta ve kökenleri itibariyle hangi süreçlerden geçtiğini analiz etmektedir. Çalışmanın ikinci kısmı ise Henry Kissinger'ın doğum yeri olan Almanya'da başlayan günleri ve dönemin Almanya'sı hakkında bilgi vermekte, devamında ise Kissinger'ın aktif siyasi hayatının başlangıcı olan 1960'lı yılların başlarına kadar olan dönemi analiz etmektedir. Özellikle Harvard yıllarının incelendiği bu dönemde, Kissinger'ın siyasi olgunlaşma süreci irdelenmektedir. Üçüncü bölümde, ABD dış politikası ve Kissinger'ın yollarının kesiştiği ve Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak siyasi hayatına başlayan Kissinger'ın gerçekleştirdiği siyasi ve diplomatik hamleler incelenmektedir. Siyasi hayatına çok fazla diplomatik zafer ya da kayıp sığdıran Kissinger'ın, tüm siyasi hayatını incelemeye imkân olmadığından sadece en önemli diplomatik hamlelerinin incelendiği bu dönem, Başkan Ford döneminin bitişine kadar olan süreyi kapsamaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise Kissinger'ın aktif siyasi hayatı sonrası dönem incelenmekte ve günümüzde 100 yaşına gelmiş olan Kissinger'ın tüm bu süreç boyunca hem ABD siyaseti hem de ABD başkanları üzerindeki etkisi anlatılmaktadır. Çalışmada son olarak, üzerinde en çok tartışılan siyasi figürlerinden biri olan Kissinger'a karşı yöneltilen suçlamalar ve karıştığı iddia edilen insanlık suçları hakkında bilgi verilmektedir.

Çalışmanın amacı, kuruluş yıllarından itibaren dünya üzerinde en fazla etki yaratan ABD dış politikasını analiz etmek, geçirdiği değişimleri incelemek ve gerçekleştirilmiş olan politik hamlelerin, dünya üzerinde bıraktığı izleri değerlendirmeye tabi tutmaktır. Aynı zamanda Kissinger'ın dünya literatürüne kazandırdığı diplomatik kavramları analiz ederek, bu kavram ve eylemlerin Türkiye açısından kullanılabilirliğini değerlendirmek bu çalışmanın diğer bir amacıdır. Çalışmanın bir diğer amacı ise Türkiye'nin, yeni bir diplomatik vizyona sahip olmasına katkı sağlamaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARI İLE AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI VE EVRİMLEŞME SÜREÇLERİ

1.1. ABD KURULUŞ DÖNEMİ VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ

Amerika Birleşik Devletleri, kuruluşu itibari ile dünya siyasetini en fazla etkileyen ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. On üç koloni döneminde, İngiltere'nin dayattığı vergilere isyan edilmesi sonucu yayınladıkları 1776 tarihli Bağımsızlık Bildirgesi[15] ABD'nin dünya sahnesine çıktığı ilk adım olarak değerlendirilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri dış politikası, kuruluşundan itibaren farklı evrelerden geçmiş, farklı stratejiler izlemiş ve günümüzdeki etkin konumuna ulaşmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikası, kuruluşundan itibaren incelendiğinde görülmektedir ki, Avrupa'yı ve ABD dış politikasını birbirinden ayırmak imkânsızdır. ABD, 13 İngiliz kolonisinin, yine diğer Avrupa ülkelerinin (İspanya, Portekiz, Fransa vb.) sömürgeleri olan kolonileri ele geçirmesiyle oluşturulmuştur. ABD'nin, İngiltere'ye karşı vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesi, zamanla dış politikasına da yansımış ve Avrupa'da meydana gelen her olaydan etkilenir hâle gelmiştir. ABD, İngiltere'ye karşı bağımsızlığını kazandığı 1783 Paris Anlaşması sonrasında, dünyaya içe dönük bir politika uyguladığı izlenimini vermiş ve bu durum yaklaşık 150 yıl sürmüştür.[16]

ABD'nin genel dış politika stratejilerine bakıldığı zaman, bahsedilen içe dönüklük "yalnızcılık" stratejisi olarak tanımlanmıştır. Bu stratejinin yanı sıra "güç dengesi" ve "angajman" stratejileri de dış politikanın ana etmenlerini oluşturmuştur.[17]

- Yalnızcılık: Bağımsızlığı için verdiği uzun mücadeleler ve savaşlar sonucu yeni bir ulus ülke kuran ABD, kuruluşundan itibaren yeni savaşlardan kaçınmış, kendi iç politikasına odaklanmaya karar vermiştir. Özellikle Avrupa ülkelerinin bitmek tükenmek bilmeyen çıkar savaşlarına dâhil olmak istemeyen ABD,

[15] David Armitage, "The Declaration of Independence and International Law", **The William and Mary Quarterly**, Cilt: 59, Sayı: 1, 2002, s. 39-42.
[16] Pat Paterson, "Origins of U.S. Foreign Policy", **Perry Center Occasional Paper**, 2018, s. 1-14.
[17] Sait Yılmaz, Amerikan Büyük Strateji Çıkmazı, **Anka Enstitüsü**, 03.08.2018, http://ankaenstitusu.com/amerikan-buyuk-strateji-cikmazi/, (15.09.2015).

kendini bir tür tecride almış ve diğer ülkelerin siyasi olaylarından uzak kalmayı yeğlemiştir. Bu stratejinin kurucusu olarak gösterilen George Washington, ABD'nin dış politikasını anlatırken; sadece kendi içine odaklanmış, güç dengelerinin içinde bulunmayan, hiçbir ittifakın üyesi olmayan, kendi güvenliğini ön plana alan bir ülke olduklarından bahsetmektedir.[18] "Köpekle yatan, pireyle kalkar" sözüyle düşüncelerini net bir şekilde ifade eden Washington, kendisinden sonra gelecek liderlere de, ABD dış politikası hakkında bir yol haritası çizmeyi hedeflemiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki; ABD her ne kadar yalnızcılık stratejisi gütse de, bu stratejiyi sadece kendisine zarar gelmeyecek durumlarda kullanmıştır. Ticari ve kültürel ilişkilerde ise Doğu veya Batı fark etmeksizin, tüm ülkelerle iyi ilişkiler sürdürmüş ve zaten bu durum ABD'nin kısa sürede ekonomik olarak çok fazla yol kat etmesine sebep olmuştur.[19]

- Güç dengesi: Morgenthau'nun da belirttiği gibi güç dengesi sadece devletler düzeyinde değil, bazen olaylar, bazen de ittifaklar arasında gerçekleşebilmektedir.[20] Bu ittifaklar arasındaki dengeyi sağlayabilmek için gerekli olan kurumlar, güç dengesinin ana enstrümanlarını oluşturmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler ya da NATO gibi kurumlar, Varşova Paktı gibi kurumlarla dengelenmek istenmiştir. Scweller ise güç dengesinin 7 ayrı anlamda kullanılabileceğini belirtmiş ve bu 7 farklı terimden ABD için uygun olanını "güçlü bir devletin, gerekli kurumların kurulmasına ön ayak olarak, dünyanın geri kalanı için uygun dengeyi sağlamak" sözleriyle ifade etmiştir.[21] Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında güç dengesinin bozulduğunu gören ABD, her iki savaşta da duruma müdahale etmiş ve Avrupa'da Almanlara, Asya da ise Japonlara karşı olan ittifakları desteklemiştir. Soğuk Savaş döneminde ise dünya

[18] Lindsay M. Chervinsky, "George Washington: Foreign Affairs", **Miller Center**, https://millercenter.org/president/washington/foreign-affairs#:~:text=Washington's%20foreign%20policy%20focused%20on,opportunity%20to%20undermine%20American%20sovereignty, (19.09,2021), s. 1-3.

[19] Ramazan Gözen, **Amerikan dış politikası**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 66-108.

[20] Hans. J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, Alfred A. Knopf, New York, 1948, s. 125.

[21] Randal L. Schweller, "The Balance of Power in World Politics", **Oxfordre**, 05.09.2016, https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-119, (15.09.2021)

neredeyse tamamen iki kutba bölünmüşken, ABD kutuplardan birinin liderliğini sürdürmüş ve SSCB'nin yıkılışından sonra da süper güç olarak bu liderliğe devam etmiştir. Uluslararası örgütlerin kurulmasında ana aktör olarak öne çıkan ABD, bazen dengeleri kendisi kurmuş, bazen dengeleri değiştirmiş, bazen de dengeleri yıkmıştır.

- Angajman: Engagement olarak adlandırılan bu strateji ile ABD, dünyanın tüm bölgeleri ile ilişkiler kurma yoluna gitmiş ve her alanda ortaklıklar gerçekleştirmiştir. Yaşadığı iç savaştan daha da güçlenerek çıkan ABD, yayılma (expansionism) stratejisini genişleterek öncelikle bulunduğu coğrafyada ve sonrasında ise tüm dünyada etkisini arttırmıştır. Teknolojik alanda elde ettiği ilerlemenin yanı sıra askeri ve ekonomik güç olarak da büyüyen ABD, tüm bu güçlerini siyasi ve dış politika alanlarında ustaca kullanmış ve kimi zaman yumuşak, kimi zaman ise sert gücünü kullanarak hegemon bir ülke olma yolunda ilerlemeye başlamıştır. İç savaş bitiminde, topraklarını genişletme amacı ile Alaska başta olmak üzere birçok yerde işgallere başlamış ve özellikle Latin Amerika'da çeşitli yerleri topraklarına katma girişimlerinde bulunmuştur.[22] ABD'nin etki alanını genişletirken kullandığı en büyük stratejilerden biri ise gambot (gunboat) diplomasisi olmuştur.[23] Günümüzde dahi dünyanın en büyük donanma gücüne sahip olan ABD, jeopolitik konumu sebebiyle, kurulduğu tarihten itibaren deniz gücüne önem vermiş ve son teknoloji silahlarla donattığı bu savaş gemilerini, diğer ülkeler üzerinde bir caydırıcılık aracı olarak kullanmıştır. James Cable, gambot diplomasisini tanımlarken "düşman ülke ile savaşmaktansa, donanma gücünü bölgesel bir güç olarak sunarak, karşı tarafı korkutma stratejisi olarak tanımlamıştır.[24] Kurulduğu tarihten itibaren deniz gücünün farkında olan ABD, bu gücünü zamanla emperyalist amaçları için kullanmaya başlamış ve günümüze değin devam ettirmiştir.

[22] Daniel S. Papp, Loch K Johnson, John Endicott, **American Foreign Policy: History, Politics, and Policy**, Pearson Longman, New York, 2005, s. 119.

[23] Robert Mandel, "The Effectiveness of Gunboat Diplomacy", **International Studies Quarterly**, Cilt: 30, Sayı: 1, Mart 1986, s. 59–76.

[24] Cable James Cable, **Gunboat Diplomacy: Political Applications of Limited Naval Force**, Preager, New York, 1970, s. 21.

ABD'nin yayılmacı ve pragmatist stratejileri doğrultusunda gerçekleştirdiği politikalardan bir diğeri ise "açık kapı" politikasıdır (open-door policy). [25] Bu politika ABD Dış İşleri Bakanı John Hay tarafından ortaya atılan ve tüm ülkelerin Çin ile serbestçe ticari ilişkiler kurmasına olanak sağlayan ve böylece bir nevi Çin'in tanınmasına sebep olan bir dizi anlaşmaları içermektedir. Bu politika ABD'nin Asya'da ki etkisini arttırmış ve yaklaşık kırk yıl boyunca ABD'nin Asya dış politikasını oluşturmuştur.[26]

Ülkenin kurulduğu yıllarda George Washington gibi başkanların aksine, özellikle Theodore Roosevelt ve devamında gelen başkanlar 1900'lü yıllar itibari ile emperyalist bir ülke olma yolunda ilerlemiş ve dünyanın birçok yerinde hâkimiyetlerini arttırmışlardır. Venezüella, Meksika ve Küba gibi ülkelerde iç karışıklıklar çıkaran ABD, Hawaii'yi işgal etmiş, Panama ve Porto Rico'da askeri gücünü arttırmış, Asya'da ise Filipinler, Çin ve Japonya gibi ülkeler arasındaki sorunlarda hakem rolü üstlenmiştir. Hem ülkeler hem de kurumlar bazında etkisini arttıran ABD, zamanla emperyalist bir ülkeye dönüşmüştür.

1.1.1. ABD Dış Politikası Kültürü

ABD gibi büyük devletler, belirli bir anlayış üzerine inşa edilmiş bir dış politikaya sahiptir. Bu devletler yüzyıllardır süregelen sistemli bir dış politika kültürünün uygulayıcısı durumundadırlar. Bazı diğer Batılı ülkelerde de görebileceğimiz üzere, dünyada meydana gelen dönemlik olaylar, dışsal etkenler veya başka ülkelerin tutumları, bu tür büyük devletlerin dış politikasını çok fazla etkileyemez. Küçük ya da zayıf olarak nitelendirebileceğimiz ülkeler, kendileri dışında meydana gelen olaylardan çok çabuk etkilenebilir ve bu olaylara göre ivedi bir dış politika değişimine gidebilirler. Bu tür küçük devletlerde dış politika, daha ziyade çıkarlar doğrultusunda şekillenmektedir. ABD gibi süper güç olarak adlandırılan bir ülke ise, kuruluşundan itibaren kazandığı dış politika kültürünü kolay kolay terk etmez ve bu kültür her yeni gelen yönetim tarafından uygulanmaya devam

[25] Reed Hepler, "What Was The Open Door Policy?", **Study**, 18.12.2021, s. 1-3.
[26] Robert Longley **What Was the Open Door Policy in China? Definition and Impact,** 29.08.2016, https://www.thoughtco.com/open-door-policy-definition-4767079, (28.09.2021)

eder. ABD'nin tarihi kökenleri ve bu aşamada kazandığı deneyimler, onun dış politika kültürünü oluşturur ve bu kültür ABD'nin tahmin edilebilir ve aynı zamanda güvenilir bir dış politika yürütebilmesine olanak sağlamaktadır.[27]

1.1.2. Amerikan İstisnacılığı

İstisna kelimesinden de anlaşılacağı üzere, ABD kendisini benzer uluslardan farklı bir yerde konumlandırmaktadır.[28] Bilindiği üzere yeni olan her şey daha modern bir şekilde kurgulanabilmektedir. Nasıl ki yeni araçlar, yeni konutlar ya da yeni makineler eskilerine kıyasla daha işlevsel, daha modern ve çağın gerekliliklerine uygunsa, yeni kurulan devletlerin de daha nitelikli olabilme şansı bulunmaktadır. Binlerce yıldır varlığını sürdüren ülkelere nazaran, ABD'nin yeni kurulmuş bir ülke olması, onun bazı evrensel değerlerin bilinciyle kurulmasına sebep olmuştur. Kuruluş yöntemi bile diğer ülkelerden farklı olan ABD, bu farklılığı kendi içinde özgün bir hale getirmiştir. Bilindiği üzere ABD tek bir milletin değil, çok farklı ulusların birleşiminden oluşan yeni bir federal devlet olarak kurulmuştur. Geneli Anglo-Sakson olmasına rağmen neredeyse tüm Avrupa ülkelerinden halkların meydana getirdiği bu ülke, öncelikle kazandığı Bağımsızlık Savaşı ile kendisini çok istisnai ve üstün bir ülke olarak konumlandırmıştır. Daha sonraki yıllarda gösterdiği gelişim ise, onun sanayi, teknoloji, hukuk, ekonomi ve bilim gibi konularda öncü bir ülke olmasına sebep olmuştur. Kuruluşundan itibaren içinden koptuğu Avrupa ile sıkı bir yarış içine giren ABD, yeni olmanın getirdiği avantajları kullanarak, oluşturduğu anayasa ve kurumları daha modern ve insan haklarına odaklı bir şekilde düzenlemiş ve kendisini "yenidünya" olarak tanımlamıştır.[29] Bağımsızlık aşaması ve sonrasında gösterdiği gelişim sayesinde büyük bir özgüven kazanan ABD, kendini çok farklı bir kategoride tanımlamış ve kendini diğer ülkelerden üstün görme eğilimine gitmiştir. Hatta bu üstün görme öyle bir duruma gelmiştir ki, ABD kendisini dünyayı

[27] Gözen, s. 101-102.

[28] Uri Friedman, **"American Exceptionalism: A Short History"**, 18.06.2012, https://foreignpolicy.com/2012/06/18/american-exceptionalism-a-short-history/ (28.09.2021)

[29] Cavit Emre Aytekin, Amerikan İstisnacılığı'nın Kimliksel Boyutu ve Hegemonya Sonrası ABD dış politikasındaki Rolü, **Biz ve Ötekiler - Uluslararası İlişkilerde Kimlik Perspektifinden Dış Politika**,(Ed. Gökhan Çapar),Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020, s. 123-125.

şekillendirme kudretine sahip bir ülke olarak görmeye başlamış ve yine kendisini dünyadaki tüm kötülüklerin amansız düşmanı olarak nitelendirmiştir. Abraham Lincoln kongreye yaptığı bir konuşma esnasında ABD'yi insanlığın son ve en iyi ümidi olarak tanımlayarak, Amerikan İstisnacılığına vurgu yapmıştır.[30]

1.1.3. Federal Yapı

ABD'nin kendine güven unsuru olarak gördüğü sebeplerden bir diğeri ise kurdukları çok uluslu devlet sistemidir.[31] Bünyesinde çok farklı milletlerden insanlar barındıran ABD, tüm bu insanları bir şemsiye altında birleştirme görüntüsü altında olumlu bir imaj çizmeye çalışmıştır. Ülkede bulunan her milletten insana, bu yeni fırsatlar ülkesinin nimetlerinden yararlanma ve hatta bu ülkeyi daha iyi yerlere taşıma amacını vermiştir. Her ferdinin kendi kültürleri doğrultusunda yaşayabilmesine imkân veriyor izlenimiyle, tarihi boyunca iç sorunlarla uğraşmak zorunda kalmasının üstünü örtmüştür. Bu anlayışını dış politikaya da yansıtan ABD, kendini tüm dünyanın gözünde adeta bir özgürlük savaşçısı olarak konumlandırmıştır. Görünen bu özgürlük yanlısı anlayış, konu yerli halklar olduğunda bilindiği üzere geçerli olmamış aksine ABD'nin gerçek sahipleri olan yerel halk veya bilinen adıyla Kızılderililer, zorunlu göç, asimile politikaları ve hatta topraklarının ellerinden parayla veya zorla alınması gibi uygulamalarla karşılaşmışlardır.[32]

1.1.4. Liberalizm

ABD kuruluşundan itibaren, belirli değerlerin üzerine inşa edildiğini belirtmekte ve bu değerler sistemi ile hem gurur duymakta hem de diğer ülkelere örnek olmayı amaçlamaktadır. Bu değerlerden belki de en önemlisi ise Amerikan tipi liberalizmdir. Kökleri Avrupa'ya dayanan ABD, Avrupa'nın aydın fikirleri üzerine inşa edilmekle kalmamış, bu yapıyı kendi içinde sentezleyerek daha ileriye götürme,

[30] Robert W. Johannsen, **Civil War History**, The Kent State University Press, Cambridge, Cilt:40, 1994, s. 21-23.
[31] Federalism, Cornell Law School, https://www.law.cornell.edu/wex/federalism, (20.09.2021)
[32] Richard Witmer, Joshua Johnson, Frederick J. Boehmke, "American Indian Policy in the States", **Social Science Quarterly**, Cilt: 95, Sayı: 4, 2014, s. 1043-1063.

daha modern bir hâle getirme niyetine girmiştir. Liberalizmin kurucusu olarak gösterilen John Locke gibi aydınların görüşleri çerçevesinde oluşturulan[33] Bağımsızlık Bildirgesi (Declaration of Independence) sonrası, temel hak ve hürriyetlerin en ileri şekilde uygulandığı yeni bir Anayasa hazırlayan ABD, bu anayasa ile her alanda tam bir özgürlükler ülkesi olma amacında olmuştur. Bireysel özelliklerin ön plana alındığı klasik liberalizmin yanı sıra, sosyal liberalizmi de işlevli hâle getiren ABD, gerek ifade özgürlüğü, gerek mülkiyet hakkı, gerek inanç özgürlüğü, gerek basın, gerekse de serbest ekonomik faaliyetler anlamında tam bir özgürlük kurmaya çalışmıştır. Sonuç olarak, özellikle ekonomi ve ticaret alanındaki bu serbestlik ve özgürlükler, ABD'nin kısa sürede dünya devleri arasına girmesine sebep olmuştur. Adam Smith'in meşhur "Laissez-faire, laissez-passer" (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) anlayışını[34], ülke ekonomisine kurulur kurulmaz entegre etmeyi başaran ABD, merkantalizm sistemi uygulamalarını rafa kaldırarak, ticaret ve ekonomik girişimlere sıfır müdahale anlayışı sayesinde, sanayileşme yolunda hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. ABD'yi oluşturan tüm bu liberal sistem, ABD'nin diğer ülkelere ve dünyada meydana gelen olaylara bakışını da şekillendirmiş ve dünya üzerinde kurmak istediği tüm kurum ve sistemler de liberal bir bakış açısı gözetmiştir[35]. İnsan haklarına verdiği önem doğrultusunda, kimi zaman başka ülke ya da uluslararası kuruluşları şekillendirme hakkını kendinde gören ABD, bu uğurda diğer ülkelere (özellikle petrolü olanlara) çok fazla müdahale de bulunmakta çekince görmemiştir.

1.1.5. Dinî Değerler

ABD'nin kuruluş ilkelerinde ve sonrasında belirlediği iç ve dış politikalarda öne çıkan en önemli etkenlerden biri de dindir. Amerika Birleşik Devletleri'nin din temelli bir ülke olduğunu ifade etmek, onu daha iyi anlamamız açısından önem arz etmektedir. ABD'nin kuruluş aşamasında Avrupa'dan gelen ilk göçmenler, Püriten

[33] İdil Su Ekmekçi, "John Locke'un Liberalizm Kuramı Üzerine", **TBB Dergisi**, Sayı:106, 2013, s. 207.
[34] M. Kemal Aydın, "Kapitalizm ve Kriz", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:1, s. 3.
[35] John M. Owen, "Transnational Liberalism and U.S. Primacy", **International Security**, Cilt:26, Sayı:3 Kış, 2001-2002, s. 117-124.

olarak adlandırılan bir mezhebin üyeleridir ve bu göçmenlerin geliş amaçlarının en önemli nedeni, dinlerini özgürce yaşama isteğidir.[36] 1600'lü yıllarda İngiltere Kraliçesi Elizabeth ile yaşadıkları çatışmalar sebebi ile huzursuzluk yaşayan bu mezhebin insanları, kendi inançlarını daha özgür yaşayabilmek adına, yeni bulunan Amerika kıtasına göç etme kararı almışlardır. Avrupa'da uzun yıllar boyunca devam eden mezhep çatışmaları sonucunda istediklerini elde edemeyen bu insanlar, bu yeni kıtayı "vaat edilmiş kutsal topraklar" olarak görmüş ve orada kendi inançları doğrultusunda yeni bir düzen oluşturmaya karar vermişlerdir. ABD'de New England adlı bölgede toplanan Püritenler,[37] bölgede kendi inançları doğrultusunda bir koloni kurmuşlardır. Koloniyi kurma aşamasında sadece din eksenli bir toplum değil aynı zamanda kendi inanç ve doğrularına hizmet eden sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik kurumlar oluşturan bu toplum, ABD'nin günümüze kadar etki eden kültürünü oluşturmuştur.[38] Kendilerinden sonra kıtaya gelen insanları da kendi düzenleri içinde asimile eden Püritenler, kendilerini Hristiyanlık dininin gerçek üyeleri olarak görmüş ve bu inancı yayma misyonunu kendilerinde görev bilmişlerdir. Dinin en saf ve temiz halini yaşadıklarını iddia eden Püritenler, önce bulundukları kıtada, sonrasında ise tüm dünyada, misyonerlik faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Bu düşünceye sahip insanların kurmuş olduğu ABD ise, kuruluşundan itibaren bu kutsal misyona inanmış ve hem ülkenin hem de ülkede yaşayan insanların seçilmiş olduğunu ifade etmekten çekinmemiştir. ABD Başkanı Thomas Jefferson dahi Amerikan toplumunun "seçilmiş bir halk" olduğunu belirtmiştir.[39] Püritenler dinlerini yaşama konusunda öylesine katı kurallara sahipti ki, bu dinsel yaşam şekli Amerika'nın tüm kültürünün gelişmesinde etkili olmuştur. Günümüzde dahi Avrupa'ya kıyasla dinlerini daha yoğun bir şekilde yaşayan ABD halkı, siyasi ve dış politika gibi konularda, liderlerinin dini atıflarına büyük önem vermektedir. Tüm bu kendini kutsal görme durumu, ABD ve onun halklarına (kendilerine göre) önemli bir misyon yüklemiş ve bu misyon çerçevesinde yayılmacı bir anlayışa sahip olmalarına sebep olmuştur.

---

[36] Sacvan Bercovitch, **The Puritan Origin of American Self**, Yale University Press, New Heaven,1975, s. 48.

[37] Ali İsra Güngör, "Hıristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", **Dini Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, s.21, 1998, s. 14-15.

[38] Ning Kang, "Puritanism and its Impact Upon American Values", **Reviews of American Studies**,2009 Cillt: 1, Sayı: 2, s. 148-149.

[39] Gültekin Sümer, "Amerikan dış politikasının Kökenleri ve Amerikan dış politikası Kültürü", **Uluslararası İlişkiler**, 2008, Cilt: 5, Sayı:19, s. 119-144.

Öncelikle Amerika kıtasında yayılmayı kendilerine kutsal bir görev olarak addeden ABD, ileriki yıllarda gücünü arttırdıkça bu yayılmacılığını tüm dünyaya genişletme eğilimine girmiştir. Apaçık Alınyazısı (Manifest Destiny) olarak adlandırılan bu inanç, ABD dış politikasının temellerini oluşturan en önemli etkenlerden biridir.[40] Bu din eksenli yayılmacı politika, doğal olarak sadece din eksenli olarak kalmamış, aynı zamanda kültürel bir yayılmacılığa da sebep olmuştur. Günümüzdeki kadar olmasa da, demokratik bir yönetim şeklini benimseyen Püritenler, dönemin şartlarına kıyasla oldukça modern bir yönetim biçimi oluşturmuş ve bu anlayışı tüm dünyaya yayma çabası içine girmişlerdir. Bu anlayışla, neredeyse tüm ABD başkanları, kendilerini ve bulundukları pozisyonu kutsal olarak addetmiş ve özellikle girdikleri savaşlarda kendilerini Tanrının isteklerini yerine getiren uygulayıcılar olarak görmüşlerdir.

Avenjelik kilisesi de ABD halkları ve özellikle George W. Bush gibi liderlerin etkisi altında kaldığı başka bir dinî kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. 1700'lü yıllarda temelleri atılan bu hareket, zamanla güçlenmiş ve özellikle baba ve oğul Bush sonrası, dünyanın şekillendirilmesinde etkili olan bir güç haline gelmiştir. ABD dış politikasında da etkisini gösteren bu hareket, Hristiyanlığın daha koyu kanadını temsil etmektedir ve günümüzde sayıları 40 milyonu geçen bu topluluk, açık bir şekilde Cumhuriyetçi partiye destek vermektedir.[41] Özellikle Orta Doğu'ya kutsal bir önem atfeden Avenjelikler, kutsal kitaplarda geçen kehanetlerin gerçekleşmesi adına İsrail devletini ziyadesiyle önemsemektedir ve tüm Orta Doğu politikasını İsrail'in menfaatleri doğrultusunda şekillendirmektedir.[42]

1.1.6. Jeopolitik Konumun Önemi

Ülkelerin dış politikalarının belirlenmesinde birçok faktör rol oynayabilmektedir. ABD'nin dış politikasına etki eden siyasi, dinî, kültürel etmenlerin yanı sıra, onun fiziki ve coğrafi şartları da göz ardı edilemeyecek durumdadır. Türkiye gibi etrafı sorunlu komşularla çevrelenmiş ülkelerin aksine

[40] Shane Mountjoy, **Manifest Destiny: Westward Expansion**, Infobase Publishing, New York, 2009, s. 48.
[41] Şener F. Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", **Birey ve Toplum**, Cilt:3, Sayı:6, 2013, s. 92.
[42] Grace Hallsell, **Tanrıyı Kıyamete Zorlamak**, çev. Mustafa Acar, & Hüsnü Özmen, Kim Yayınları, Ankara, 2003, s. 76-78.

ABD, sahip olduğu jeopolitik konumu sebebi ile adeta izole bir ülke konumundadır. Napoléon Bonaparte'ın "Ulusların tüm gücü coğrafyalarından gelir ve ben yalnızca koşulları belirlerim"[43] sözünde açık bir şekilde belirttiği üzere, ülkelerin jeopolitik konumları, onların tüm dünya ile olan ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Kuruluşu itibariyle kendisini sürekli sömüren Avrupalı ülkelerden izole bir yaşam devam ettirmek isteyen ABD, coğrafi konumu sebebi ile bu isteğini gerçekleştirebilmiştir. Çevresini saran okyanuslar sayesinde, jeopolitik bir üstünlük elde eden ABD, düşmanca tavırların uzağında, güvenlik endişesi olmadan avantajlı bir konum elde etmiştir. Bu güvenlik avantajını sağlayan sadece okyanuslarla çevrili olması değildir, aynı zamanda görece zayıf komşulara sahip olması da, ülkenin savunmaya odaklanma yerine, sanayi ve teknolojiye odaklanabilmesini sağlamış ve bu sayede kısa sürede hem kendini sömüren Avrupalı ülkelere karşı, hem de dünyanın geri kalanına karşı üstünlük sağlayabilmiştir. Tarihi boyunca kendi ülkesinde neredeyse hiçbir tehditle karşı karşıya kalmayan ABD, sürekli bir kaosun yaşandığı Avrasya bölgesine göre çok avantajlı bir bölgede varlığını devam ettirmektedir. Hem yeni kurulan bir ülke olması, hem de jeopolitik konumunun getirdiği avantaj, ABD'nin "ahistoricism" olarak adlandırılan, herhangi bir ülke ile tarihi bir düşmanlığının olmamasına sebep olmuştur.[44] Bu durum ABD'nin dünyaya farklı bir gözle bakmasına sebep olmuştur. Tarihi bir düşmanı olmayan, coğrafi olarak adeta pamuklara sarmalanmış bir konum elde eden ABD, tüm dünyayı da aynı gözle görmeye başlamış ve dünyanın geri kalanında yaşanan anlaşmazlıklara bir anlam verememiştir. John J. Mearsheimer bu durumun Amerikan halkında barış, özgürlük, iyimserlik gibi bazı değerler yarattığını ve bu değerler sebebi ile Amerikan halkının zorunlu kalmadıkça başka ülkelerle çatışmaya girilmesinden kaçındığını belirtmiştir.[45]

Sadece coğrafi olarak değil, aynı zamanda o coğrafyada yaşayan çok farklı etnik ya da kültürden insanlar olması ve bu insanların birlikte sorunsuz bir şekilde yaşayabilmeleri de Amerikalıların dünyaya ve uluslararası ilişkilere olan görüşlerini

[43] Tanguy De Wilde D'estmael, "Les Théories des Relations Internationales a L'épreuve de L'apres-guerre Froide, Defis Theoriques Pluriels", **Studia de Diplomatica**,1999, s. 166.
[44] Donald M. Snow, Eugene Brown, **United States Foreign Policy: Politics Beyond the Water's Edge**, Bedfort/St.Martin's, Boston, 2000, s. 13.
[45] Jonh J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**. W. W. Norton & Company New York, 2001, s. 22-27.

etkilemiştir. Tüm bu etmenler, ABD'yi tüm dünyayı kendi değerlerinin çizgisine çekebileceğine inandırmış ve bu inanç doğrultusunda, uluslararası ilişkileri dönüştürüp, düzenleme hakkına sahip olduklarını düşünmüşlerdir. Öyle ki, tüm bu düşünceler, ABD'de kökleri Kant'ın insan doğasının barışçıl olduğu yönündeki tezine dayanan Demokratik Barış Teorisinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu teoriye göre demokrasiye sahip olan ülkelerin birbirleri ile savaşmasının mümkün olmadığı, savaşın sadece demokratik ve otokratik ülkeler arasında gelişebileceği belirtilmiş ve tam da bu yüzden, dünya barışı için otokratik veya diktatörlükle yönetilen ülkelerin demokrasiye yönlendirilmesi inancı doğmuştur.[46] Demokratik Barış Teorisi, ABD'nin neredeyse tüm dünya ülkelerinin iç işlerine karışması için bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu teorinin gereği olacak şekilde, iyiler kötülerle mücadele etmelidir ve onlara göre dünyada iyilerin lideri konumundaki ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir.

1.1.7. Bilim İnsanlarının Dış Politikaya Etkisi

ABD'nin, coğrafi konumunu en önemli avantajına çevirebilmesinin sebeplerinden biri de hiç kuşkusuz ki, sahip olduğu stratejist ve teorisyenlerdir. Jeopolitiğini hem kendi güvenliği hem de diğer ülkeleri hegemonyası altına alma adına kullanmak isteyen ABD, bu konu üzerinde çalışmalar yapan dünyanın en iyi stratejistlerini bünyesinde barındırmıştır. Bu stratejist ve teorisyenler, ABD dış politikasının şekillenmesinde ve diğer bölgelerle olan ilişkilerinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu stratejileri özetle şu şekilde açıklayabiliriz;

Deniz Hâkimiyet (Sea Power) Teorisi- Alfred Thayer Mahan: Aynı zamanda iyi bir tarihçi olan Alfred Mahan, İngiltere'nin denizlere hâkim olmasının avantajlarını ve bu sayede elde ettiği kazanımları çözümlemiştir. İngiltere'nin dünya devi olabilmesinin yegâne sebebinin deniz gücüne verdiği önem olduğunu fark eden Mahan, aynı jeopolitik şartlara sahip olan ABD'nin de deniz ve donanma gücüne

[46] Oween. C. Barranzuela, **Demokratik barış teorisi, savaştan kaçınmanın anahtarı mı?** 18.09.2021, https://relacionateypunto.com/tr/la-teoria-de-la-paz-democratica-clave-para-evitar-la-guerra/ (10.19.2021), s. 1-3.

önem vererek süper güç bir ülke olabileceği öngörüsünde bulunmuştur.[47] 1900'lü yılların başında, Başkan Theodore Roosevelt ile- kendisi daha önce Deniz Kuvvetleri Komutan Yardımcılığı görevinde bulunmuştur- ABD'nin deniz stratejisini yeniden yazmış ve günümüze kadar etkin olacak bir strateji belirlemişlerdir. Öyle ki, bugün ABD'nin dış politikasında belirleyici olan ana etkenlerden biri, denizlere hâkim olabilme üzerindedir. Hem askeri hem de ekonomik olarak önemli bir değere sahip olan denizlere hâkim olmak için, gerektiğinde işgallere girişen ve hatta bu uğurda savaşlar çıkarmaya razı olan ABD, dünyadaki tüm suyollarını kontrol etme amacı gütmektedir. [48]

Roosevelt'e bir dizi stratejik öneri sunun Mahan, bu öneriler doğrultusunda önce Panama kanalının ele geçirilmesini sağlamış, sonrasında ise ulusal güvenlik gerekçe gösterilerek yine Mahan'ın isteği üzerine Karayiplere hâkim olunmuş ve son olarak Hawai adasının jeopolitik önemi göz önünde bulundurularak yine Mahan'ın isteği üzerine bu ada da işgal edilmiştir. Mahan'ın, ABD tarafından 1900'lü yılların başından beri uygulanan stratejisi ise savaşların kıta Amerika'sına yaklaştırılmaması, eğer bir savaş olacaksa bunun dünyanın başka bir yerinde olması gerektiğidir. İşte bu strateji gereği dünyanın kritik bölgelerine hâkim olan ABD, denizlerde bulundurduğu donanma gücüyle dünyanın çeşitli bölgelerinde savaşabilecek yeterliliğe sahip olmuştur.[49]

Kenar Kuşak Hâkimiyeti Teorisi- Nicholas Spykman: Ünlü İngiliz coğrafyacı ve stratejist Halford John Mackinder'ın kara hâkimiyet teorisinin yanlış olduğuna inanan Spykman, Mackinder'ın kara hâkimiyet tezinde kullandığı Heartland yerine, kenar kuşak teorisi anlamına gelen Rimland teorisini ortaya atmıştır. Bu teoriye göre Spykman, dünyayı eski ve yeni olmak üzere ikiye ayırmıştır. Amerika kıtasını "Yeni Dünya" olarak tanımlayan Spykman, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının bulunduğu bölgeleri ise eski dünya olarak tanımlamış ve eski dünyanın birçok açıdan yenisinden üstün olduğunu vurgulamıştır. Eski dünyaya hükmedebilmek için ise kenar kuşak

---

[47] Alfred T. Mahan, "The Influence of Sea Power on History", **Explore History**, 1890, http://explorehistory.ou.edu/wp-content/uploads/2020/01/Alfred-Mahan-Influence-of-Sea-Power-on-History-1890.pdf , (30.10.2021), s. 1.

[48] Mustafa Kocakenar, "Amerikan dış politikasında İdealizm Realizm İlişkisi", **Tasam**, 05.08.2015, https://tasam.org/trTR/Icerik/19550/amerikan_dis_politikasinda_idealizm_ve_realizm_iliskisi_catisma_mi_isbirligi_mi (30.10.2021), s. 7-8.

[49] Hillary Clinton, "America's Pacific Century", **Foreign Policy**, 10.11.2011, https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/ , (26.10.2021).

teorisinde bahsettiği Rimlanda sahip olunması gerektiği tezini ileri süren Spykman, özellikle iç kenar hilal olarak adlandırılan, içinde Türkiye'nin de bulunduğu bölgeyi, dünyaya hâkim olabilmenin anahtarı olarak görmüştür.[50]

Şekil 1: Kenar Kuşak Hâkimiyeti Teorisi'ne Göre Eski Dünya Haritası

Kaynak: Anka Enstitüsü, http://ankaenstitusu.com/afganistan-abd-rusya-ve-cin_1/, (26.10.2021)

Amerika Birleşik Devletleri, Spykman'ın bu teorisine öylesine büyük bir önem atfetmiştir ki, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturduğu dış politikanın büyük bir bölümünü bu teoriye göre planlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliğine karşı oluşturulan çevreleme politikası, Spykman'ın teorisine dayandırılmaktadır. Spykman İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşacak yeni düzeni kusursuz bir şekilde analiz etmiş ve Almanya'nın kontrol edilmesi gereken bir ülke olduğunu belirtmiştir. Spykman'ın düşüncesine göre dünyada savaş çıkarması en muhtemel iki ülke Sovyetler Birliği ve Almanya'dır ve bu iki ülkenin sürekli bir denetim altında tutulması gerekmektedir.[51]

[50] Nicholas J. Spykman, **The Geography of the Peace**, Harcourt Brace and Company, New York, 1944, s. 43-44.

[51] Nejat Tarakçı, **Küresel Sistemde Dış Politika Stratejileri: Klasik Diplomasiden Jeopolitik Diplomasiye**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 57.

Hava Hâkimiyeti Teorisi-Alexander P. De Seversky:[52] İkinci Dünya Savaşı esnasında hava kuvvetlerinin gücünün fazlasıyla hissedilmesi ve savaşın bitirilmesinde oynadığı rol sebebi ile yeni bir teori doğmuş oldu. Teorinin kökeninde her ne kadar İtalyan General Guilio Douhet[53] imzası bulunsa da, bu teoriyi sağlam temeller üzerine oturtan ve ABD'nin bu teori doğrultusunda yeni bir dış politika oluşturmasına sebep olan kişi Rus asıllı Amerikalı Alexander P. De Seversky olmuştur. Seversky' e göre kara ve deniz hâkimiyet teorileri eski değerini kaybetmiş, onların yerine uzakları yakın kılan, mesafe tanımayan ve daha etkili olan hava kuvvetleri gelmiştir. ABD, Seversky'nin teorisini benimsemiş ve dünyanın çeşitli yerlerinde hava üsleri kurmuştur. Dahası, komşusu Kanada ile bir ortaklık yoluna giden ABD, SSCB'nin Kuzey Kutbu bölgesinden gelebilecek saldırılarına karşı büyük bütçeli radar istasyonları ve Alaska bölgesine de hava üsleri inşa etmiştir.[54]

1.2.ABD DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1.2.1. Halkın Rolü

Öncelikle belirtmek gerekir ki, ülkesinin siyasetine Amerikalılar kadar ilgisiz bir millet çok az bulunmaktadır. Ülkelerin refah oranları arttıkça, o ülke halklarının siyasete olan ilgisinin azaldığı bilinen bir gerçek olsa da, bu ilgisizlik Amerika Birleşik Devletlerinde had safhadadır. Elbette bu ilgisizlikte, Amerikan istisnacılığının payı bulunmaktadır[55] yani ABD halkının ülkelerini seçilmiş, kutsal ya da her şeyin en iyisine layık bir ülke olarak görmeleri önemli bir sebeptir ancak bu sebep tek başına yeterli değildir. Amerikan halkı kuruluşundan itibaren ehil bir azınlık tarafından yönetilmiş ve bu yönetimler günümüze kadar (en azından Amerikan halkının gözünde) doğru işler yapmışlardır. Yapılan bu doğru işler, Amerikan halkının nezdinde, ülkelerinin emin ellerde olduğu sonucuna ulaşmış ve liberalizmin de etkisiyle kendi bireysel yaşamlarına odaklanma seçeneğini tercih

[52] İsmail Hakkı İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt:1, Sayı:2, Yaz 2004, s. 47-79.

[53] Jonathan Haslam, "Giulio Douhet and the Politics of Airpower", **The International History Review,** Cilt:34, Sayı:4, 2012, s. 753-760.

[54] Bilal Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, Barış Kitabevi, Ankara, 2013, s. 57.

[55] Bülent Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve A.B.D Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" ya da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı", **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sayı:26, s. 411.

etmişlerdir. Bugün bile birçok Amerikan vatandaşı, dünyada neler olup bittiğinden bihaber yaşamaktadır. Kamuoyunun siyasi yaşama ve dış politikaya olan etkileri hakkında yapılan farklı araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin Gabriel Almond'ın geliştirdiği bir teori olan Mood Theory'e (Ruhhaleti Teorisi) göre toplum içinde yaşayan insanlar, dış politikaya karşı bariz bir kayıtsızlık içerisindedir. Bu kayıtsızlık, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politika konularında, halkın belirgin bir desteğini alamayacağının göstergesidir.[56] Herbert Golhamer kamuoyundaki bu ilgisizliği çeşitli nedenlerle açıklamaktadır ki bu nedenlerin başında, kişilerin siyasete ilgileri olsa dahi, yaptırım gücüne sahip olmadıkları için her hangi bir şeyi değiştiremeyecekleri düşüncesi yatmaktadır.[57]

Ancak bu durumun istisnai zamanları bulunmaktadır. Özellikle savaş zamanlarında, Amerikan başkanları toplumun desteğini arkasında hissetmek istemekte ve bu destek için Amerikan halkını bilgilendirme amaçlı bildiriler yayınlamaktadır. Özellikle Vietnam Savaşı boyunca halkın bu savaşa çeşitli şekillerde etkileri olmuştur. Bu etkiler savaşın başladığı anlarda destek şeklindeyken, zamanla bu destek azalmış ve ABD Vietnam'dan çekilmek zorunda kalmıştır.[58]

ABD yönetimlerinin, kamuoyunun düşüncelerini önemsemediği zamanlarda bulunmaktadır. Bu zamanların başında "ulusal güvenlik" sorunu gelmektedir. 11 Eylül gibi terör olaylarının yaşandığı dönemler, Amerikan yönetimlerinin bir an önce harekete geçip, ulusal güvenliklerini koruma amaçlı eylemler gerçekleştirebildiği ve bunu yaparken kamuoyunu çok fazla önemsemediği dönemler olarak göze çarpmaktadır. Diğer bir örnek olan Pearl Harbor saldırısı ise, savaş karşıtlarının dahi fikrini değiştirmiş ve Amerikan halkında savaşın sonuna kadar sürdürülmesi inancını doğurmuştur.[59]

---

[56] William R. Caspary, "The 'Mood Theory: A Study of Public Opinion and Foreign Policy"**, American Political Science Review**, Cilt:64, Sayı2, 1970 s. 536-547.

[57] Yavuz Bayram, "Liberal Demokrasilerde Medya ve Kamuoyunun Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi", **Erciyes İletişim Dergisi**, Cilt:2 Sayı:2, 2011, s. 73.

[58] Cenap Çakmak, **Amerikan dış politikası**, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 41-43.

[59] Matthew Cadbury, "Pearl Harbor: Intelligence, Psychology and Command Failure", **Journal of Intelligence and Terrorism Studies**, Cilt: 2, Sayı: 23, 2017, s. 28-32

1.2.2. ABD dış politikası Karar Alma Organları

1.2.2.1. Başkanlık Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri dünya nezdinde genel olarak etkili bir dış politika yürütmektedir ve çalışmanın başında da bahsedildiği üzere bu gücün üzerine inşa edildiği bazı kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynaklardan belki de en önemlisi ise ABD'nin kuruluşundan beri başarıyla yürüttüğü başkanlık sistemidir. ABD'de başkan çok özel bir konuma sahiptir ve hatta zaman zaman ABD başkanı dinî bir sembol olarak bile algılanmaktadır. Amerikan halkının sonsuz bir güven duyduğu ve dahası kendisine neredeyse her konuda açık çek verdiği başkan, ülkedeki her konuda söz söyleme yetkisine sahiptir. Dış politika da bu konuların başında gelmektedir. Dünya üzerinde başkanlık sistemi ile yönetilen başka ülkeler olsa da, bunlardan hiçbirinin sistemi ABD'nin sistemi gibi muntazam değildir. Aksine başkanlık ile yönetilen diğer ülkelere göz gezdirdiğimizde görüyoruz ki, birkaç ülke dışındaki ülkelerin tümü dünyanın en sorunlu ülke ya da bölgeleridir. Demokrasiler ve diktatörlükler üzerinde uzman olan Stanfort Üniversitesi profesörlerinden Scott Mainwaring'in 1967 ile 1992 yılları arasında gerçek demokrasiye sahip otuz bir ülke üzerinde yaptığı çalışmalar göstermiştir ki, bu ülkelerden sadece dört tanesi başkanlık ile yönetilen ülkelerdir.[60] Başka bir araştırmada ise Adam Przeworski, Michael E. Alvarez, Jose Antonio Cheibub ve Fernando Limongi yüz kırk ülkeyi incelemiş ve parlamenter sistem ile yönetilen ülkelerin, başkanlık sistemi ile yürütülen ülkelere göre çok daha iyi bir refah seviyesine sahip olduklarını belirtmişlerdir.[61]

ABD dünya üzerinde başkanlık sisteminin istikrarlı bir şekilde yürütülebildiği az sayıda ülkeden biridir. Ülkenin kurucuları anayasayı ve başkanlık modelini oluştururken onun Avrupa'daki krallık sistemlerine dönüşmemesini istemişlerdir. Ülke başkanının bir diktatöre dönüşmesinden endişe duyan bu kişiler, sistemi her zaman birbirini denetleyecek biçimde oluşturmuş ve sağlam bir denetim ve denge (checks and balances) sistemi kurmuşlardır.

---

[60] Gülgün Erdoğan ve Tanju Tosun, **Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1999, s. 86

[61] Adam Przeworski ve diğerleri, "Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World", 1950-1990, **The Journal of Politics**, Cilt: 64, Sayı: 2, 2002, s. 670-672.

Bu denge sistemine göre güçler keskin bir şekilde birbirinden ayrılmış ve yasama yetkisi kongreye, yürütme yetkisi başkana, yargı yetkisi ise yüksek mahkemeye verilmiştir. ABD dış politikasında yürütücülük görevi başkanda olsa da, yasama yetkisini elinde bulunduran kongre, başkanı her an denetleyebilmektedir. Kongre, senato ve temsilciler meclisi olarak iki kanada ayrılmaktadır. Senato yüz üyeden oluşmakta olup, bu yüz üye her eyaletten iki temsilcinin gönderilmesiyle oluşmaktadır. Temsilciler meclisi ise 435 üyeden oluşmaktadır ve bu üyeler her eyaletin nüfusu oranında seçilen temsilcilerden meydana gelmektedir.[62] Her ne kadar ülkenin başındaki kişi ve yürütücü başkan olsa da, bazı durumlarda kongre, başkanın kararlarını veto edebilmektedir. Bu duruma en iyi örnek ise, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Wilson yönetiminin, yeni savaşların önüne geçmek amacıyla kurmak için uğraş verdiği Milletler Cemiyeti olayıdır. Paris Barış Konferansında, kurulması için ortak karar alınan ve bu karar için özellikle çaba gösteren Wilson yönetimi, Cemiyetin kurulmasına ön ayak olmuş ancak Kongrenin veto etmesi sonucu kendi kurduğu birliğin dışında kalmıştır.[63]

Amerikan başkanı, yürütmenin başı olarak büyük yetkilerle donatılmış durumdadır. Diğer konularda olduğu gibi dış politikada da başkanın kararları büyük önem taşımaktadır. Hem seçilmiş bir kişi olması, hem de anayasada düzenlenmiş olan hakları sayesinde başkan, yürütmenin en tepesinde bulunmaktadır. ABD başkanına yardımcı olan Dışişleri Bakanlığı gibi organlar bulunmasına rağmen son söz her zaman başkanındır zira başkan ülkedeki tüm kamu görevlilerinin başı durumundadır.

ABD başkanının diğer bir görevi de ordunun başı yani başkomutan olmasıdır. Anayasaya göre başkan savaş durumları dışında, ordusunu istediği gibi yönetme yetkisine sahiptir bu yetki sadece savaş zamanlarında kongre ile paylaşılmaktadır. Hatta bazı savaş anlarında bile başkanın kongrenin görüşünü almadığı zamanlar olmuştur. Bu durumlara örnek olarak, Harry S. Truman'ın ABD ordusunu Kore'ye göndermesi ya da Panama ve Grenada işgalleri gösterilebilir.[64]

---

[62] Mehmet Ali Zengin, "ABD Başkanlık Sisteminde Fren ve Denge Mekanizması Üzerine Bir İnceleme", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı: 28, 2016, s. 3-4.

[63] George Scott, **The rise and fall of the League of Nations**, Macmillan Publishing, New York, 1974, s. 39-40.

[64] Gözen, s. 80.

ABD başkanının diğer bir yetkisi ise diğer ülkelerle yapılacak olan anlaşmaları müzakere etmektir. Ülkenin içine dâhil olacağı anlaşmaları müzakere etmek, anlaşmayı imzalamak ya da reddetmek başkanın yetkisi dâhilindedir ancak burada önemli bir nokta vardır ki, başkanın onayladığı uluslararası anlaşmalar senatonun üçte ikisi tarafından kabul edilmelidir.[65] Senatonun onaylamadığı uluslararası anlaşmalar ABD devleti için yok hükmünde sayılmaktadır.

ABD başkanlarının dış politika belirlemede ve hatta dış politikada kökten bir değişikliğe gittiği durumlar bulunmaktadır. Bu değişiklikleri gerçekleştirmek için kullandıkları yöntemler ise doktrin olarak adlandırılmaktadır. Birçok başkanın döneminin şartlarında değişikliğe gitmek için uygulamaya koyduğu doktrinler bulunsa da, bazı doktrinler hem ABD'nin dış politikasını, hem de dünyanın diğer bölgelerindeki düzeni tamamen değiştirmiştir. Bu doktrinlerden bazıları şunlardır;

1.2.2.2. Monroe Doktrini

Çalışmanın başında da belirtildiği üzere Amerika Birleşik Devletleri, Avrupalı göçmenler tarafından kurulmuş bir ülkedir ve bu sebeple Avrupa'da olan her olay bir şekilde ABD'yi etkilemiştir. Yeni bir ülke olan ABD ise Avrupa'nın içinde bulunduğu savaş ve kargaşa hallerine müdahil olmamaya karar vermiştir. Bu sebeple dönemin ABD başkanı James Monroe 1823 yılında kendi adını içeren doktrini ABD meclisine sunmuştur. Doktrin, içerik olarak Avrupa'da meydana gelen din savaşlarının dışında kalınmasını, Avrupa'da bulunan tüm ülkelere eşit mesafede kalınmasını ve sorunlara müdahil olmama prensiplerini içermekteydi. Monroe Doktrini öylesine kabul görmüştür ki, ABD dış politikası uzun yıllar bu doktrine göre şekillenmiştir.[66]

1.2.2.3. Truman Doktrini

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle başlayan Soğuk Savaş, ABD'nin dünya üzerindeki hegemonyasını devam ettirme isteğini körüklemiş ve bu doğrultuda

[65] Merve. Ü. Açıkgöz ve diğerleri, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkanlığın Düzenleyici İşlemleri", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2020, s. 241.

[66] Engin Akçay, Özdemir Akbal, "ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 11 Sayı: 22, 2013 s. 9-10.

yeni bir doktrin yayınlamıştır. Doktrinin amacı kısaca, dünyada var olan komünizm tehlikesine karşı önlemler almaktır. Bu amaçla Sovyetler Birliği'ne karşı bir çevreleme (containment) politikası içine giren ABD[67], dünyanın birçok yerindeki ülkeye başta askerî olmak üzere çeşitli yardımlar yapmış ve kendi cephesini güçlendirmek istemiştir. Bu doktrin çerçevesinde Marshall yardımları olarak bilinen programlarla, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkeye yardımlar yapan ABD, yanına mümkün olduğunca yandaş toplayıp, komünizm tehlikesini bertaraf etmeyi amaçlamıştır. Özellikle Batı Avrupa'nın savaş sonrasında yaralarını sarmasına yardımcı olmayı amaçlayan ABD, küresel gücünü arttırmak için birçok anlaşmalar imzalamış ve Sovyetler Birliği ve onun destekçilerine karşı NATO gibi örgütlerin kurulmasını sağlamıştır.[68]

1.2.2.4. Eisenhower Doktrini

Truman Doktrini, ABD'nin Soğuk Savaş başlarında Sovyetler Birliği ve komünizm tehlikesine karşı Avrupa ülkelerini yanına çekme çabasını içermekteydi. Eisenhower Doktrini ise aynı çabanın Ortadoğu ayağını oluşturmaktadır. Komünist ülkeler tarafından baskı altına alınmaya çalışılan Ortadoğu'nun içinde bulunduğu durumu gören ABD, duruma müdahale etmiş ve aynı askerî ve maddi yardımları Ortadoğu ülkelerine yapma kararı almıştır. Her ne kadar Sovyetler Birliği bu karara sert bir şekilde karşı çıksa da, Ortadoğu ülkelerinin çoğunun bu yardımları kabul etmesi karşısında çaresiz kalmıştır. Ortadoğu ülkeleri arasında ise bu doktrine karşı çıkan ülkelerin başında Suriye ve Mısır gelmektedir. Suriye'nin o yıllarda Sovyetler Birliğine karşı duyduğu yakınlık, 2011 yılında yaşanan iç savaşta, ülkesine yardım için Rusya'yı davet etmesiyle pekişmiştir.[69]

---

[67] Gencer Özcan, "Çevreleme Politikası", **Güvenlik Yazıları Serisi**, No:41, Kasım 2019, s. 4-6.

[68] Ersoy Önder, "Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, ABD'nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış", **Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2020, s. 32.

[69] Hahn, Peter L. Hahn, "Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957", **Presidential Studies Quarterly**, Cilt:36, Sayı: 1, 2006, s. 38-47.

1.2.2.5. Bush Doktrini

Tarihi boyunca topraklarında hemen hemen hiçbir saldırıya uğramayan ABD, 11 Eylül saldırılarında âdeta şoka uğramıştır. Tarihinin en büyük terör eylemine maruz kalan ABD, binlerce insanını yitirmiş ayrıca dünyanın gözündeki süper güç imajı zarara uğramıştır. Bu zararı telafi etmek isteyen ABD, 2002 yılında, Başkan Bush önderliğinde, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi (The National Security Strategy of the United States) başlıklı bir bildiri yayınlamış ve bu bildiri ile teröre destek verdiğini düşündüğü ülkelere karşı savaş açmıştır. Büyük Ortadoğu projesini de içine alan bu kararlara göre, terörün kaynağı olarak gördükleri otoriter rejimlerin yok edilmesi gerektiğine inanan ABD yönetimi, bu inanç doğrultusunda dünyanın her yerine kendince demokrasi götürmeye başlamış ve demokrasi savaşlarında binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Soğuk Savaş döneminde dünyaya "ya bizimlesin ya da komünistlerle" dayatmasını yaşatan ABD, Bush Doktrininden sonra "ya bizimlesin ya da teröristlerle" dayatmasını uygulamaya başlamıştır.[70]

1.2.3. Teoriler Işığında ABD Dış Politikası: İdealizm ve Realizm

1.2.3.1. İdealizm ve ABD Dış Politikası

Amerika Birleşik Devletleri, dış politikasını oluştururken idealizm ve realizm teorilerinden etkilenmiş ve tarihi boyunca bu teoriler arasında bir ikilem yaşamıştır. Günümüzde idealizm ve liberalizm kavramları birbirine karışmış olsa da, idealizmin kökenleri Orta Çağ Avrupası'na kadar dayanmaktadır. Köklerini John Locke, David Hume, Adam Smith, Montesquieu, Immanuel Kant gibi düşünürlerin oluşturduğu bu fikir akımı, Birinci Dünya Savaşı sonrası Başkan Wilson tarafından (idealizmin diğer adına Wilsonculuk da denir)[71] gerçek anlamına ulaştırılmıştır. Bu teoriye göre insanlık iyi olmaya yatkındır ve eğer gerekli koşullar sağlanırsa, insanlar barış içinde yaşayabilme şansını bulabilirler. Ülkeler de, insanlar gibi akılcı hareket edebilme yetisine sahiptir ve eğer ülkeleri şekillendiren kurumlar, akılcı ve rasyonel bir akılla oluşturulursa, diğer ülkeler ile sorunsuz bir biçimde yaşayabilmeleri mümkündür.

[70] Önder, s. 33-34.
[71] Paul Gonfried, "Wilsonianism: The Legacy - -That Won't Die", **The Journal of Libertarıan Studies**, Cilt:9, Sayı:2, 1990, s. 117.

İdealizm, insan doğasının iyiye meyilli olduğu, yardımlaşmanın ve birlikte çalışmanın kavgaya ve çatışmalara tercih edilir olduğunu savunmaktadır. Savaşların, insanların içinde bulunan kötülükten değil, yanlış ve üzerinde düşünmeden oluşturulan kurum ve yasaların sonucu olduğunu da öngören idealizm, uluslararası ilişkilerde güç yarışı ve rekabet yerine, uluslararası barışa katkı sağlayacak kurumlar, örgütler ve diyalog yolunu açacak yöntemlerin geliştirilmesini önermektedir. Dönemin Amerikan Başkanı Wilson, Birinci Dünya Savaşı sonrası tam da bu düşünceler eşliğinde Wilson ilkeleri adlı on dört ilke geliştirmiş ve Avrupa'nın yeni bir savaşa girmemesi için çaba harcamıştır. Immanuel Kant'ın "Barış Teorisi"ne[72] dayanan bu ilkeler ışığında "Milletler Cemiyeti" adlı bir örgüt kurulmasına da önayak olan Wilson, herhangi bir savaş tehlikesi durumunda, Milletler Cemiyetine üye ülkelerin savaşın önüne geçeceği öngörüsünde bulunmuştur. Yıkıcı Birinci Dünya Savaşı'nın tekrarlanmamasını hedefleyen dönemin bazı liderleri "tüm savaşları bitirecek savaş" (the war to end all wars) terimini ortaya atmış ve bu uğurda çeşitli çabalar göstermişlerdir.[73] Wilson'ın çabaları sonucunda Milletler Cemiyeti kurulmuş ancak başkan kendi ülkesini dahi bu örgüte üye olmaya ikna edememiştir.

İdealizm, ABD dış politikasının belirleyici unsurlarından biri olmuş ve ABD bu iyimser tutumda kalmaya devam etmek istemiştir. Bu isteğin sonucu olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası David Mitrany'nin ünlü "Fonksiyonalizm"[74] teorisini hayata geçirmeye çalışmış ve bu teorinin uygulanacağı kurum olarak Birleşmiş Milletleri seçmiştir. Milletler Cemiyeti ile aynı amaç doğrultusunda kurulan Birleşmiş Milletler, ABD idealizminin sonuçlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.[75]

İkinci Dünya Savaşı başladığında idealizmin etkisiyle hareket eden ABD, başta savaşta tarafsızlığını ilan etmiş ve savaşın taraflarını bu konuda uyarmıştır. İkinci Dünya Savaşı Amerika Birleşik Devletleri için adeta idealizm ve realizmin çatışma alanına dönmüştür. İdealistler ve realistler arasında yaşanan çatışmalar genel

---

[72] Sid Simpson, "Making Liberal Use of Kant? Democratic peace theory and Perpetual Peace, **International Relations"**, Cilt:33, Sayı:1, 2019, s. 110.

[73] Mustafa Kocakenar, "Amerikan dış politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler", **Tasam**, 07.09.2015 https://tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf (10.26.2021).

[74] Adrian-Claudiu Popoviciu, "David Mitrany And Functionalism. The Beginnings Of Functıonalism", **Revista Română de Geografie Politică**, Cilt: 12, No: 1, 2010, s. 162-163.

[75] Gözen, s. 117.

olarak realistlerin üstünlüğü ile sona ermiş ve ABD özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra realizmin etkisi altına girmiştir.

1.2.3.2. Realizm ve ABD Dış Politikası

Her ne kadar kökleri Sun Tzu'ya kadar götürülebilse de, realizm denince akla gelen ilk isimlerden biri her zaman Niccolò Machiavelli'dir. Makyevelizm adında bir akım dahi oluşturan Machiavelli, her daim pragmatistlik kavramının ete kemiğe bürünmüş hali olmuştur.[76] "Düşmanlarını yenmek için her şey mübahtır" şeklinde düşünmesi, kendisinin idealizme olan uzaklığını gözler önüne sermektedir. Ancak kökleri her ne kadar çok eskilere dayansa da, realizmin kurucusu Hans Morgenthau olarak gösterilmektedir. Alman asıllı olup ABD'ye göç eden Morgenthau, realist okulunun kurucuları arasındadır.[77] Morgenthau, realizmi uluslararası ilişkiler alanında bir kült olarak kabul edilen *Politics Among Nations* adlı kitabında 6 ilke ile açıklamıştır. Kısaca, bu 6 ilkeye göre insanların, idealistlerin bahsettiği gibi iyi varlıklar olmadığından, aksine çıkarları için her şeyi yapabilecek bencil canlılar olduğundan söz etmiştir. Devletlerin de aynı insanlar gibi, gücün peşinden koşması gerektiğini ve güce ulaşırken ahlaki değerlerin göz ardı edilebileceğini zira önemli olanın ulus devletlerin siyasi olarak güçlü olması gerektiğinin altını çizmektedir.[78]

Bu ilkeler doğrultusunda hareket eden ABD, genel olarak bakıldığında idealizm fikrini sadece kitaplarında kullanmış, gerçek hayatta ise realizmin ilkelerini sonuna kadar uygulamıştır. İlk olarak İkinci Dünya Savaşında çıkarlarının tehlikeye girdiğini gören ABD, önce Japonya ve sonrasında ise Almanya'ya karşı savaşa dâhil olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise Marshall planını uygulamaya koyan ABD, idealist gibi görünen bu hareketiyle aslında kapitalizmin gerekliliği olan pazarlarını kaybetmemeyi amaçlamıştır. Dean Acheson bu durumu "Bu bir pazar meselesidir... Kapitalist bir sistemde hükümet yabancı pazarlar aramak zorundadır. Aksi halde ekonomik ve sosyal sistemimiz üzerinde çok kapsamlı etkileri olabilecek kötü

[76] Ozan Örmeci, "Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs. İdealizm", 22.05.2014, **Uluslararası Politika Akademisi**, http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/ (31.10.2021), s. 1.

[77] Robert Jervis, "Hans Morgenthau, Realism, and the Scientific Study of International Politics", **Social Research**, Cilt: 61, Sayı: 4, 1994, s. 854.

[78] Morgenthau, Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**., Alfred A. Knopf, New York, 1978, s. 4-9.

durumlara düşebiliriz" sözleriyle açıklamıştır.[79] Ünlü Amerikan diplomatlarından George Frost Kennan ise âdeta idealizm karşıtı olan şu cümleleri sarf etmiştir; "Biz, insan hakları, yaşam standartlarının yükseltilmesi, demokratikleşme gibi belirsiz ve Uzak Asya için gerçek olmayan amaçlar konusunda konuşmayı bırakmalıyız. İdealist sloganlar ile ne kadar az ilgilenirsek o kadar iyidir."[80]

İkinci Dünya Savaşı Sonrası ise yayılmacı (expansionist) politikasını dünyanın her yerinde uygulamaya başlayan ABD, özellikle Soğuk Savaş döneminde ülkesinin çıkarları için, birçok ülkede büyük savaşlar çıkmasına sebep olmuştur. Soğuk Savaşın ilk çatışması olarak bilinen Kore Savaşı, ABD'nin aslında ittifak yaptıklarını ve savaşın arkasında olduklarını düşündüğü Sovyetler Birliği ve Çin'e karşı gerçekleştirdiği bir meydan okumadır. Kore Savaşından sonra Vietnam'da da tüm gücüyle etkisini gösteren ABD, hem kendi askerlerinden, hem de karşı taraftan olmak üzere yüz binlerce ölüme sebep olmuştur. ABD'nin dünyanın diğer ucunda savaşa katılmasının sebebi ise, komünistlerin olası galibiyetinin, diğer Asya ülkelerine de sıçrama korkusu olmuştur. Zira bu durum koca bir ekonomik pazarın, kızılların, dolayısıyla Sovyetlerin eline geçmesi demek olacaktır. Bütün yönlerden Sovyetlere karşı bir çevreleme politikası güden ABD, Asya'daki çevrelemesinde Vietnam'ı da kullanmak istemiştir. Dönemin başkanı Lyndon Johnson, Vietnam savaşının iç yüzünü şu sözlerle açıklamaktadır; "eğer bugün Kızılları Güney Vietnam'da durdurmaz isek yarın Hawaii'de öbür gün San Francisco'da olacaklardır".[81]

Soğuk Savaş sonrasında da çıkarcı ve akılcı eylemlerini devam ettiren ABD, Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgalini fırsat bilmiş ve Orta Doğu'ya yerleşmiştir. Körfez bölgesine yerleştirdiği askeri gücüyle dünyanın jandarmalığına devam eden ABD, söylemlerinde ise insan hakları ve barış gibi terimler kullanmaya devam etmiştir. Yine Soğuk Savaş sonrası dünyanın farklı yerlerinde operasyonlarına devam eden ABD, Birleşmiş Milletler gibi kurumları da etkisi altına alarak, realist eylemlerini haklı çıkarma yoluna gitmiştir. Bosna, Somali ve Kosova gibi ülkelere,

---

[79] William A. Williams, **The Tragedy of American Diplomacy**, Delta, New York, 1962, s.167-168.

[80] Russil Wvong, "PPS/23: Review of Current Trends in U.S. Foreign Policy", **Russilwvong**, 24.02.1948, https://www.russilwvong.com/future/kennan/pps23.html (31.10.2021)

[81] Stephen E. Ambrose, **Rise to Globalism: American Foreign Policy since 1938**, Penguin, New York, 1993, s. 217-218.

çeşitli sebeplerle müdahalelerde bulunan ABD, medyasını ve Hollywood yapımı filmleri etkin bir şekilde kullanarak, kendisini kötülerin en büyük düşmanı olarak nitelemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM
HENRY ALFRED KISSINGER

2.1. ALMANYA VE ABD'DE İLK YILLARI

Amerikan dış politikası denilince akla gelen isimlerden biri ve belki de en önemlisi Henry A. Kissinger'dır. Kissinger, dünyanın gidişatına en önemli etkileri yapmış iki kümenin kesişim noktası durumundadır. Bu kümelerden ilki, onun aslında bir Alman olmasıdır. Bilindiği üzere Almanlar sanattan siyasete, felsefeden bilime kadar her alanda dünyaya çok önemli katkılar yapmış bir millettir. Dünya düşünce tarihinin en önemli isimlerini bünyesinden çıkaran Almanya, Christian Wolff, Immanuel Kant, George Wilhelm Friedrich Hegel, Arthur Schopenhauer, Karl Marx, Friedrich Wilhelm Nietzsche, Max Weber gibi isimlerle dünya siyaset ve felsefe tarihinin şekillenmesine en büyük katkıyı sağlamıştır. Bu isimlere ek olarak 21. Yüzyıl düşünce akımlarının şekillenmesinde çok önemli bir rolü bulunan Frankfurt Okulu ve onun içinden yetişen Theodor W. Adorno ve Jürgen Habermas gibi isimler son dönem felsefesine yön veren Almanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.[82] Almanların felsefeye yaptığı bu katkılar sadece felsefe ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda ülkelerin yönetim biçimlerine kadar etki edecek düşünce akımlarına sebep olmuştur. Örneğin Karl Marx'ın fikirlerinden oluşan Marksizm akımı, dünyayı komünizm ve kapitalizm olmak üzere iki kutba bölmüş ve bu iki kutup uzun yıllar boyunca birbiriyle mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Almanlar, sadece felsefe değil birçok alanda dünyaya önemli isimler hediye etmiştir. Örneğin müzik alanında günümüzde de dünyanın en iyileri arasında sayılan Johann Sebastian Bach ve Ludwig van Beethoven gibi besteciler[83], psikoloji alanında Sigmund Freud ve yeğeni Edward Bernays gibi psikologlar, fizik alanında ise Werner Heisenberg ve Albert Einstein gibi bilim insanları, kendi alanlarında dünyanın önde gelen isimleri olmayı başarmıştır.

Kissinger'ın kesiştiği diğer bir küme ise onun Yahudi olmasıdır. Dünya üzerindeki nüfuslarının aksine (dünya nüfusunun sadece binde ikisini

[82] Daszeitung, "Alman Filozoflar Kimlerdir?" 11.11.2020, https://www.daszeitung.com/alman-filozoflar-kimlerdir/ (11.01.2021)
[83] Mert Tanöz, "Klasik Müzikte Germen Hegemonyası", **theMagger**, 18.05.2015, https://www.themagger.com/klasik-muzik-avusturyali-alman-besteciler/ (11.01.2021)

oluşturmaktadırlar) yaşadıkları mağduriyetler, yaptıkları zalimlikler ve hayatın her alanındaki etkileri her dönem muazzam bir seviyede olmuştur. Örneğin herkes tarafından bilinen bir gerçekten bahsetmek gerekirse, 2020 yılında verilen Nobel ödüllerinin dörtte birini Yahudiler almıştır. Dahası, bugüne kadar verilen Nobel ödülü sayısı 400 civarında iken bunların yüzde kırka yakınını Yahudiler almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde bulunan öğretim görevlilerinin yüzde yirmisi ise Yahudilerden oluşmaktadır.[84] Özellikle Nobel alanındaki başarıları bugüne kadar birçok araştırmanın konusu olagelmiştir. Yahudilerin, bu her alandaki başarılarını genetik ya da seçilmiş halk gibi dikkat çekici etmenlere bağlayanlar olsa da, bu konularda yapılmış gerçek bir bulgu elde edilememiştir. Başarılarının sebepleri kesin olarak bilinmese de, Dr. Robert Schild tarihsel sosyolojinin bu konuya bir açıklama getirebileceğini düşünmektedir. Schild'e göre özellikle 1800'lü yıllardan itibaren başlayan Yahudi karşıtlığı/düşmanlığı (antisemitizm) Yahudi halkalarında bir öz savunmaya sebep olmuştur ki, bu da okumaktır. Henüz 16. yüzyılda bile, Yahudi kız çocuklarının okumasının zorunlu tutulduğu bilinmektedir, dahası karanlık ve cehalet dönemi olarak bilinen orta çağ döneminde bile Yahudi halkı arasında okuma yazma oranı çok yüksektir.[85]

Yahudiler, tarihin her döneminde "istenmeyen" topluluk olarak addedilmiş ve bulundukları topraklardan kovulmuştur. Bu kovulmaların ilki Roma döneminde yaşanmış ve bugün İsrail olarak bilinen topraklardan zorla göç ettirilmişlerdir. Topraklarından kovulan bu Yahudiler, başta Avrupa olmak üzere dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmış ve oralarda küçük azınlıklar halinde yaşamaya başlamışlardır. Vaat edilmiş topraklar olan Kenan diyarı dışında yaşamaya zorlanan bu Yahudiler için –dağınık/dağılmış anlamına gelen- diaspora terimi kullanılmış ve böylece ünlü Yahudi diasporası doğmuştur. Ancak azınlık olmanın getirdiği dezavantajlar ve özellikle Avrupa nüfusunun Hristiyan olması sebebiyle, Avrupa'nın birçok bölgesinden de kovulmuşlardır.[86]

---

[84] Ömer Yetkin, **Yahudi Diasporası İletişim Stratejisi: A.B.D Örneği**, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, 2014, s. 102-103.

[85] Robert Schild, "Yahudiler niye Nobel Ödülü alır?" 2020 https://www.turkisrael.org.il/single-post/2020/10/20/yahudiler-niye-nobel-%C3%B6d%C3%BCl%C3%BC-al%C4%B1r (02.11.2021) s. 1.

[86] U.S.H.M.M, "Yahudi Karşıtlığı", **Holokost Ansiklopedisi**, 2016 https://encyclopedia.ushmm.org/-content/tr/article/antisemitism-1 (03.11.2021)

17. yüzyıl ortalarından itibaren vatanlarından kovulan Yahudiler yavaş yavaş Amerika kıtasına yerleşmeye başlamışlardır. Bu Yahudilerin öncülleri, Hristiyan Engizisyonu korkusu ile vatanlarını terk eden Sefarad Yahudileri olmuştur.[87] Bu tarihlerden itibaren, bulundukları bölgede zorluk yaşayan her Yahudi, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmeye başlamıştır. Örneğin, Alman Devriminin başarısızlığa uğraması, Almanya'da bulunan Yahudilerin 19. yüzyılın ortalarından itibaren ABD'ye göçü ile sonuçlanmıştır.[88] Yine aynı tarihlerde Çarlık Rusya'sında "pogrom" adı verilen, devlet eli ile yönetilen ve Yahudilere karşı neredeyse bir tür soykırıma varan zulümler de, Yahudilerin ABD'ye kaçmasına sebep olmuştur.[89] Yahudilere yapılan bu zulümlerin en bilineni ise tabii ki Nazi Almanya'sı döneminde yaşanmıştır. Yahudilerin, dünyanın farklı yerlerinde ayrımcılığa uğramalarının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Almanya'da ise bu sebep daha ziyade ekonomiye dayanmaktadır. Hitler'in Yahudi düşmanlığı altında yatan sebep olarak farklı argümanlar (çoğu sansasyonel) sunulsa da, *Kavgam* isimli kitabında belirttiğine göre bu sebepler genelde ekonomik sebeplerdir. Öncelikle Hitler, Yahudileri Birinci Dünya Savaşının kaybedilme sebebi olarak görmektedir. Orduya malzeme sağlayacak fabrika sahiplerinin çoğunun Yahudi olması ve tam da savaş esnasında fabrika işçilerinin greve gitmeleri sebebi ile cephede mühimmatsız kalan askerlerin trajik bir şekilde öldüğüne ve savaşın kaybedildiğine değinen Hitler, bu yapılanları vatana ihanet suçu olarak görmüş ve bir gün bunun hesabını soracağını belirtmiştir. Yine kendi sözleri ile belirttiği üzere Hitler, Birinci Dünya Savaşı sonrası Alman halkının yaşadığı yoksulluğun sebebi olarak da Yahudileri görmekteydi.[90] Her devirde para ile iyi ilişkiler içinde olan Yahudiler, Almanya'da da ekonomik olarak güçlü bir durumdaydılar ve neredeyse tüm Alman ekonomisini küçük bir azınlık olarak yönetmekteydiler. Hitler'in inşaatlarda çalıştığı, kimi Almanların açlıktan öldüğü bir dönemde Yahudilerin refah içinde yaşaması, Hitler'de büyük bir Yahudi

[87] Stephen Norwood, Eunice G. Pollack, **Encyclopedia of American Jewish History**, ABC- CLIO, Santa Barbara, 2008, s. 2.

[88] İsmial Başaran, "Amerikan Yahudiliği Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme", **Mîzânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi**, 2019, s. 131.

[89] Tuğba Köse, "Yahudilerin Devletleşme Sürecinde Dönüm Noktaları: Pogrom,Aliya ve Siyasi Siyonizm (1881-1903)", **Ortadoğu Etütleri**, Cilt:13, Sayı:01, 2021, s. 123.

[90] Hilal Demirol, **II. Dünya Savaşı Sırasında Almanya'nın Yahudi Siyasetine Karşı Türk Diplomasisi**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Elazığ, 2020, s. 19-23.

nefretinin doğmasına sebep olmuştur.[91] Bunlarla birlikte, Ari ırk ideolojisinin de Almanya'daki Yahudi nefreti üzerindeki etkisi büyük olmuştur zira özellikle Nazi Almanya'sı, Yahudileri üstün Alman ırkının gelişmesinde büyük bir engel olarak nitelendirmekteydi.

Bu dönemde Yahudiler, özellikle Alman işgali altındaki bölgelerde yaşayamayacaklarını fark etmiş ve gerek Avrupa'daki başka ülkelere, gerekse Amerika Birleşik Devletlerine kaçmak zorunda kalmıştır. Nazilerden kaçmak zorunda kalan bu Yahudilerden bazıları, özellikle Amerika'da, dünya siyasetine yön veren isimler olmuştur. Örneğin ABD'nin ilk kadın Dış İşleri Bakanı olan Madeleine Albright eski adıyla Çekoslavakya'da, günümüz Prag şehrinde dünyaya gelmiştir. 1937'de doğan Madeleine, sadece 2 yıl sonra ailesiyle birlikte Nazi zulmünden kaçmak zorunda kalmış ve önce İngiltere'ye sonrasında ise Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. Önce ABD'nin Birleşmiş Milletler Büyükelçisi olarak atanan Madeline daha sonra Clinton döneminde Dış İşleri Bakanlığına kadar yükselmiştir.[92]

2.1.1. Henry Kissinger ve Almanya Yılları

Henry Kissinger'ın Almanya'da geçirdiği yılları incelediğimiz zaman, çocukluğuna ait travmalarla karşılaşmaktayız. Henry Kissinger'ın büyük büyük dedesi Abraham Kissinger, birçok Yahudi gibi döneminin başarılı tüccarlarındandı ve bu başarı sayesinde dinî yükümlülüklerini yerine getirebilmek için kendisine zaman ayırabilmekteydi. Abraham, örneğin cuma günleri hava kararmadan işini bırakabilme ve Şabat'ı ikame edebilme lüksüne sahipti ama kendisinden sonra gelen kuşakların aynı lükse sahip olamayabileceği düşüncesi ile tüm çocuklarının öğretmen olmasını istemişti. Kendi oğullarının yanı sıra, en büyük oğlu olan David'in oğlunun da öğretmen olmasına vesile olmuştu. Louis ismindeki bu genç, ileride Henry Kissinger'ın babası olacaktı. Louis, babası gibi öğretmen olmuştu fakat diğer altı kişiden hiçbiri öğretmenlik yapmak istememişti. Heidelberg üniversitesini bitiren Louis, öğretmen akademisini tamamlayabilmek için Henry Kissinger'ın Almanya'da ki yıllarını geçireceği Fürth şehrine taşınmıştı. Fürth şehri Yahudilerin rahat bir

[91] Adolf Hitler, **Kavgam**, 2. Baskı, çev. Oktay Ertaş, Beda Yayıncılık, İstanbul, 2004. s. 19-46
[92] Biography, **Madeleine Albright**, 02.04.0214, https://www.biography.com/politicalfigure/madeleine-albright 09.11.2021

yaşam sürebildiği az sayıda ki yerleşim yerinden biriydi ve bu yüzden olsa gerek, diğer tüm Avrupa şehirlerinde Yahudiler azınlık durumunda iken, Fürth'de Yahudiler şehir nüfusunun yarısını oluşturmaktaydı.[93] Fürth şehrindeki birçok fabrika da Yahudilere aitti. Henry'nin babası Louis, klasik bir Alman öğretmeniydi. Sert, otoriter ve disiplinli ancak kelebeği dahi incitemeyecek bir merhamete sahipti. Baba ya da dedelerinin aksine dinini çok koyu yaşamayan, Yahudiliktense, Alman olarak anılmayı seçmiş bir kişi idi. Başarılı öğretmenliği sayesinde, yine kendisi gibi başarılı bir öğrencilik geçmişi olan Paula Stern ile tanıştırıldı ve aralarında 14 yaş fark bulunan bu iki Yahudi 1922 yılında evlendi. 1923 yılında henüz evliliklerinin üzerinden bir yıl bile geçmemiş iken oğulları Heinz Alfred Kissinger dünyaya geldi.[94] Görüldüğü üzere bugün Henry olarak bildiğimiz bu kişinin gerçek ismi Heinz idi ve Amerika Birleşik Devletleri'ne taşınana kadar bu isimle anılmaya devam etmiştir. Henry her çocuk gibi futbola merak salmış ve arkadaşları arasında takım kaptanlığına kadar yükselmişti ancak arkadaşı Paul Stiefel'a göre bu başarısının sebebi spordaki yeteneğinden ziyade onun eşsiz liderlik özelliğinden gelmekteydi.

O yıllarda Fürth'de büyük sorunlar baş göstermeye başlamıştı. Avrupa'da dalga dalga yayılmakta olan antisemitizm Fürth şehrine de ulaşmış, bir zamanlar şehrin yarısını oluşturan Yahudilerin nüfusu 3000'e kadar inmişti.[95] Antisemizm dalgası Heinz'ın futbol tutkusunu da engellemeye başlamıştı çünkü Yahudilerin diğer dinlere mensup kişilerle oyunlar oynaması yasaklanmıştı. Kuzeni John Heiman o yılları anlatırken, hem Almanların kendilerine olan antipatisinden hem de Heinz'ın yenilmekten ne kadar çok nefret ettiğinden ve neredeyse tüm oyunların Heinz kazanana kadar devam ettiğinden bahsetmektedir.[96]

Tüm bu antisemist dalganın altında yatan en büyük sebeplerden biri, Julius Streicher tarafından Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi için hazırlanan *Der Stürmer*[97] adlı gazeteydi. Tam da Kissinger'ın doğduğu yıl yayın hayatına başlayan bu gazete, antisemist görüşün fikir öncülüğünü yapmaktaydı ve ileride yaşanacak

[93] Chronology of the Jewish community in Fürth until 1945, **Rijo**, 17.02.2013, http://www.rijo.home-page.t-online.de/pdf/EN_FU_JU_fuerth1.pdf, (12.12.2021), s. 1-9
[94] Walter Isaacson, **Kissenger, A Biography**, Simon & Schuster, New York, 2005, s.18-24
[95] Isaacson, s.26.
[96] Ralph Blumenfeld, **Henry Kissinger: The Private and Public Story**, Signet Books, New York, 1974, s.18-34.
[97] Brent C Cook, "The Imagery of Der Stürmer", **History 350: Research Seminar**, 29.04.2014

acıların kaynağı durumundaydı. *Der Stürmer*, Yahudileri adeta şeytanla özdeşleştiren, onları fiziksel olarak çeşitli yaratıklar şeklinde gösteren, küçük çocukları kesip onların kanlarını içen canavarlar şeklinde Orta Çağ'dan kalma efsanelerle betimleyen bir yayın organıydı. Başlarda sadece Almanya'da yayınlar yapan bu gazete, sonraları başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere farklı ülkelerde Yahudi karşıtı propagandalar yapmaya devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar yayın hayatına devam eden gazetede, özellikle 1940'lı yıllarda Yahudilerin öldürülmesi gerektiği ile ilgili çeşitli yazılar yayınlanmıştır.[98]

Der Stürmer, Kissinger ailesinin kalan az sayıdaki Yahudi olmayan arkadaşlarını da aileden uzaklaştırmış, tüm Yahudileri âdeta bir yalnızlığa mahkûm etmiştir. Küçük Henry, çok sevdiği futboldan uzaklaşmak zorunda bırakılmıştır zira annesi Paula'nın sürekli yasaklamasına rağmen futbola olan tutkusu nedeni ile sokaklarda maç yapma hevesini bırakmamış ancak bu heves çok defa Nazi gençlerinden dayak yemesiyle sonuçlanmıştır.

Almanya'da baş gösteren antisemist akım, Henry Kissinger'ı birçok yönden etkilemiştir. Örneğin Heinz 15 yaşına geldiğinde babası onun bir devlet okulu olan Gymnasium'a gitmesini çok istemiş ancak o yıllarda devlet okulları Yahudileri okullarına kabul etmemeye başlamıştır.[99] Onun yerine gitmek zorunda kaldığı Yahudilere ait "The Israelitische Realschule" okulunda ise başlarda 30 kişilik mevcudu bulunan sınıflar, zamanla devlet okullarına gidemeyen Yahudiler sebebiyle 50 kişiye kadar çıkmıştır. Bu olay Kissinger ailesinin Amerika'ya göç etmek için en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Artık her yerde kısıtlamalar başlamıştır. Kitap kurdu, başarılı, lider, sporcu ve dinî vecibelerini eksiksiz olarak yerine getiren biri olan Heinz için hayat zorlaşmaya başlamıştır. Artık partilere gidemiyor, yüzme havuzlarına dahi alınmıyor, futbol oynamak istediğinde dayak yiyor ve her baktığı yerde aynı tabelayı görüyordu; "Yahudiler giremez".[100]

[98] Greelane, "Antisemit Nazi Gazetesi Der Stürmer; Bir Bakış", 03.05.2019, https://www.greelane.com/tr/be%C5%9Feri-bilimler/tarih-ve-k%C3%BClt%C3%BCr/derstuermer-newspaper-1779279/ (18.11.2021)
[99] Isaacson, s. 29-30.
[100] Isaacson, s. 27-28.

Henry Kissinger ve ailesinin Almanya yıllarının sonlanmasındaki diğer bir etmen ise 1935 yılında yürürlüğe giren ünlü Nürnberg yasalarıdır.[101] Bu kanunlar Yahudilerin neredeyse tüm haklarını ellerinden almış ve özellikle ari ırka mensup Almanları kirlettikleri gerekçesiyle, onları toplumdan tamamen yok etmeyi amaçlamıştır. Bu sebeple Yahudi ve Alman birliktelik ve evlilikleri yasaklanmış, Yahudi esnaflara karşı boykotlar düzenlenmiş, birçok meslek dalında çalışmaları yasaklanmış, ancak Almanların evlerinde hizmetçi olarak çalışabileceklerine dair düzenlemeler yapılmıştır.[102]

Tüm bu olup biteni dehşetli bir şekilde takip eden Paula Kissinger, diğerlerinin aksine, durumun ciddiyetini önceden fark ederek, ABD'de yaşayan kuzenine bir mektup yazmış ve oğullarını yanlarına almalarını istemiştir. Fakat kuzeni bu teklifi kabul etmemiş ve eğer tüm aile gelirlerse, yetkili makamlara başvuracağını bildirmiştir. Çaresiz kalan Paula tüm ailesini toplamış ve tüm yaşanmışlıklarını arkada bırakarak -Kristal geceden sadece üç ay önce-[103] önce İngiltere ve sonrasında ise ABD'ye göç etmiştir.

2.1.2. Henry Kissinger ve ABD

İkinci Dünya Savaşının hemen öncesinde Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmek zorunda kalan Henry ve ailesi için tamamen yeni bir hayat başlamıştır. Henüz Holokost başlamasa da, Yahudilere karşı sistemli eziyetlerin başladığı o günler, Kissinger ailesinin Almanya ile olan bağlarının kopması gerektiğini gösteren günlerdi. Anne Paula Kissinger'in kuzeni, onları ABD'ye getirtmekle kalmamış, aynı zamanda kendi evlerinin bulunduğu binadan bir daire de onlar için kiralamıştı. Sürekli bir aşağılanmayla geçen Almanya yıllarından sonra, genç Henry bu yeni

[101] Daha fazla bilgi için bkz: Greg Bradsher, The Nuremberg Laws-Archives Receives Original Nazi Documents That "Legalized" Persecution of Jews, **National Archives**, 2010, https://www.archives.gov/publications/prologue/2010/winter/nuremberg.html

[102] Martin Dean, "The Development and Implementation of Nazi Denaturalization and Confiscation Policy up to the Eleventh Decree to the Reich Citizenship Law", **Holocaust and Genocide Studies**, Cilt:6, Sayı:2, 2002, s. 217-242.

[103] Kristal gece, 9 Kasım 1938 günü Almanya'da gerçekleştirilen ölümcül saldırı ve şiddet olaylarına verilen addır. Nasyonel Sosyalist Parti tarafından organize edilen bu olaylarda, Yahudilere ait evler ve ibadethaneler içinde insanlar olduğu halde yakılmıştır. 6 gün içinde meydana gelen bu olaylarda 400 Yahudi öldürülmüş ve binlerce ev, sinagog, iş yeri yakılmıştır. Bu geceden sonra toplama kamplarına götürülmeye başlayan 30.000in üzerinde Yahudi, bu kamplarda hayatını kaybetmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Rita Thalmann, Emmanuel Feinermann, **Crystal Night Paperback**, Unites States Holocaust, October, New York, 1980

ülkenin düzenine uyum sağlamakla uğraşmaktaydı. ABD'ye uyum sağlamakta en çok zorlanan kişi ise, Henry'nin babası Louis olmuştu zira bu ülkede kendisinin iyi derecedeki öğretmenlik becerilerine ihtiyaç yoktu. Çok az bir maaş ile bir fabrikada muhasebeci olarak iş bulabilen Louis, muhtemelen ailenin en mutsuzu durumunda idi.

Ailesinin aksine Henry Kissinger, bu yeni ülkeye bir an önce adapte olma konusunda çok kararlıydı. Washington Heights adlı bu mahalleyi yeni vatanı yapmak için çok çabalıyordu ve ilk yaptığı iş George Washington Lisesine kaydolmaktı. Henry Kissinger, tüm hayatında olduğu gibi bu okulda da başarılı bir öğrenci oldu ve en yüksek notları almaya devam etti. Küçüklüğünden beri kitaplara olan tutkusu, entelektüel düzeyini arttırmış ve üzerine eklenen Alman disiplini ile birleşince, başarı kaçınılmaz olmuştur. Zaten o dönem ABD'ye göç etmiş Yahudilerin, çok çalışmak ve başarılı olmaktan başka şansları yoktu.

Lise yılları genç Kissinger için bir yandan fırsatlar ülkesinin tadını çıkarma, diğer yandan da çalışıp ailesine destek olma yılları idi. Özellikle Alman arkadaşları ile kurduğu dostluk, onun yeni bir sosyal hayata başlamasına sebep olmuş, birlikte yemeğe çıkma, sinemaya gitme gibi etkinliklere katılmaya başlamıştır. Bu dönemde Henry, okuluna geceleri devam etmiş, gündüzleri ise Leopold Ascher Brush Company adlı bir fabrikada haftalık 11 dolar kazanarak çalışmaya başlamıştır. [104]

George Washington Lisesini bitirdiğinde, Henry için New York Şehir Kolejine (City College of New York) girmek hiç zor olmamıştı. Yetenekli öğrencileri parasız bir şekilde eğiten bu üniversite Amerika'nın iyi üniversitelerinden biriydi ve yaklaşık 30000 öğrencisi bulunan bu üniversitenin dörtte üçü Yahudi idi. Henry Kissinger yine en iyi notları almaya devam etti çünkü babası gibi iyi bir muhasebeci olmayı istiyordu. Bunu istemesindeki sebep ise, muhasebeciliği sevmesi değil, o yıllarda gözüne iyi görünen bir meslek olmasındandı.[105] Yine aynı fabrikada çalışmaya devam eden Henry Kissinger, o yıllarda içini kaplayan huzursuzlukla mücadele etmek zorunda idi. Sebebini bilmediği bu huzursuzluk, onun yeni bir çıkış yolu aramasına sebep olmuştu zira hayatında yeni bir şey yapmak istiyordu ve bu muhasebecilik değildi.

[104] Isaacson, s. 37-39.
[105] Niall Ferguson, **Kissinger: 1923-1968: The Idealist**, Allen Lane, New York, 2015, s. 182-183.

2.1.3. Kissinger'ın Orduya Girişi

Kissinger, içindeki huzursuzluğu gidermek adına Amerikan ordusuna kaydoldu. Yapı olarak askeri yaşamdan ziyade, akademik yaşama daha meyilli olan Kissinger'ın bu tercihinin altında yatan sebepleri incelemeye çalıştığımızda görüyoruz ki, Kissinger çok da haksız sayılmazdı. 1943 yılı İkinci Dünya Savaşının en şiddetli yılları idi ve ülkesinden kaçmak zorunda kalan Kissinger için, bir numaralı düşmanı olan Hitler'e karşı savaşmak gayet kabul edilebilir bir durumdu. Ayrıca bu askeri hayat, Kissinger'ın Amerikalı olma gayesinin de en büyük destekleyicisi niteliğindeydi zira orduya girdikten birkaç ay sonra, yine Amerikan ordusu sayesinde kendisine Amerikan vatandaşlığı verilmişti. Askerliği devam ederken girdiği yetenek sınavlarından yine üstün notlar almış[106] ve kendisine ordu uzman mühendisi olabilmenin yolunu açan Lafayette Kolejine girmeye hak kazanmıştır.[107] Henry Kissinger için büyük bir fırsat olabilecek bu uzmanlık programı, mali nedenlerden dolayı sonlandırılmış ve Kissinger'ın eğitimi yarıda kalmıştır ancak Kissinger ordu içinde karşısına çıkabilecek her türlü fırsatı değerlendirmeye kararlıydı çünkü her ne kadar çok zeki biri olsa da, kişiliği ateş altında göğüs göğse çarpışmaya uygun değildi. Bu fırsatlardan bir diğeri ise ordu için doktor yetiştirme programı idi. Henüz 20'li yaşlarında olan Kissinger, doktor olabilmeyi de büyük bir fırsat olarak görmüş, ancak mülakatlar sırasında elenmiştir. Elenmesine sebep olarak gösterilen farklı senaryolar mevcuttur. Kendisine göre bu sebep, sınav gecesi uyuyamaması ve sabah kahvaltı niyetine yediği abur cuburlar iken, yakın arkadaşı -ki kendisi de Yahudi idi ve bu programa seçilmişti- Leonard Weiss'e göre bunun sebebi, seçilenler arasındaki din orantısını korumaktı çünkü seçilenler arasında Henry'den daha az puana sahip Hristiyanlar bulunmaktaydı.[108]

Kissinger tüm bu olumsuzluklar sebebiyle askerlikten ümidini kesmek üzereydi ki, bir gün bağlı bulunduğu bölüğe, hayatını değiştirecek bir adam, asker kıyafetiyle bir cipin içinde geldi. Gelen kişi Prusya asıllı bir subay olan Fritz G. A. Kraemer'den başkası değildi. Kissinger'ın hayatında, tüm gidişatını değiştirmiş

---

[106] Richard M. Abrams, "**The U.S. Military and Higher Education: A Brief History**", Annuals of the American Academy of Political and Social Science, 1989, s.15-28;

[107] Nancy Thompson, "Enlisted Selection and Classification Tests: Precursors to the ASVAB", **Air Force Personnel Center Strategic Research and Assessment HQ**, 06.2007

[108] Ferguson, s: 86-92

birkaç insan bulunmaktadır ve Kramer kesinlikle onlardan biridir. Kramer o gün, orada bulunan askerlere, neden Hitler ile savaşılması gerektiğini anlatan bir konuşma yaptı. Kissinger bu konuşmadan öylesine etkilendi ki, hiç kendi kişiliğine uymayan bir şey yaptı ve Kramer'e hayranlığını belirten bir not yazdı. Notun sahibi olan askeri merak eden Kramer onunla kısa bir görüşme yaptı ve karşısında gerçekten farklı ve zeki birinin olduğunu anlaması uzun sürmedi.[109] İkinci Dünya Savaşının en şiddetli günlerinin yaşandığı o dönemlerde Kissinger, birliğinin bir askeri olarak Almanya'ya gönderildi. Henüz on beş yaşında iken ayrılmak zorunda kaldığı ülkesine bu defa başka bir ülkenin askeri olarak giden Kissinger, çok karmaşık duygular yaşamaktaydı ancak Hitler'in yok edilmesi konusunda çok kararlıydı. Kramer, burada da devreye girdi ve onu cephede savaştırmak yerine, Alexander R. Bolling adlı bir generalin tercümanlığı ile görevlendirdi. Bu sayede, savaşın acımasız tarafından kaçınan Kissinger, 1945 yılının ilk aylarında, artık savaş bitmeye yüz tutmuşken, yine Kramer tarafından Amerikan Ordusu Karşı İstihbarat Biriminde görevlendirildi. Bu görev süresince (Alman asıllı olmasının verdiği avantajı kullanarak) birçok Nazi yanlısının yakalanmasını sağlamış, ayrıca kimliklerini gizleyen S.S. subaylarının da ifşa edilmesini sağlamıştır. Bu süreçte kendisi artık sade bir asker değil, subay olarak terfi ettirilmiş ve teğmen rütbesi almıştır.[110] Kissinger, cephede savaşmak için gerekli olan meziyetlere sahip değildi lakin cephe arkasında muazzam işler yürütmede çok becerikliydi. Bunu gören Kramer, Kissinger'ı, o anlarda harap bir durumda olan Krefeld şehrinin başına yönetici olarak atadı. Kissinger bu şehri o kadar kısa bir sürede düzene kavuşturdu ki, Kramer hayranlığını gizleyemedi. Kissinger'ın Krefeld'de ifşa edip yakaladığı Gestapo asker veya polis sayısı, diğer tüm birliklerden fazla idi ve bu başarısı kendisine Amerikan Ordusu tarafından bronz madalya verilmesi ile sonuçlanmıştı.[111] Kissinger, son olarak Avrupa İstihbarat Komutanlığı Okulunda 1 yıla yakın akademik personel olarak çalışıp, 1947 yılında askerlik hizmetini tamamlamıştır. Bu süreç boyunca birçok şey yaşayan Kissinger için en önemli kazanım, artık kendisini tamamen gerçek bir Amerikalı olarak görmesi olmuştur. Yirmili yaşlarında hayatının akışını değiştiren Kramer, Kissinger'ı

[109] Thomas Adam, **Germany and the Americas: Culture, Politics, and History: a Multidisciplinary Encyclopedia**, Cilt: 1, ABC Clio, Santa Barbara CA, 2005, s. 45-54.
[110] Isaacson, s: 71.
[111] David Milne, **World Making, The Art and Science of American Diplomacy**, Farrar Straus and Giroux, New York, 2015, s. 334

hem askerî hem de entelektüel anlamda geliştirmiş ve onun hayatına son bir dokunuş daha yapıp Harvard'da öğrenim görmesi için ikna etmiştir.[112]

2.1.4. Harvard Yılları

Savaş sonrası Kramer'in de telkiniyle birkaç üniversiteye birden başvuru yapan Kissinger, Harvard'dan olumlu cevap alarak, hayatının dönüm noktalarından birine daha adım atmıştır. Harvard, Kissinger'ın Amerikan dış politikasına olan etkilerinin ilk görüldüğü yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Tam da Avrupa'yı yeniden ayağa kaldırmak için hazırlanan Marshall planının öneriye sunulduğu yıl olan 1947,[113] Kissinger'ın da, Harvard'da dış politika ile ilgilenmeye başladığı yıl olmuştur. Savaş sonrası, dünyanın yeni bir düzene ihtiyacı vardır ve bu düzen Kissinger gibi yeni isimlerin katkıları ile kurulabilecektir.

Hem eski asker, hem de Yahudi olan arkadaşları ile birlikte Harvard yurtlarında kalmaya başlayan Kissinger, artık kendini tamamen akademik hayata adar. Okuldan gelir gelmez kendini kitaplara veren Kissinger, özellikle bazı gazeteleri her gün okuyarak, gündemi takip etmeyi kendine görev bilir. Ancak Kissinger'ın gazete okurken ki bir özelliği dikkat çeker; gazetelerdeki haberleri okur ancak köşe yazılarını okumazdı. Bunun sebebi ise, dünyanın düzenine ait, kendi görüş ve fikirlerini oluşturmak istemesi, bunu yaparken de başkalarının fikirlerinden etkilenmek istememesiydi.

Harvard'daki ilk yılında aldığı tarih, matematik ve Fransızca gibi derslerin hepsinden A alan Kissinger, artık uzmanlaşmak istediği bölüme karar vermeliydi. Her ne kadar bir ara kimya üzerine uzmanlaşmak istese de, ilk yılında ders aldığı William Elliott'a olan hayranlığı sebebiyle kamu yönetimi bölümünü seçmiştir.[114] Danışmanı olmasını istediği Elliott'ın odasına giden Kissinger, Elliot'ın klasik tepkisiyle karşılaşmıştır. Her öğrencisine yaptığı gibi Kissinger'a da okuması için 25 kitap veren Elliot, aynı zamanda Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi (Critique of Pure Reason) ve Pratik Usun Eleştirisi (Critique of Practical Reason) kitaplarına dair karşılaştırmalı bir makale yazmasını ister. Genelde bu talebi öğrenciler tarafından

[112] Isaacson, s. 91-93.
[113] National Archives, "Marshall Plan (1948)", last reviewed on February 8, 2022, https://www.archives.gov/milestone-documents/marshall-plan (01.12.2021).
[114] Isaacson, s. 60.

tam olarak karşılanmayan William, sadece 3 ay sonra mükemmel bir şekilde hazırlanmış makaleyi görünce şaşkınlığını gizleyemez ve Kissinger'ın danışmanı olmayı kabul eder.[115]

O yıllarda, Harvard'da Siyaset Bilimini domine eden 2 profesör bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Kissinger'ın danışmanı olmayı kabul eden William Yadell Elliott, diğeri ise onun rakibi durumunda bulunan Carl Friedrich idi. Aralarındaki rekabet öylesine yüksekti ki, öğrenciler bu iki profesörden birini seçmek zorundaydı. Bu durumun tek bir istisnası olmuştu; Henry Kissinger. Kissinger bu iki hoca ile çalışabilen yegâne öğrenciydi. Birbirine zıt bu iki hoca ile kurduğu ilişki, gelecekte nasıl bir diplomat olabileceğinin de sinyallerini vermekteydi zira Kissinger, realist düşüncenin son ve en iyi temsilcilerindendi. Her olaya pragmatik bir şekilde yaklaşabilmeyi kendine düstur edinen Kissinger, siyasi hayatı boyunca da anlaşmaların adamı olmuştur.[116]

Harvard yılları boyunca Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümleriyle yakından ilgili olan Kissinger için felsefe vazgeçilemez bir alandı. Hem Almanya'da maruz kaldığı antisemist hareketler, hem de orduda görev yaptığı dönem boyunca gözlemlediği diplomatik hamleler, onun özellikle tarih felsefesine olan ilgisini arttırmıştır. Bu ilgi o kadar yoğundu ki, Kissinger mezuniyet tezi olarak "Tarihin Anlamı: Spengler, Toynbee ve Kant üzerine düşünceler" (Meaning of History: Reflections on Spengler, Toynbee and Kant) adlı bir tez hazırlamıştır.[117]

Kissinger, 1949 yılının 6 Şubat'ında Anneliese Fleischer Kissinger ile evlenerek hayatında yeni bir döneme başlamıştır. Evliliği sebebi ile maddi zorluklar yaşamaya başlayan Kissinger, farklı alanlarda çalışmaya başlamıştır. Bunlardan ilki yine Kramer vasıtası ile girdiği ABD Silahlı Kuvvetleri Operasyon Araştırma Ofisi olmuştur.[118] Bu görev süresince, dış politikaya ilişkin çok fazla deneyim kazanan Kissinger, aynı görev kapsamında Japonya ve Almanya gibi ülkelerde çeşitli

[115] Isaacson, s. 62.

[116] Murat Toman, A.B.D **Perspektifinden Henry Kissinger Etkisinde Türk-Amerikan İlişkileri 1969-1977**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2019, s. 21-23

[117] Gültekin Sümer, "Amerikan dış politikasının Kökenleri ve Amerikan dış politikası Kültürü", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 5, Sayı: 19, 2008, s. 119-144.

[118] Charles. R. Shrader, **History of Operations Research in the United States Army**, Cilt I, United States Army, Washington, D.C, 2006, s. 45-46.

görevlerde bulunmuştur.[119] Özellikle Almanya görevi Kissinger açısından önemlidir. Önce bir çocuk, daha sonra asker ve son olarak da bir diplomat olarak Almanya'da bulunan Kissinger, görev yaptığı bu ülkelerde çok önemli bir durumu fark etmiştir; anti-Amerikancılık.

2.1.5. Harvard Uluslararası Seminerleri

Henry A. Kissinger'ın yıldızının parladığı, dış politika sahnesine göz kırptığı ve diplomasi alanında adeta bir dünya yıldızı haline gelmesini sağlayan olay, "Kissinger Seminerleri" olarak da bilinen Harvard Uluslararası Seminerleridir. Özellikle Almanya'da gözlemlediği anti-Amerikancılık üzerine bir şeyler yapmayı planlayan Kissinger, bir dizi seminer etkinliği düzenlemeyi istemiş ve bunu bir proje şeklinde, hocası ve aynı zamanda neredeyse patronu olan Elliot'a sunmuştur. Elliot bu projeden öylesine etkilenmiştir ki, Harvard'ın tüm imkânlarını Kissinger'ın hizmetine sunmakla kalmamış, aynı zamanda kendisi de projenin başkanlığını yürütmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrası, iki kutuplu bir dünyaya doğru adım atılırken, Batı kanadını temsil eden ABD, hem kendisini dünyaya daha iyi tanıtmak, hem de oluşacak kutuplaşmada yanına daha fazla taraftar toplamak amacıyla Harvard Üniversitesinde seminerler düzenlemeye başlamıştır. Kissinger'ın fikri olan bu proje öylesine ilgi görmüştür ki, 1951 yılında temelleri atılan bu seminerler 17 yıl boyunca devam etmiştir.[120] Kissinger'ın bizzat görüştüğü ve programa kabullerini gerçekleştirdiği, dünyanın farklı yerlerinden gelen ve gelecek vaat eden donanımlı gençler, tüm yazlarını Harvard'da gerçekleştirilen etkinliklerle geçirmekteydi. Programın ana fikri anti-komünizm olsa da, ABD'nin önde gelen ve alanında söz sahibi birçok akademisyen ve siyasi figür, bu gençlere çeşitli alanlarda seminerler vermekteydi. Projenin gördüğü ilgi, onun finansal anlamda da desteklenmesine sebep olmuştu. Harvard Üniversitesinin yanı sıra Ford ve Rockefeller gibi vakıflar da programa destek olmuş ve tatmin edici bir bütçe sağlamışlardı.[121] Kissinger, bu dönem gerekli özgüveni sağlamış ve bu özgüven sayesinde çeşitli kişi, kurum ve

[119] C. Darwin Stolenbach, "Henry A. Kissinger, Civil Affairs in Korea 1950-51", **ORO**, 01.08.1952, https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD0896871 (27.11.2021).

[120] David H. Price, **Cold War Anthropology the CIA, the Pentagon and the Growth of Dual Use of Anthropology**, Duke University Press, Durhem, 2016, s. 104.

[121] Rockefeller Brothers Fund, "In Depth: The Specıal Studies Project", https://www.rbf.org/about/our-history/timeline/special-studies-project/in-depth, (28.11.2021)

kuruluşlardan projesine hibe isterken, bunu büyük bir gururla yapmıştır. Henüz bir doktora öğrencisi olmasına rağmen, ABD'nin en önemli kişileri ile temas kurmaya başlayan Kissinger, projesine gelen maddi fonlarda bir şirketi özellikle merak etmeye başlamıştır. Kendisine "Friends of the Middle East" adını veren bu grup, projenin ikinci yılı itibari ile programa 250.000 dolarlık maddi kaynak göndermeye başlar ve sonrasında ortaya çıkar ki, bu grup aslında CIA'den başkası değildir. Görüldüğü üzere Kissinger'ın başlattığı program bir şekilde ABD'nin ulusal bir parçası haline dahi gelmişti. Harvard Uluslararası Seminerlerine gelecekte ülkelerinin yönetiminde söz sahibi olacak birçok önemli isim katılmıştır. Türkiye'den Bülent Ecevit'in de katıldığı bu programa, Fransa, Belçika, Japonya ve Malezya gibi ülkelerden Dış İşleri Bakanlığından, Başbakanlığa kadar yükselecek çeşitli isimler iştirak etmiştir.[122] Program sayesinde şöhreti günden güne artan Kissinger, başka bir hayalini gerçekleştirmek üzere çalışmalara başlamıştı. Kısa süre sonra, bu hayalini de gerçekleştirdi ve kendisinin diplomasi alanında söz sahibi kişiler arasına girmesine vesile olacak olan, *Confluence* adında bir dergi çıkarttı.[123] Çok fazla satış rakamlarına ulaşmamış olsa da, Rockefeller gibi vakıfların yaptığı bağışlar sayesinde binlerce adet baskıya ulaşan dergi, âdeta Kissinger'ın network aracı durumuna gelmiştir. Basımı yapılan sayıları, ücretsiz bir şekilde istediği önemli kişilere gönderen Kissinger, bu dergi sayesinde birçok insanı etkilemeyi başarmıştır. Derginin diğer bir özelliği ise, Harvard gibi önemli bir kurumun yayını olması sebebiyle, makale başına sadece 100 dolar ödemesine rağmen, ülkenin çok önemli isimlerinin dergiye yazı göndermekte yarışır duruma gelmesiydi. Henüz öğrenci pozisyonunda bulunan Kissinger için bu durum, onun uluslararası ilişkiler camiasında önemini bir kat daha arttırmıştır.[124] Kissinger, Harvard yılları boyunca anti-Amerikancılıkla mücadele etmeyi kendine görev edinmiştir.

[122] Isaacson, s. 70.

[123] Thomas Alan Schwartz, "Henry Kissinger and US Foreign Relations", **Oxfordre**, 29.07.2019, https://oxfordre.com/americanhistory/view/10.1093/acrefore/9780199329175.001.0001/acrefore-9780199329175-e-722 (30.11.2021) s. 1.

[124] Confluence hakkında detaylı bilgi için bakınız: Harvard University. Summer School of Arts and Sciences and of Education, **Confluence Magazine: general records, 1951-1969 (inclusive),** https://www.worldcat.org/title/confluence-magazine-general-records-1951-1969-inclusive/oclc/76975394, (12.06.2022).

2.1.6. Dış İlişkiler Konseyi

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Soğuk Savaş dönemi, ABD ve Sovyetler Birliği arasında strateji savaşları yarışına dönüşmüştü. Liderler, rakiplerini alt edebilmek için sürekli yeni stratejiler geliştirmekteydi. Bu stratejilerden biri de John Foster Dulles tarafından ortaya atılan Topyekûn Misilleme (massive retaliation) stratejisidir. Bu stratejiye göre, Sovyetlerin başlatacağı herhangi bir saldırıya, kara-hava-deniz gücü gibi klasik savaş taktikleri yerine, kesin sonuç verecek nükleer bir saldırıyla karşılık verilmesi planlanmaktaydı.[125] Kissinger, bu stratejinin eski moda olduğunu düşünüyordu ve bu konuda yazdığı bir makalede, topyekûn misillemenin - Sovyetlerin artan nükleer silah kapasitesi göz önüne alındığında- artık kullanılamaz bir strateji olduğunu, onun yerine "küçük savaşlar" (little wars) stratejisinin benimsenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Yazdığı bu makale ona *Foreign Affairs* dergisinin kapılarını açmış ve 1955 yılının Nisan ayında yayınlanan makalesi, Henry Kissinger'ın yeni bir kariyere başlamasına sebep olmuştur.[126] Kissinger artık, Dış İlişkiler Konseyinde (Council on Foreign Relations) çalışan bir grubun direktörü olarak işe başlamıştı. Bu grup nükleer silahların dış politika üzerindeki etkilerini incelemekteydi.[127] Kissinger, iyiden iyiye dış politika alanında uzmanlaşmaya başlamıştı, özellikle Dış İlişkiler Konseyinde görev yaptığı süre içinde, ABD'nin en parlak beyinlerini tanıma fırsatı bulmuş ve kariyerinin hangi yöne doğru gideceğine dair karar almaya başlamıştı. O yıllarda farkına varmıştı ki, dünyanın en iyi okulunda bile olsa, hayatını babası gibi öğretmenlik yaparak geçirmek istemiyordu.

Konseydeki çalışmalarını 1957 yılında yazdığı *Nükleer Silahlar ve Dış Politika* (Nuclear Weapons and Foreign Policy) adlı bir kitapla taçlandıran Kissinger, bu kitap sayesinde neredeyse tüm Amerika'da tanınır hale gelmiştir.[128] Henry Kissinger'ın en çok satanlar listesine giren bu kitabı, onun dış politikaya dair

---

[125] Emirhan Kaya, **Amerikan Askeri Müdahalelerinde Karar Alma**, Astana Yayınları, Ankara, 2021, s. 115-116.

[126] Henry Kissinger, "Military Policy and the Defense of the Grey Areas", 1955, **Foreign Affairs**, https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1955-04-01/militarypolicy-and-defense-grey-areas (01.12.2021)

[127] Ferguson, s: 511-512.

[128] Abraham R. Wagner, **Henry Kissinger: Pragmatic Statesman in a Hostel Times, Routledge**, New York, Routledge, 2019, s. 101-102.

görüşlerini yansıttığı ilk somut örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kissinger, savaş yanlısı biri değildi ancak sürekli bir barış yanlısı hiç değildi. Ona göre sert gücün (hard power) desteklemediği bir dış politika, etkisiz bir politikadan öteye geçemezdi. Tam da bu sebeple, kitabında eleştirdiği en önemli konulardan biri, Eisenhower'ın "barıştan başka alternatif yok" anlamına gelen meşhur "Since the advent of nuclear weapons, it seems clear that there is no longer any alternative to peace, if there is to be a happy and well World"[129] sözü olmuştur. Kissinger her ne kadar nükleer silahların yıkıcı etkisinin farkında olsa da, sırf bu yıkıcılığın önüne geçmek için alınacak risklerin, Sovyetlerin ekmeğine yağ süreceğini düşünmekteydi.

Yetmiş binin üzerinde satış rakamlarına ulaşan kitap, bütün gözlerin Kissinger'a dönmesine sebep olmuştu. Kissinger'ın küçük ya da sınırlı savaş olarak nitelendirilen stratejisi, başta Başkan Eisenhower olmak üzere, birçok Pentagon yetkilisinin ilgisine mazhar olmuş ve dahası ülke insanlarına, nükleer bir savaşın yıkıcılığı konusunda üzerinde iyi düşünülmüş istatistikler sunarak, topyekûn misilleme durumunda karşılaşacakları felaketleri açıklamıştır.

Kissinger hakkında birçok kitap yazılmış olsa da, onun hayatını tüm detaylarıyla anlatan Walter Isaacson, *Kissinger: A Biography* kitabında bazı önemli isimlerden özellikle bahsetmektedir. Kissinger'ın hayatına yön veren bu isimler, genel olarak onun üstü ya da patronu diyebileceğimiz kişilerdi. Askerlik yıllarında bu kişi Fritz Kraemer'di, Harvard yıllarında ise bu önemli kişi William Elliott olarak karşımıza çıkmıştı. Kissinger'ın ABD dış politikası için yıldız olmaya başladığı yıllarda ise bu önemli kişi Nelson Aldrich Rockefeller idi. ABD'nin en zengin ailelerinden birine mensup olan Rockefeller, aynı zamanda ABD siyasetine yön veren isimlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Gerçekleştirdiği tüm projelerde Rockefeller fonundan yardım gören Kissinger, sonunda Nelson Aldrich Rockefeller ile tanışmış ve âdeta kendisinin entelektüel ortağı olmuştu. 1956 yılında birlikte çalışmaya başladığı Nelson A. Rockefeller ile on iki yıl boyunca birlikte çalışmış ve Nelson'ın danışmanlığını yapmıştır. Her ne kadar Nelson, Kissinger ile birlikte çalışmaktan memnun olsa da, onun kendini daha fazla geliştirmesini istiyordu ve bu yüzden Kissinger'ı Harvard'a dönme konusunda ikna etmiştir.[130]

[129] National Archives, "The Eisenhowers Quotes, 1954", **Eisenhower Library** https://www.eisenhowerlibrary.gov/eisenhowers/quotes#Peace (01.12.2021).
[130] Isaacson, s: 89-92.

2.1.7. Harvard'da Profesörlük

Rockefeller'in isteği üzerine Harvard'a dönüş yapan Kissinger, yapacağı görevle ilgili olarak McGeorge Bundy ile görüşmüş ve Bundy tarafından kendisine Robert Bowie'nin müdürü olduğu Uluslararası İlişkiler Merkezi (Centre for International Affairs) Müdür yardımcılığı görevi teklif edilmiştir. Kissinger, görevi kabul etmiş ancak çalışmaya başladığı kurum hiçbir zaman başlangıçtaki hedeflerine ulaşamamıştır. Bu başarısızlıktaki en büyük sebep, Kissinger'ın patronu konumunda bulunan Bowie ile arasındaki çekişmedir. Kişilik olarak yönetilmekten hoşlanmayan Kissinger, buna ek olarak zamanının çoğunu Rockefeller ve onun projeleri için harcıyor ve çalıştığı kurum için gereken özeni hiçbir zaman göstermiyordu.[131]

Kissinger, her ne kadar müdürü Bowie tarafından istenmeyen adam ilan edilse de, gerek bölüm dekanı Bundy gerekse de Rockefeller desteği sayesinde uzun yıllardır hayal ettiği kadroyu elde etmeyi başarmıştır. 1959 yılında doçentlik derecesini almaya hak kazanan Kissinger, 3 yıl sonra da profesörlük unvanını almaya hak kazanmıştır.[132]

Kissinger, o yıllarda Eisenhower karşıtı bir politik görüş çizmekteydi ancak akademik görevi gereği düşüncelerini açık bir şekilde ifade etmekten kaçınmıştı ancak 60'lı yıllar itibariyle, iyiden iyiye Amerikan dış politikasında söz sahibi olmayı istemiş ve bu uğurda çeşitli çalışmalara katılmıştır. Bunlardan belki de en önemlisi ise, Soğuk Savaşın kıyasıya devam ettiği 1960'lar boyunca devam eden silahların kontrolü çalışmalarıydı. Nükleer silahlar üzerine adeta uzmanlaşan Kissinger, realist düşüncelerden vazgeçemediği için, caydırıcı ve konvensiyonel silahların gerekli olduğu inancındaydı. Silahların kontrolü üzerine yapılan çalışmalar Cambridge Üniversitesi bünyesinde devam etmekteydi ancak bu gruptan kopan özellikle Kennedy'nin seçimleri kazanmasını isteyen bazı önemli akademisyenler, Harvard-MIT Silah Kontrol Grubu adı altında yeni bir oluşum yaratmış ve Henry Kissinger'ı da bu oluşuma davet etmişlerdir. Kennedy'nin seçilme olasılığını yüksek gören Kissinger, grubun davetini kabul etmiş ve hatta Kennedy'e yol gösterebileceğini düşündüğü, *The Necessity for Choice: Prospects of American*

[131] David C. Atkinson, **In Theory and in Practice: Harvard's Center for International Affairs**, Harvard University Press, Cambridge: MA, 2007, s.1958-1983.
[132] Ferguson, s. 585-587.

Foreign Policy adlı bir kitap dahi yazmıştır.[133] Yazdığı kitapla adeta Kennedy'e mesaj gönderen Kissinger, aslında isteğini elde etmeye çok yaklaşmıştı zira Kennedy, kendisini Ulusal Güvenlik Danışmanı Yardımcılığına atamak istemişti. Ancak Kissinger'ın Harvard'da ki meslektaşları ile iyi geçinmemesi, burada da karşısına bir sorun olarak çıkmıştı çünkü Kennedy, Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak yine Harvard'dan McGeorge Bundy'i seçmiş ve Bundy, Kissinger'ın kendisine yardımcı olarak atanma kararını kabul etmemiştir.[134]

[133] Henry A. Kissinger, **The Necessity For Choice: Prospects of American Foreign Policy,** HarperCollins, Boston, 1961, s.127.
[134] Isaacson, s. 103-106.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HENRY KISSINGER VE ABD DIŞ POLİTİKASI

3.1. WASHINGTON'A GİDEN YOL

Kennedy'nin kabinesinde yer bulmak için uzun uğraşlar veren ancak bunu başaramayan Kissinger, artık tüm enerjisini Rockefeller için harcamaya başlamıştır. Aslında Kissinger amacına ulaşmak üzereydi. Her ne kadar Bundy, kendisini resmî bir sıfatla istemese de, Başkan Kennedy, Kissinger'ı Oval Ofise davet etmiş ve kitabı hakkında konuştuktan sonra kendisine yarı zamanlı bir danışmanlık teklif etmiştir. Kissinger bu teklifi kabul etmiş ancak ilerleyen zamanlarda kendisini etkisiz bir eleman olarak görmekten sıkılmıştır. Bu şekilde hissetmesinin birçok sebebi olsa da, özellikle Sovyetlere karşı tutunulan ılıman tavırdan rahatsızdı. Kissinger hayatı boyunca özellikle Soğuk Savaş döneminde sert tedbirler uygulanmasından yana olmuştur. Bu sebeple, danışman olarak çalıştığı 1961 yılında, Sovyetler Birliği Almanya'da bir duvar örme fikrini ortaya atınca,[135] buna şiddetle karşı çıkmış ve bu durumun sert bir şekilde engellemesini gerektiğini belirtmiştir. Sovyetlerin Doğu Almanya'da yaşayan insanların Batı'ya kaçmasını engellemek için örmek istediği bu duvar, ABD'yi dünyanın gözünde zayıf gösterecek bir eylemdi.

Washington'da kendisine etkin bir görev verilmeyeceğini anlayan Kissinger, istifasını sunar ve Harvard'a geri döner.[136] Artık akademik alana odaklanmasının gerektiğini düşünen Kissinger bu dönemde birçok makale yazar. Bu makalelerin birçoğunda hükümeti eleştirse de, asıl önem verdiği konu, yıllardır üzerinde çalıştığı "nükleer silahların kullanımı üzerine" olmuştur. Kissinger, o yıllarda Amerika'nın sürekli olarak üzerinde çalıştığı kıtalararası uzun menzilli nükleer silahlar yerine, savaş alanında daha etkili olacak taktik kısa menzilli silahlara sahip olmanın önemine değinmiştir. Amerikan hükümetini bu konuda sürekli uyaran Kissinger, özellikle 1962 yılında *Foreign Affairs* dergisine yazdığı "The Unsolved Problems of European

[135] Berlin Krizi olarak adlandırılan bu olay hakkında daha fazla bilgi almak için, bakınız: United States Department of State, "The Berlin Crisis", 1958–1961, https://history.state.gov/milestones/1953-1960/berlin-crises

[136] Isaacson, s. 110.

Defense," adlı makalede taktik nükleer silahların caydırıcılığından ve dahası bu silahları eleştirenlerin, herhangi bir seçenek sunamamasından bahsetmiştir.[137]

Kissinger'ın 1960'lı yıllarda Amerikan dış politikasına karşı yaptığı diğer bir eleştiri ise, müttefik durumunda bulunan Batı Avrupa devletlerine karşı gösterilen kaygısız tutumdu. İkinci Dünya Savaşı sonrası Marshall Planı ile tekrardan güçlenmesine yardım edilen Batı Avrupa ülkelerinin, Soğuk Savaşın gerekliliklerini yerine getirmediğinden dem vuran Kissinger, bu ülkelere daha aktif bir siyaset yürütmeleri konusunda baskı yapılması düşüncesindeydi. Soğuk Savaşın tüm yükünün ABD'nin omuzlarına yüklendiğini ve bu durumun psikolojik açıdan ABD'yi sömürdüğünü düşünen Kissinger, özellikle NATO konusunda çok büyük endişeler taşımaktaydı. NATO'nun, Sovyetlerin saldırgan tutumunun artması ve muhtemel bir nükleer kriz esnasında, yükümlülüklerini yerine getirmesi konusunda derin endişeler duyduğunu ifade eden Kissinger, Avrupalı ülkelerin yeterince güçlendiğini ve komünizme karşı daha omurgalı davranmaları gerektiğini düşünmekteydi. [138]

3.1.1. Vietnam'la Temaslar

Tarihte bazı olaylar Amerikan dış politikasını çok fazla etkilemiştir ve bu olaylar kimi zaman ABD dış politikasının tamamen ya da kısmen değişmesine yol açmıştır. Bu olaylara, dünya savaşları gibi uluslararası savaşların yanı sıra, 11 Eylül gibi daha yerelde gerçekleşmiş olaylar da örnek olarak verilebilmektedir. Ancak Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen Vietnam Savaşı, ABD dış politikası için gerçek bir dönüm noktası olmuştur. Zira yaklaşık 10 yıl süren bu sancılı dönemde ABD, çok defa ne yapacağını bilmez bir dış politika izlemiş ve çok defa strateji değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu savaş aynı zamanda Henry Kissinger'ın ABD dış politikasına olan etkilerinin muazzam bir şekilde hissedildiği bir olay olarak nitelendirilmektedir.

[137] Henry Kissinger, "The Unsolved Problems of European Defense", **Foreign Affairs**, Cilt: 1, sayı:6, 1962, s. 515-518.
[138] Kissinger, s. 517-523.

3.1.2. Vietnam Savaşı

Günümüzde Vietnam olarak adlandırılan ülke, önceleri Kamboçya, Laos ve Vietnam gibi ülkelerin oluşturduğu Fransız Hindiçini bölgesinin unsurlarından biriydi. Kökleri 3. Napolyon'a dayanan bu sömürge bölgesi uzun yıllar Fransız egemenliği altında yaşamak zorunda kalmıştır. Fakat zamanla Fransızların acımasız uygulamalarından bıkan bölge halkları, Fransızlara karşı isyan hareketlerine başlamıştır. Ancak bu isyan hareketleri her defasında Fransızlar tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bölgenin bütün zenginliklerini uzun yıllarca boyunca sömüren Fransa, bu zenginliklerden mahrum kalmamak adına, bölgede binlerce insanı katletmekten çekinmemiştir.[139]

İkinci Dünya Savaşına kadar süren bu sömürge ve isyan hareketleri, Fransızların Almanlar karşısında aldığı yenilgi sonucu, bölgede zayıflamasına ve bölgenin Japonya'nın kontrolüne geçmesine sebep olmuştur. Acımasızlık konusunda Fransızlardan geri kalmayan Japonlar, bu dönemde bölgenin sadece fiziksel zenginliklerini değil aynı zamanda insan gücünü de insafsızca kullanmıştır. Bölge insanlarını kendi yürüttüğü savaşta asker veya köle olarak savaşmaya zorlayan Japonya da, Fransızlar gibi binlerce insanın ölümüne sebep olmuştur. Savaşın sonlarına doğru, Amerika tarafından atom bombasıyla cezalandırılan Japonlar, Hindiçini bölgesinde çok fazla hüküm süremeyeceğini anlayarak, bölgedeki insanları Batılı ülkelere karşı kışkırtmış ve onları silahlandırarak, bağımsızlık mücadelesi vermeleri konusunda cesaretlendirerek bölgeden ayrılmıştır.

Savaştan sonra tekrar bölgeye gelen Fransızlar, kaybettikleri hâkimiyeti geri kazanmak için çaba göstermiş ancak bu defa çok daha sert tepkilerle karşılaşmışlardır. Japonların bölgeyi terk ederken ülkenin başına yönetici olarak atadıkları Bao Dai iflah olmaz bir Fransız hayranı olması sebebiyle, bölgenin yeniden Fransız egemenliği altına girmesi için uğraşlar vermiştir.[140] Uzun yıllar boyunca sömürge altında yaşayan bölge halkı artık ülkeyi emperyalistlerden temizlemek ve bağımsız bir ülke kurmak niyetindeydi. Bu niyetle kurulan Viet Minh (Vietnam'ın Bağımsızlığı İçin Devrimci Birlik) Fransızlara karşı çok etkili bir isyan

[139] Robert D. Schulzinger, **A Time for War The United States and Vietnam, 1941-1975**, Oxford University Press, Oxford, 1997, s. 13-20.

[140] Jennifer Llewellyn, "Bao Dai", **Alpha History**, 03.04.2018 https://alphahistory.com/vietnamwar/bao-dai/ (14.12.2021).

hareketine başlamış ve ilk eylem olarak, Fransız aşığı Bao Dai'yi görevinden azletmiştir. Normalde düzenli bir ordu görüntüsü çizen Viet Minh, Fransızlardan tarafından bölününce, uzun yıllar sürecek olan gerilla savaşları başlamıştır.[141]

Amerika Birleşik Devletleri, başlarda Vietnam'a karşı oldukça mesafeliydi ancak 1949 yılına gelindiğinde Mao Zedong önderliğindeki Çin büyük bir devrim gerçekleştirmiş ve komünizmin etkisi altına girmiştir. Sovyetler Birliği ile büyük bir yarışta olan ABD, Çin'de yaşanan bu devrimin diğer ülkelere de sirayet etmesinden korkmuş ve dikkatini Vietnam'a yöneltmiştir. Eisonhower'ın "Dizili domino taşlarından ilki devrilirse, bu en derin etkileri yaratacak çözülmelerin başlangıcı olabilir" sözleriyle[142] ifade ettiği domino etkisi (domino theory) çekincesiyle ABD, Vietnam hakkında daha ciddi eylemlere girişme yolunu seçmiştir.

1950'li yıllar itibari ile bölgedeki Fransızları desteklemeye başlayan ABD, başlarda askeri gücünü net olarak kullanmasa da, Vietnam'a gönderdiği danışman askerler vasıtası ile bölgedeki etkinliğini arttırmayı amaçlamıştır. Ancak Ho Chi Minh liderliğindeki Viet Minh, Fransızlara ağır bir yenilgi tattırmış ve bu yenilgi sonucunda Fransızlar Cenevre anlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu anlaşmaya göre Vietnam bağımsızlığa kavuşmuş ancak komünizm yanlısı Kuzey ve kapitalizm yanlısı Güney olarak ikiye ayrılmıştır. Cenevre anlaşması önemli bir hüküm içermekteydi, bu hükme göre 1956 yılında ülke çapında seçimler yapılacak ve bu seçim sonucunda galip gelen iktidar tüm ülkeyi yönetecekti. Kısaca, Vietnam yeniden tek parça haline gelecekti.[143] Ancak ABD, Kuzey Vietnam'ın (Vietnam Demokratik Cumhuriyeti) seçimlerde galip gelmesinden korktuğu için, birleşmiş bir Vietnam'ı istemedi ve Cenevre anlaşmasını hiçe sayarak Güney Vietnam'da ki komünizm karşıtlarını desteklemeye başladı. Onlara her türlü desteği veren ABD, Ngo Dinh Diem önderliğinde kurulan Vietnam Cumhuriyeti'nin tüm ülkeye hâkim olmasını istemekteydi. Ancak Güney Vietnam'ın lideri durumunda bulunan Ngo Dinh Diem o kadar yozlaşmış bir siyasiydi ki, ülkede rüşvetsiz hiçbir iş yapılamaz duruma gelmişti. Dahası, ülkenin tüm kadrolarını kendi yandaşları ile dolduran

---

[141] Eric M. Bergerud, **The Dynamics of Defeat: The Vietnam War in Hau Nghia Province**, Boulder, Westview Press, 1991, s. 45.

[142] Merriman Smith, "The President's News Conference", **The American Presidency Project**, 04.07.1954, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-361 (14.12.2021)

[143] Sadık Can Perinçek, Amerika'nın Vietnam Savaşı Politikası, **Teori**, 2016, s. 71.

Diem, tüm Güney'in nefretini kazanmayı başarmıştı. Tüm bu nefret ülkede büyük isyanlara dönüşmüş ve takvimler 1960 yılını gösterdiğinde, amacı Ngo Dinh Diem'i yönetimden indirmek, Güney Vietnam'ı Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'ne dâhil etmek ve ABD'yi sonsuza değin Vietnam topraklarından def etmek olan Vietkong (Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurulmuştur.[144]

Güney Vietnam içinde etkin bir güç haline gelen Vietkong, ABD tarafından düşman ilan edilmiş ve uzun yıllar sürecek olan acımasız savaş başlamıştır. 1960'lı yılların başında ABD, direkt savaşa müdahil olmak yerine, Güney Vietnam hükümetini desteklemiş ve Vietkong'la savaşmaları için onlara her türlü yardımı yapmıştır. Ancak Kennedy, Vietnam'da daha etkin olunması gerektiğini belirtmiş ve Güney Vietnam hükümetine yardımcı olması için binlerce askerini bölgeye göndermeye başlamıştır.[145]

1963 yılında Başkan Kennedy'nin suikast sonucu ölmesi, Amerikan'ın Vietnam politikasında herhangi bir değişikliğe sebebiyet vermemiş, yeni Başkan Lyndon Johnson Vietnam politikasını aynen devam ettirme yoluna gitmiştir. O yıllarda ABD, Vietnam'a direkt müdahale için bir fırsat aramakta ancak bu fırsat eline geçmemekteydi. Tam da bu noktada tarihin en gizemli olaylarından biri gerçekleşir ve Kuzey Vietnam'dan kim olduğu hep bir sır olarak kalan bir takım güçler, Kuzey Vietnam denizinde devriye halinde bulunan ABD gemilerinden ikisine torpil saldırısı gerçekleştirir. Tarihe *Tonkin Körfezi Olayı* geçen bu saldırı 1964 yılında ABD'ye istediği fırsatı sunmuştur.[146] Bu olay sonrası ABD Kongresi, Başkan Johnson'a Vietnam konusunda her türlü yetkiyi vermiştir. Tonkin Körfezi Kararnamesi gereği Başkan Johnson, Vietnam'a istediği her türlü müdahalede bulunabilecek ve dilediği operasyonları yürütebilecekti. Yüzbinlerce askerin Vietnam bataklığına çekilme süreci bu şekilde başlamış ancak savaş hiçbir zaman ABD'nin istediği şekilde gelişmemiştir. Gerilla taktiğini dünyanın gördüğü en iyi şekilde uygulayan Vietnamlılar, tüm ülkeyi bir savaş alanına çevirmiş ve tüm Vietnam yeraltını adeta bir köstebek yuvası şeklinde düzenleyerek, ABD askerlerine

---

[144] Mount Holyoke, "The Pentagon Papers-"Origins of the Insurgency in South Vietnam, 1954-1960"", 1971, **The Pentagon Papers** https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/pentagon/pent14.htm, (15.12.2021) s. 314-316.

[145] Jussi M. Hanhimaki, The Flawed Architect: **Henry Kissinger and American Foreign Policy**, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 215.

[146] Vietnam War Protests, **History**, 22.02.2010, https://www.history.com/topics/vietnam-war/vietnam-war-protests, (15.12.2021)

dehşeti yaşatmışlardır. Küçük çocukların dahi bombalı saldırılar gerçekleştirdiği Vietnam'da, kimin düşman kimin sivil olduğu birbirine girmiş, Vietnam'ın vahşi coğrafyasında her türlü zorlukla mücadele etmek zorunda kalan ABD askerlerinin psikoloji bozulmuştur. Uyuşturucu dâhil her türlü bataklıkta boğulan ABD askerleri, savaşın kazanılmasından çok uzak bir görüntü çizerken, ABD binlerce askerini daha Vietnam'a göndermeye devam etmiştir. Ülkesindeki savaş karşıtlarının yoğun tepkisiyle karşılaşan ABD, savaşı bir an önce bitirebilmek için gittikçe acımasızlaşmış ve napalm bombalarıyla tüm ülkeyi bombalamaya başlamıştır.[147]

3.1.3. Kissinger ve Vietnam Politikası

Vietnam savaşı iki olgu üzerine kurgulanmıştı. Bunlardan ilki, kökleri 1946 yılına dayanan "çevreleme politikası" üzerinedir.[148] O yıl Stalin bir konuşma yapmış ve konuşmasında İkinci Dünya Savaşına sebep olarak, Batının acımasız kapitalizm sistemini hedef göstermiş ve Sovyetler Birliği'nin bu sistemle kıyasıya bir mücadeleye gireceğini belirtmiştir. Bu konuşmayı takip eden ABD'nin Moskova Büyükelçisi George Frost Kennan, Washington'a bir mektup yazmış ve mektubunda, Stalin'in dünyanın düzenini değiştirecek büyük bir savaşa girdiğini ve bu savaşın ABD tarafından engellenmesi gerektiğini ifade etmiştir. ABD'nin Sovyetleri durdurması gereken yöntem olarak da çevreleme politikası uygulaması gerektiğini belirtmiştir. ABD bu politikaya sıkı sıkıya sarılmış ve onlarca yıl boyunca Sovyetleri yalnızlığa itme çabasına girişmiştir. Çevreleme politikasının ilk uygulanmaya başlaması Truman Doktrini ve Marshall Planı ile gerçekleşmiştir. Özellikle Marshall Planıyla, dünyanın birçok ülkesine milyarlarca dolar yardım dağıtan ABD, başta Türkiye ve Yunanistan gibi Sovyetlere yakın ülkeler olmak üzere, birçok ülkeyi kendi bloğuna dâhil etmek için çaba harcamıştır.[149]

Savaşın gerçekleşmesinde rol oynayan diğer bir faktör ise domino etkisi teorisi olmuştur. ABD Ulusal Güvenlik Konseyinin 1952 yılında yayınladığı rapora

---

[147] Ben Kiernan, "The Vietnam War: Alternative Endings", **The American Historical Review**, Cilt: 97, Sayı: 4, Ekim 1992, s. 1118–1137.

[148] Leanne M.J Bacon, **George F. Kennan"s Strategy of Containment: An Assessment of Kennan"s Coherence and Consıstency**, Department of American and Canadian Studies The University of Birmingham, Birmingham, 2010, s. 27-28.

[149] Şevket Ovalı, "Soğuk Savaş", 15.11.2020, **Secopedia**, http://www.secopedia.org/soguk-savas/ (15.12.2021).

göre Fransız Hindiçini'nin komünizm altına girmesi bölgedeki diğer ülkelerin de bu durumdan etkileneceğini göstermekteydi. Teoriye göre, Sovyet ve Çin destekli Vietnam'ın düşmesi bir domino etkisi yaratacak ve komşu ülkeler Laos, Kamboçya, Tayland ve hatta Hindistan, Japonya, Filipinler ve Endonezya aynı sonuçla karşılaşacaktı. Böyle bir durumun oluşmaması için, Vietnam Savaşının kazanılması mutlak suretle gerçekleşmeliydi.[150]

Kissinger'ın Vietnam'a olan ilgisi, 1960'ların başında yok denecek kadar azdı. Ona göre bu savaş Vietnam'ın iki bölgesi arasındaki birbirini yok etme mücadelesinden fazlası değildi ve bu savaşa sömürgecilik karşıtı gibi anlamlar yüklemek romantizmden başka bir şey değildi. Kissinger'ın Vietnam'la ilişkisi 1965 yılında başlamıştır. Henry Cabot Lodge, Vietnam'da büyükelçilik görevini yürütürken, ülke ile ilgili gelişmeleri paylaşmak ve fikirlerini almak için Kissinger'ı ülkeye çağırmıştır.[151] Vietnam'a bu ilk gidişinde adeta bir kamuoyu yoklaması yapan Kissinger, ülkedeki herkesle konuşmuş ve onların fikirlerini almıştır. Kanaat önderlerinden, öğrencilere kadar geniş bir yelpazede insanla görüşmeler yapan Kissinger, ABD'nin Vietnam'daki varlığı hakkındaki şüphelerinden vazgeçmiştir. Zira görünen sebep, ABD'nin ülke insanlarına demokratik bir seçim gerçekleştirebilme konusunda yardımcı olunacağı ve özgür bir ülke olarak, istedikleri rejim altında yaşamaya hak kazanacakları idi. Kissinger, ABD'nin Vietnam'da bulunmasından rahatsız olmamıştı ancak orada kullandığı yöntemlerden rahatsızdı. ABD'nin, Fransızların on yıldır kullandığı taktikleri kullanarak yeni bir sonuç alamayacağına inanıyordu. 1966 yılında ikinci kez Vietnam'a giden Kissinger, kararlılığını sürdürmekteydi. Kissinger'a göre ABD artık Vietnam'dan çekilemezdi zira ülkenin durumu, herhangi bir anlaşma sağlanmadan çekilmek için uygun değildi ama kararlı olduğu diğer bir düşünce ise, ABD'nin uyguladığı yanlış taktiklerdi ve O'na göre bu taktikler ABD adına olumlu bir sonuç vermeyecekti.[152]

---

[150] Domino Theory, **History**, 11.09.2009, https://www.history.com/topics/cold-war/domino-theory (15.12.2021), s. 1.

[151] Michael Holm, "Also Present at the Creation: Henry Cabot Lodge, Jr., and the Coming of the Cold War", **Journal of the Historical Society**, Cilt: 10, Sayı: 2, 2010, s. 206.

[152] Isaacson, s. 114-116.

3.1.4. Ulusal Güvenlik Danışmanı: Henry Kissinger

Vietnam Savaşı tüm hızıyla sürerken, tarih Kissinger açısından bambaşka bir yöne doğru gitmekteydi. Harvard'da sürdürdüğü akademik yaşantının yan ısıra, Rand Corporation, Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı ve ABD Dışişleri Bakanlığı gibi kurum ve şirketlerde danışmanlık gibi pasif görevler yürüten Kissinger, takvimler 1968 yılını gösterdiğinde ABD dış politikasına yön verecek pozisyona gelmek üzereydi. O yıla kadar tek siyasi dostu Rockefeller olsa da, Kissinger'a ABD dış politikasına yön verdirecek şansı sunan kişi, 1968 Kasım'ında başkanlık seçimlerini kazanan Nixon olmuştur. [153]

Kissinger, Nixon'a o kadar uzak biriydi ki, ilk yüz yüze görüşmesi 1967 yılında verilen bir davet sayesinde gerçekleşmişti. Kissinger'a Ulusal Güvenlik Danışmalığının kapısını açan kişi, daha önce Nixon'ın yardımcılığını yapmış olan ve Kissinger'ı ilk defa Vietnam'a davet eden Saygon Büyükelçisi Henry Cabot Lodge'dan başkası değildi. Lodge, Nixon'a bu konuda o kadar çok baskı yapmıştı ki, Nixon diğer üç adayı (Robert Strausz-Hupe-William Kintner-Roy Ash) elemekte çok fazla zorlanmamıştı.[154] Nixon, Kissinger ile görüşmesinde kendisine resmî olmasa da, bir teklif yapmış ancak yapısı gereği megaloman bir karaktere sahip olan Kissinger, resmî bir teklif gelene kadar, işleri ağırdan almıştır. Sonrasında ise durumun farkına varan Nixon, resmî bir teklif için Kissinger'ı Beyaz Saraya davet eder ve teklif sonrası düşünmek için süre isteyen Kissinger, eski dostu Kramer dâhil herkesin fikrini alır. Ancak karar vermesinde en büyük etki sahibi yine Rockefeller olmuştur ve Kissinger'a, ABD Başkanının isteğini yerine getirmesi gerektiğini telkin etmiştir. Tüm bu gelişmeler üzerine 29 Kasım'da Beyaz Sarayı arayan Kissinger, görevini kabul ettiğini belirtmiş ve 2 Aralık günü Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak çalışmaya başlamıştır.[155]

Vietnam Savaşı Kissinger için en büyük dış politika sınavlarından biri olagelmiştir. O'na göre artık bu savaştan kaçmak imkânsız ve dahi anlamsızdı zira artık olay ABD için bir şeref meselesine dönüşmüş ve ülkenin uluslararası itibarı söz

---

[153] Joan Hoff, **Nixon Reconsidered**, Basic Books, New York, 1994, s. 154.
[154] Isaacson, s. 121
[155] Sebenius, J. K., Green, L., & Kogan, E., "Henry A. Kissinger as Negotiator: Background and Key Accomplishments", **HBS**, 24.11.2014, https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/15-040_4d9f0e6b-bb9f-451c-8aa4-7d5f66aa3429.pdf (21.12.2021), s. 3.

konusu idi. Kissinger Ulusal Güvenlik Danışmanı olur olmaz, bulunduğu kurumu kökten bir değişime sokmaya niyetlenmiştir. Her zaman büyük oynayan Kissinger, sadece akıl veren bir devlet yöneticisi olmaktan öteye geçmek istiyor ve politikaları kendisi belirlemek istiyordu. Nixon'ın dış politika konusunda çok zayıf olması da işini büyük oranda kolaylaştırmıştı. Truman döneminde kurulan Ulusal Güvenlik Konseyi, asıl olarak İkinci Dünya Savaşının bir sonucu idi çünkü savaş sonrası kurulacak yeni düzen için bazı yeni kurumlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu doğrultuda kurulan kurumlara, Ulusal Güvenlik Konseyinin yanı sıra Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) ve Savunma Bakanlığı örnek olarak gösterilebilir.[156]

1947 yılında hayata geçirilen Ulusal Güvenlik Konseyi, her başkan zamanında farklı bir yapıya bürünmüştür. Kimi başkanlar bu kurumu etkin bir şekilde kullanırken, kimileri kendi ferasetine güvenme yolunu seçmiştir. Tarihler 1960 yılını gösterdiğinde, Ulusal Güvenlik Danışmanı olan kişi ise Kissinger'a en yakın isimlerden biri olan McGeorge Bundy'den başkası değildi. Bundy ve sonrasında göreve gelen Walt W. Rostow görevlerini yaparken sıradan birer danışman gibi hareket etmiş fakat Kissinger göreve gelir gelmez Ulusal Güvenlik Danışmanlığı kurumunu baştan aşağı değiştirecek bir raporla Nixon'ın yanına gitmiştir. Kissinger, danışman olarak pasif bir görev almak değil, aksine Dış İşleri Bakanlığının da ötesinde başkanın sağ kolu olarak görev yapmak istemekteydi. Bu amaç doğrultusunda kadrosunu genişletmiş, dış politikaya dair konuların tümünü izleyecek bir konsey kurdurmuş ve kendisinden habersiz eyleme geçilmesinin önünü kapatmak istemiştir. Bununla da yetinmeyen Kissinger, dış politika ile ilgili konularda, başkandan önce kendisine ulaşılacak bir iletişim ağı kurmuş ve uygulanacak politikaları başkana aktaracak tek yetkili durumuna gelmiştir.[157]

Kissinger, Vietnam Savaşı başlar başlamaz tek bir hedefe odaklanmıştı; onurlu çekilme. 2003 yılında yazdığı *Vietnam Savaşını Sonlandırmak* adlı kitabında da bahsettiği üzere, ABD'nin bu savaşı kazanamayacağının farkındaydı zira ABD'nin silah ve askeri güçten başka bir sermayesi yokken, Vietnam tarafı politik bir gaye gütmekteydi. Dahası, gerilla savaşlarının klasik savaşlardan farklı olması, o zamanlar ABD'nin tam olarak vakıf olamadığı bir konu idi. Klasik savaşlarda

[156] James A. Nathan, & Oliver James, **Foreign Policy Making and the American Political System**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1994, s. 12.
[157] Toman, s. 32.

düzenli ordu, kazanamadığı sürece kaybetmiş sayılmaktadır ancak gerilla savaşlarında ise eğer gerilla ordusu kaybetmiyorsa kazanmış demektir.

Kissinger'ın ABD'nin itibarını düşünerek uygulamaya koymak istediği, şerefli çekilme planı, savaşın dört yıl daha uzamasına, her iki taraftan da binlerce askerin ölmesine, dünya üzerinde anti-Amerikancılığın yükselmesine ama sonuç olarak yine de şerefli bir çekilme gerçekleşmemesiyle sonuçlanmıştır. İşlerin bu noktaya gelmesinde ki ana etmenler ise savaşılan ülke olan Vietnam'ın aksine, komşu ülkeler Kamboçya ve Laos'un da bir şekilde savaşa dâhil olmasıdır.

Güney Vietnam'da etkin olan ABD birlikleri bölgeyi kontrol altına almışken, Kuzey Vietnam ise Güneye asker ve mühimmat taşıyabilmenin yollarını aramaktaydı. ABD, 17. eylemi sıkı bir şekilde koruduğundan, bu isteğini gerçekleştiremeyen Kuzey Kore, çözüm olarak Laos'u kullanmayı seçmiştir. Tüm silah, mühimmat ve asker sevkiyatını Laos üzerinden gerçekleştiren Kuzey Kore, ABD'ye ağır kayıplar verdirmeye başlayınca, Kissinger'ın tavsiyesine uyan Nixon Laos'u bombalamaya başlamıştır. Bu bombalamalar o kadar uzun sürmüştür ki, 1964 yılından başlayıp, 1973'e kadar süren bombalamalarda yaklaşık iki milyon ton bomba Laos'u harap etmiştir.[158] Ancak bu kadar bombalamaya rağmen, ABD ordusu Kuzey Kore'yi bu sevkiyat konusunda durduramamıştır. Bombalamaların diğer bir sonucu ise, Amerikan halkında savaş karşıtlığının başlamasıdır. Zira zaten Vietnam ile savaş halinde olan ABD'nin, başka bir ülkenin bataklığına daha girmesi ABD kamuoyunu fazlasıyla rahatsız etmiştir.

ABD'nin girdiği diğer bir bataklık ise Kamboçya'dır. Savaşın başından itibaren tarafsız bir tutum sergileyen Kamboçya, bir süre sonra Sihanoukville gibi bazı liman ve yollarını Vietkong güçlerine açmıştır.[159] Durumdan haberdar olan ABD, Kamboçya ve Vietnam sınır hattındaki tüm askeri bölgeleri yok etme amaçlı bir bombardımana başlamıştır. ABD'nin gazabına uğramaktan çekinen Kamboçya devleti, ülkede bulunan tüm Vietkong askerlerinin ülkeden çıkmasını istemiştir. Ancak tam da bu olaylar yaşanırken, 1970 yılında General Lon Nol bir darbe gerçekleştirerek Kamboçya hükümetini devirir ve ülkenin başına geçer. Tüm

[158] James K. Sebenius, Eugene B. Kogan, "Henry Kissinger's Negotiation Campaign to End the Vietnam War", **Harward Business School Working Paper**, Sayı: 17-053, 2016, s. 6-8.

[159] Henry A. Kissinger, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 671.

darbeciler gibi eli kanlı bir kişi olan Lon Nol, orduya emir vererek Kuzeyli-Güneyli ayırt etmeksizin ülkedeki tüm Vietnamlıların öldürülmesi emrini verir. Bu olay hem Güney, hem de Kuzey Vietnam'da büyük bir nefrete dönüşür ve Kuzey Vietnam birlikleri Kamboçya'yı işgale başlar. Vietkong, Kamboçya içlerine o kadar hızlı ilerler ki, sadece 10 gün içinde ülkenin üçte birini ele geçirir. Duruma müdahale etmek isteyen ABD, hem Kamboçya'da ki Vietkong askerlerini yok etmek, hem de Kamboçya'yı işgalden kurtarmak adına ülkeyi havadan bombalamaya başlar. B52 bombardıman uçaklarının aylarca devam ettirdiği sortiler ve bırakılan bombalar, binlerce insanın hayatını kaybetmesine ve yüz binlercesinin ise ülkeden kaçmak zorunda kalmasına sebep olmuştur. Ancak tüm bu havadan müdahaleler işe yaramayınca ABD, Kamboçya üzerine bir kara harekâtına girişmiştir. Kamboçya topraklarında gerçekleşen savaşı da kazanan Vietnam güçleri hem ABD'yi ülkeden sürmüş, hem de Kamboçya lideri Lon Nol'un bölgedeki tüm askeri varlığını yok etmiştir. Kara harekâtından da bir sonuç elde edemeyen ABD, artık gözü dönmüş bir şekilde Kuzey Vietnam, Güney Vietnam, Laos ve Kamboçya olmak üzere tüm bölgeyi uçaklarla bombalamaya başlamıştır.[160]

Tüm bu harekâtlar, bombalamalar, ölen binlerce insan, sarf edilen kaynaklar istenilen hiçbir sonucu vermemiş ve sonuç olarak, ABD halkında savaşa dair sorgulamalar üst düzeye çıkmıştır. 70'li yıllara gelindiğinde, Amerikan halkı artık savaşı oturma odalarındaki televizyonlarından izler hale gelmiş, yıllardır saklanan Vietnam gerçeklerini gözle görür olmuşlardır. ABD çapında düzenlenen protestolar, artık önü alınamaz bir hale gelmiş, bazı bölgelerde şiddetli çatışmaların oluşmasına yol açmıştır. Özellikle Ohio üniversitesindeki eylemlerin, protestoların zirve noktalarından biri olduğu görülmektedir zira söz konusu protestolarda 4 üniversite öğrencisi hayatını kaybetmiştir. ABD'li dilbilimci Geoffrey Nunberg, protesto sözcüğünün gerçek anlamına ulaşmasına ABD'de ki Vietnam gösterilerinin sebep olduğuna dair bir yazı kaleme almıştır.[161]

Kissinger politik hayatına atılır atılmaz, belki de en büyük sınavını vermekteydi. Ulusal Danışman olarak Nixon'a verdiği tavsiyeler işe yaramıyor,

---

[160] Stephen G. Walker, "The Interface between Beliefs and Behavior: Henry Kissinger's Operational Code and the Vietnam War", **The Journal of Conflict Resolution**, Cilt: 21, No: 1, 1977, s. 148—154.

[161] Sedef Kınacıoğlu, "Dünya tarihinden çarpıcı protesto eylemleri", 06.10.2013, **B.B.C** https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130610_world_protest_history, (22.12.2021)

aksine hem Vietnam'da, hem de ülkesinde sürekli puan kaybediyordu. Kissinger'ın *Diplomasi* adlı kitabında da belirttiği üzere o dönem tüm Amerika büyük bir ikilem yaşamaktaydı. Sürekli sürdürdüğü protestolarla, Amerikan askerlerinin eve dönmesini isteyen ABD halkı dahi, bunun bir kaçış ya da teslimiyet olmasını istememekte, bunun yerine karşılıklı anlaşma içeren ve ABD'nin bunca kaybının boşa gitmeyeceği bir çekilme istemekteydi. Aynı şey Nixon ve ABD hükümeti için de geçerliydi zira Soğuk Savaşın en şiddetli yıllarında, Vietnam bataklığından kaçarcasına çıkmak hem Sovyetler Birliği hem de diğer komünizm yanlısı ülkeler tarafından büyük bir zafer olarak adlandırılacaktı.[162]

3.1.5. Vietnam Savaşı Müzakere Süreci

Kissinger, artık bu savaşın ABD ile Vietnam arasında gerçekleşmediğini, eğer Sovyetler ve Çin engellenemezse veya bu ülkelerle anlaşma yoluna gidilmezse, bu savaşın asla bitmeyeceğini fark etmiştir. Bu doğrultuda gerekli görüşmelere başlayan Kissinger, Çin ve Sovyetlerin lojistik desteğinin kesilmesi için çaba harcamıştır. Aynı dönemde Nixon' da, Kuzey Vietnam ile uzun süredir gizli bir şekilde devam eden görüşmelerin artık şeffaf hale gelmesini istemiş ve tüm müzakereler topluma açık bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Makveyelist[163] derecesinde pragmatik bir yapıya sahip olan Kissinger, artık diplomasi sanatının inceliklerini uygulamaya koymaya başlamış ancak bunu yaparken sert gücün (hard power) nimetlerinden yararlanmaya da devam etmiştir.

Nixon öncelikle 1972 yılında Çin ile görüşmelere başlanmasını istemiş ve görüşmeler sonucunda uzun süreli bir mutabakatın temellerinin atıldığı Şanghay bildirisi taraflarca kabul edilmiştir.[164] İleride detaylı bir şekilde anlatılacak olan bu "açılım" dönemi, Kuzey Vietnam'ı da oldukça rahatsız etmiştir. Kuzey Vietnam lideri Le Duc Tho bu dönem sonucunda yalnız kalma ihtimalini göz önünde bulundurarak, bir barış anlaşmasının yollarını aramaya başlamıştır. Kissinger'ın da aynı şekilde düşünmesi sebebiyle, bu ikili gizli de olsa görüşmelere başlamıştır. İlk

[162] Kissinger, 2006, s. 669-672.

[163] Ahmet Kesgin, "Machiavelli ve Makyevelizm", **Beytulhikme An International Journal of Philosophy ISSN**, Cilt: 5, Sayı: 1, Haziran 2015, s. 48.

[164] Ersin Dedekoca, "A.B.D–Çin İlişkilerinde Kriz Yönetimi", **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, 2017 s. 147.

görüşme 1972 Ekim ayında Paris'te gerçekleşmiş ve bu süreç sonunda bir barış taslağı deklare edilmiştir.

Her ne kadar barış görüşmeleri yapılıyor olsa da, Kuzey Vietnam'ın dayattığı maddelere bakılınca görülmektedir ki, Tho sadece zaman kazanmak amaçlı görüşmeler gerçekleştirmekteydi. Barış görüşmeleri, sonuç olarak kimseyi memnun etmemiştir zira Güney Vietnam görüşmelerin dışında bırakıldığı için nefret dolu, ABD ise Kuzey Vietnam'ın savaş tazminatı gibi utandırıcı dayatmaları sebebiyle kızgındı. Tüm bu gelişmeler ışığında savaş kaldığı yerden devam etmiştir. Kissinger, Kuzey Vietnam'ın en azında o anda barışa yönelik niyetinin olmadığını anlamış ve Nixon'ı da ikna ederek büyük bir harekâtın başlamasına sebep olmuştur. Tarihe Linebacker II operasyonu olarak geçen bu harekât 1972'nin 18 Aralık gecesi başlamış ve üzerinde tonlarca ağırlıkta bomba taşıyan 129 B52 uçağı, Hanoi'yi adeta haritadan silmiştir.[165] Kissinger her ne kadar bu operasyonu "komünistlerin diz çöktüğü" olay olarak adlandırmış olsa da, Sovyet füzeleri sayesinde Kuzey Vietnam'da ABD'ye büyük zararlar vermiştir.[166]

3.1.6. Vietnam Savaşının Bitişi

1972 yılı dünya için çok önemli bir yıl olmuştur. Vietnam Savaşının halen devam ettiği o yıl, Soğuk Savaş da olanca hızıyla sürmekteydi. ABD, Çin ve Sovyetler Birliği ile yeni açılımlara yelken açarken, ABD halkı savaş karşıtı protestolarına her gün yenilerini eklemekte ve protestoların şiddetini arttırmaktaydı. Tüm bu hengâmenin arasında, ABD yeni başkanını seçmek için hazırlanmaktaydı ve Amerikan halkının yeni başkandan en büyük beklentisi ise askerlerin bir an önce vatanlarına dönmeleriydi. Savaşı ne olursa olsun bitirmek zorunda olan Nixon, bu uğurda birçok tavizi vermeye kararlıydı. Fakat Kissinger'ın deyimi ile "savaşı sonlandırmak ve tarih, gazetecilik kadar basit bir şey değildi" o yüzden medyanın düşüncesinin aksine, hızlı bir geri çekilme, arkada milyonlarca çaresiz Güney Vietnamlı ve dahası kendisine güvenilmeyen bir ABD bırakacaktı.[167]

---

[165] Walter LaFeber, **The American Age: United States Foreign Policy at Home and Abroad**, Norton, New York, 1989, s. 683.

[166] BBC, "1972 Noel'i: Hanoi'ye Bomba Yağmuru", 25.12.2012, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121225_christmas_vietnam, (22.12.2021).

[167] Kissinger, 2006, s. 658.

Kim Phuc 9 yaşındaydı. 1972 yılının Haziran ayında doruğa çıkmış olan Amerikan bombardımanları tüm Vietnam'ı yok etmek üzere devam ederken, Kim bir tapınakta saklanmaktaydı. Savaş pilotu John Plummer savaşın getirdiği acımasızlıktan olsa gerek, bombaladığı yerin bir ibadet merkezi olmasına aldırış etmeden, napalm bombalarını insanların üzerine yağdırmıştı. Kim, üzerinde hiçbir kıyafet olmadan yola fırlamış, bütün vücudu yanıklar içinde ve çıplak bir halde koşmaya başlamıştı ve o an orada bulunan fotoğrafçı Nick Ut sonradan kendisine Pulitzer ödülü kazandıracak fotoğraf için deklanşöre bastı. Fotoğraf tüm dünyaya yayıldı ve artık başta ABD olmak üzere tüm insanlık bu savaştan nefret etmeye başladı. Nixon her ne kadar başlarda bu fotoğrafı yalanlasa da, sonradan gerçeği kabul etmek ve özür dilemek zorunda kalmıştır.[168]

Şekil 2: Vietnam Savaşı

Kaynak: The Conversation, https://theconversation.com/accidental-napalm-turns-50-the-generation-defining-image-capturing-the-futility-of-the-vietnam-war-175050, (28.11.2021)

Kissinger 1973 tarihine gelindiğinde sona çok yaklaşmıştı. 8 Ocak'ta yapılan ilk görüşmeler sonuç vermiş ve 4 gün sonra yeniden yapılan bir toplantı ile hemen

[168] Miller, Nancy K. Miller, "The Girl in the Photograph: The Vietnam War and the Making of National Memory", **JAC**, Cilt: 10, Sayı:2, 2004, s: 261-290.

hemen bütün maddelerde anlaşma sağlanmıştır.[169] Kissinger ve Tho sürekli devam eden görüşmeleri 23 Ocak'ta nihayete erdirmiş ve 24 Ocak'ta 1973 yılında imzaladıkları Paris Barış Anlaşması ile (Vietnam'da Savaşı Sona Erdirme ve Barışı Sağlama) savaş sona ermiştir.[170]

3.2. SOĞUK SAVAŞ VE KISSINGER

Henry Kissinger ve Amerikan dış politikasının kesiştiği en büyük küme kesinlikle Soğuk Savaş dönemidir. Soğuk Savaş, tam olarak hangi olayla başladığı kesin olarak bilinmeyen fakat yaklaşık yarım yüzyıl boyunca dünyayı etkileyen ve tüm bu süre boyunca neredeyse tüm ülkelerin diken üzerinde hissettiği bir psikolojik harptir.

Dünya denge üzerine kuruludur. Özellikle Balance of Power (Güçler dengesi), tarihin her döneminde güçlü ülkeleri davranışları konusunda "kısıtlayan" bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Realizmin getirdiği ana sonuçlardan biri olan bu denge sistemi Morgenthau tarafından çerçevesi çizilen ve gücün eşit paylaşımı olarak tanımlanan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.[171] İkinci Dünya Savaşı başladığında, dünyada egemen olan üç büyük güç bulunmaktaydı. Bu güçler ABD, Sovyetler Birliği ve Nazi Almanya'sı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Lord Palmerston'un da belirttiği üzere devlet ilişkilerinde dostluk ya da düşmanlık gibi kavramlar değil, o an için önemli olan çıkarlar önem taşımaktadır. Bu çıkarlar doğrultusunda aslında birbirine taban tabana zıt olan Sovyetler Birliği ve ABD, Nazi Almanya'sı zulmüne karşı birleşmiş ve bu gücü ortadan kaldırmıştır. İkinci Dünya Savaşı son günlerindeyken ve daha henüz barış sağlanamamışken bile, dünya yeni bir kutuplaşmaya doğru gitmenin adımlarını atmaya başlamıştır. Yalta Konferansında alınan kararlara saygı duyulmasını isteyen ABD, bu konuda ikircikli davranan Sovyetler Birliği'ni uyarmakta ve anlaşmalara uyması konusunda ısrarcı olmaktadır. Ancak Sovyetler Birliği savaşta 27 milyon insanını kaybetmiş olmanın acısından olsa gerek, elde ettiği başarıyı taçlandırmak ve Çarlık Dönemi Rusya'sı toprak genişliğine

[169] Herring, George C. Herring, **America's Longest War: The United States in Vietnam, 1950-1975**, McGraw-Hill Education, Boston, 2014, s. 279.
[170] Seymour M. Hersh, **Price of Power**, Touchstone; First Princeton Paperback Printing edition, New York, 1984, s. 569.
[171] Ege Demirel, "Güç Dengesi Teorisi Perspektifinden Birleşmiş Milletler", **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2019, s. 577.

ulaşmak istemekteydi.[172] Bu amaçla, önce Avrupa'da ki asker sayısını arttırmaya başlayan Sovyetler Birliği, daha sonra İkinci Dünya Savaşı sonrası Nazi Alman zulmünden kurtulan Estonya ve Letonya gibi küçük ülkeleri topraklarına katmış ve tüm Doğu Avrupa'ya egemen olmayı amaçlamıştır.[173] Stalin'in nihai amacı, 2. Dünya Savaşı gibi bir felaketin yeniden topraklarına uğramasının önüne geçmekti, zira 27 milyon insan neredeyse bir hiç uğruna ölmüş ve Sovyetler Birliği savaşı kazanmasına rağmen tarihinin en karanlık dönemlerinden birini yaşamıştı. Savaş sonrası yeni kurulan dünyanın süper gücü olmayı kafasına koymuş olan Stalin ve Sovyetler Birliği, bu amaçla Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya ve hatta Almanya'nın doğu bölümünde Sovyet yanlısı hükümetlerin kurulmasını sağlamıştır. Bu eylemler, Stalin tarafından öylesine gerçekleştirilen eylemler değil, aksine temelleri uzun zaman önce atılan Trotsky'ye ait " çok ülkede eşzamanlı Sosyalizm" stratejisinin bir parçasıydı.[174]

Stalin'in bu başına buyruk ve ABD'nin sabrının taşmasına sebep olan hareketlerinin bir diğeri ise Polonya ile ilgilidir. Polonya, Sovyetler Birliği için en önemli ülke durumunda bulunmaktaydı. Avrupa'dan gelecek her saldırı Polonya'dan geçmek zorunda idi ve eğer Polonya denetim altına alınabilirse, Sovyetler kendisi için büyük bir tampon bölge kazanmış olacaktı. Bunun farkında olan Stalin, 1946 yılında yapılacak olan Polonya seçimlerine gizlice müdahale etmiş ve komünist rejimin ülkede söz sahibi olması için gayri ahlaki eylemlerde bulunmuştur.

Tüm bu gelişmeler, savaş sonrası yeni bir dünya düzeninin kurulması gerektiğini ifade eden ama bu düzenin adil ve herkes için refah sunan bir düzlemde gerçekleşmesi için çaba harcadığını söyleyen ABD için büyük bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. Zira Franklin D. Roosevelt en başından beri İkinci Dünya Savaşına sebep olarak, küresel ekonomik entegrasyonun yok olmasını ve büyük güçler için anlaşmalar sağlayabilecekleri ortak bir kurumun (Birleşmiş Milletler gibi) eksikliğini göstermekteydi.[175]

---

[172] Mehmet Arif Demirer, "İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye", **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, Sayı:301, 2015, s. 73.

[173] Kenneth M. Jensen, **Origins of the Cold War: The Novikov, Kennan and Roberts 'Long Telegrams' of 1946**, United States Institute of Peace Press, Washington D.C, 2001, s. 55-56.

[174] Cem Karadeli, "Stalin ve Khrushchev Dönemlerinde Doğu Avrupa'da Sovyetler ve Krizler", **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Ankara, 2019, s. 241.

[175] Cem Karadeli, "Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm ve Başkaldırı", **Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, 2020, s. 45.

Franklin D. Roosevelt'in ani ölümü ile başkanlık koltuğuna Harry S. Truman oturmuş ve Truman tüm Soğuk Savaşın en etkin kişisi olmak zorunda kalmıştır. Kissinger'ın *Diplomasi* adlı kitabında belirttiği üzere, Truman göreve başladığında ilk olarak Stalin'le iyi geçinme niyeti gütmüştür[176] ancak yaşanan süreç, Truman'ın tarihe geçecek eylemler gerçekleştirmesine yol açmıştır. Sovyetlerin yayılmacı politikasının farkına varan ABD, kendini bu konuda önlemler almak zorunda hissetmiştir. Olaylar, ABD bakış açısıyla basit Stalin şımarıklığı olmaktan çıkmış ve ideolojilerin rekabetine dönüşmüştür. Sovyetler, komünizm ideolojisi altında bir dünya hayal etmekte ve sermayeye inat, işçilerin haklarının korunacağı bir düzenin hayalini kurmaktadır. ABD ise Sovyetlerin yayılmacı ideolojisini, hayal ettikleri özgür ve demokratik dünyanın önünde büyük bir engel olarak görmektedir.

Tüm bu gelişmeler ABD'nin önderliğinde bir Batı ittifakı ve Sovyetler Birliği'nin liderliğinde bir Doğu Blokunun oluşmasına sebep olmuştur. Her ne kadar ilk defa ünlü İngiliz yazar George Orwell tarafından yazılan bir hikâyede adı geçse de, Amerikalı siyasetçi Bernard Brauch tarafından ilk defa kullanılan bir terim olan "Soğuk Savaş" resmen başlamıştır.[177] Soğuk Savaşın yanı sıra dönemin popüler terimlerinden biri olan "demir perde" ise, Sovyetler Birliği'nin gerçekleştirdiği gizli planları ve ulaşılmazlığını tarif etmek amacıyla 1946 yılında Churchill tarafından ilk defa kullanılmış bir terimdir. Missouri eyaletinde yaptığı bir söyleşide kullandığı bu terim, Soğuk Savaşın bitimine kadar Sovyetler Birliği önderliğindeki Doğu Bloku ülkelerini belirtmek için kullanılmıştır.[178]

3.2.1. Soğuk Savaş ve ABD Stratejileri

Stalin'in savaş sonrası eylemleri, ABD'yi, barış ortamının oluşabilmesi hakkında büyük şüphelere sürüklemiştir. Roosevelt'in 4 polis rüyası,[179] rüya

[176] Kissinger, 2006, s. 407.

[177] Pauli Kettunen & Juana Aunesluoma, **History in the Cold War and the Cold War in the Present**, Routledge, 2008, s. 12.

[178] Winston Churchill, "The Sinews Of Peace ('Iron Curtin Speech')", 05.03.1946, https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/ (28.12.2021)

[179] Roosevelt'in 4 polis rüyası (Big Four in World War 2) İkinci Dünya Savaşının galipleri olan 4 büyük ülke liderliğinde kurulacak bir konseyi ifade etmektedir. Roosevelt'e göre bu 4 büyük ülke –ABD, Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, Çin- savaş sonrası yeni kurulacak düzenin bekçileri olacak ve her bir güç kendi bölgesinin güvenliğinden sorumlu olacaktır. Avrupa'nın batısı Birleşik

olmaktan öteye gidemiyordu. Neredeyse tüm Doğu Avrupa ülkelerini kendisine uydu ülkeler haline getirmeye çalışan Stalin, bu ülkelerdeki komünist yönetimleri desteklemekle kalmıyor, Çekoslavakya örneğinde olduğu gibi, komünist yönetim karşıtlarını çok rahat bir şekilde öldürtebiliyordu. Kissinger'a göre ABD, tüm bu olaylara şahit olurken, ne yapacağını bilmez bir şaşkınlık içerisindeydi. Nasıl bir politika izlemesi gerektiğini düşünen ABD'nin imdadına 1946 yılında "Long Telegram" isimli, belki de Amerikan tarihinin en önemli belgesi ulaşmıştır.[180] Moskova'da ki ABD Büyükelçiliğinden gelen bu belge, Büyükelçilikte Sovyetler uzmanı olarak görev yapan George Kennan tarafından, Stalin'in dış politikasını ve hedeflerini gözler önüne seren ve dahası bu sorunla ilgili yapılması gerekenleri anlatan tüm bilgileri içermekteydi. Kennan, gönderdiği raporda Stalin'in kapitalizme ve Batı ülkelerine olan düşmanlığından bahsetmekte, ayrıca Stalin'in atalarının izinden gitmek istediğini ve tüm Rus Çarları gibi topraklarını genişletme eğiliminde olduğunu belirtmekteydi. Kennan'a göre Stalin iyi niyetlerle yaklaşılabilecek biri değildi ve Kennan raporunda ABD'yi uzun ve zorlu bir mücadele için hazır olması konusunda uyarmaktaydı.[181]

H. Freeman Matthews ise komiteye sunulmak üzere hazırlamış olduğu raporunda, bir an önce Moskova'ya gerekli diplomatik uyarıların yapılmasını, bunlar işe yaramadığı takdirde ise askeri güç kullanarak Moskova'yı durdurmanın gerekliliğini belirtmiştir. Matthews'e göre sorun tahmin edildiğinden daha büyüktü zira Kissinger'ın da aktardığı üzere tehlikede olan sadece Doğu Avrupa ülkeleri değil, aynı zamanda Türkiye, Sincan, Finlandiya, Afganistan ve Orta Doğu ülkeleri gibi çok farklı coğrafyalardaki ülkeler de tehdit altındaydı. Özellikle Türkiye, tüm bu olan biten içinde kilit bir nokta konumundaydı. Sovyetler, Türkiye'den toprak talep ediyor, dahası Boğazlarda askeri üsler kurmak ve denetim altına almak istiyordu. Yunanistan'da devam etmekte olan iç savaş ise ayrı bir sorundu ve bu savaş

Krallık, Avrupa'nın doğusu ve Avrasya toprakları Sovyetler Birliği, Asya'nın doğusu ve Batı Pasifik Çin, Yarımkürenin Batısı ise ABD'nin kontrolünde olacak ve bu 4 güç dünyanın kalan tüm devletlerini kontrol ve güvenlik altında tutacaktı. Sadece bu 4 büyük gücün silahlanabileceği bu rüyaya göre, diğer devletler tüfekten başka bir silaha sahip olamacaktı. Bu uğurda çok büyük çabalar harcayan Roosevelt, her ne kadar bu rüyasına kavuşamamış olsa da, 4 Polis rüyası, Birleşmiş Milletlerin kurulmasındaki en büyük etkendir.

[180] George Kennan, "The Charge in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State", **National Security Archieve**, 02.22.1946, https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm (29.12.2021).

[181] Kissinger, 2006, s. 427-430.

sebebiyle Yunanistan, olası bir Sovyetler işgaline karşı fazlasıyla zayıf durumdaydı.[182]

3.2.1.1. Truman Doktrini ve Marshall Yardımları

İngiltere, İkinci Dünya Savaşının bitmesine müteakiben Türkiye ve Yunanistan'a bazı yardımlar yapmaktaydı. Ancak Attlee yönetimindeki hükümet bu yardımları daha fazla devam ettiremeyeceğini belirterek ABD'den yardım istemiştir.[183] Tüm bu gelişmeler ışığında çevreleme politikası uygulamaya konulmuş ve Sovyetler Birliği ve onun yayılmacı politikası, askeri, ekonomik ve diplomatik ögeleri içeren bir dizi strateji ile kısıtlanmaya başlanmıştır. 1947 yılında ilan edilen doktrinle Truman, komünizm tehlikesi yaşayan ülkelere yardım yapılacağını, bu ülkelerin Sovyetlere karşı her alanda korunacağını ve özellikle Yunanistan ve Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı alması gereken önlemler konusunda destekleneceğini belirtmiştir.[184] Bu yardımların büyük bir önemi vardı zira Sovyetler Birliği özellikle Türkiye'ye karşı düşmanca hisler beslemekteydi. Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşında Sovyetler'e destek vermemesini kabullenemeyen Stalin, Türkiye'nin bu işten kolayca sıyrılmasından çok rahatsız olmuştu.

Marshall yardımları, adını dönemin Dışişleri Bakanı George Marshall'dan alan ve İkinci Dünya Savaşında adeta yok olmuş (başta Almanya olmak üzere) ülke ekonomilerini ayağa kaldırmak için uygulanmış bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde Amerika, hem ihtiyaç duyduğu ekonomik pazarlara ulaşacak hem de aynı ülkelerin Sovyet Bloku ülkelerin arasına girmesinin önüne geçecekti. 1948 ve 1951 yılları arasında uygulanan bu plana göre, 16 ülke bu yardımlardan faydalanmış ve bu ülkelerin Batı İttifakına dâhil olması sağlanmıştır.[185]

---

[182] Pınar Selçuk Özgür, "Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 2015, s. 109-111.

[183] Ali Rasizade Şamiloğlu, Türkiye Açısından Truman Doktrini Ve Stalin Diplomasisinin Hataları, 15.04.2007, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1794363 (29.12.2021), s. 239.

[184] Lee Edwards, "Congress and the Origins of the Cold War: The Truman Doctrine", **World Affairs**, 1989, s. 131-141.

[185] Curt Tarnoff, "The Marshall Plan: Design, Accomplishments and Significance", **Congressional Research Service**, 2018, s. 2-6.

3.2.2. NATO'nun Kurulması

Sovyetler Birliği'ni her alanda çevrelemeyi hedefleyen ve bunu en önemli stratejisi haline getiren ABD, bu planı uygularken, politik ve ekonomik kısıtlamanın yanı sıra askeri olarak da Batıyı bir çatı altında toplama niyeti gütmekteydi. Soğuk Savaşın iyiden iyiye etkisini gösterdiği 1940'ların son yıllarında, Stalin acımasız yayılmacılığına devam ediyor ve dünya ülkelerinin birçoğunda komünizm sistemini yerleştirmeyi hedefliyordu. ABD, bu yayılmacılığa karşı çok güçlü bir askeri örgüt kurmayı ve caydırıcı olmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda özellikle Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan ülkelerde refah, barış, demokrasi gibi evrensel değerlerin korunması amacıyla birlikte hareket edecek, kolektif bir örgüt kurulmasına ön ayak olmak istemiştir. Örgütün amacı, özellikle üye ülkelere karşı oluşabilecek tehdit veya saldırı durumlarında, örgütün birlikte hareket etmesi ve herhangi bir üyesine karşı gerçekleşecek saldırıyı, kendisine karşı yapılmış kabul edip, topyekûn bir karşılık vermektir.[186]

İlk olarak 1949 yılında ABD liderliğinde 12 üye ülkenin katılımı ile kurulan örgüt, daha sonra Yunanistan ve Türkiye'nin de katılımı ile üye sayısını 14'e çıkarmış, sonrasında Almanya ve İspanya'nın da birliğe katılımı ile 16 sayısına ulaşılmıştır. Soğuk Savaş yıllarında bu üyelerle varlığını devam ettiren NATO, Soğuk Savaş bitiminde olası bir Sovyetler tehdidinden çekinen eski Doğu Bloku ülkelerin de katılımı ile üye sayısını otuza çıkarmıştır. Uzun yıllar komünizm tehlikesine karşı bir kalkan görevi yapan NATO, Soğuk Savaş bitmesine rağmen lağvedilmemiş, aktif bir şekilde görevini yürütmeye devam etmektedir.[187]

3.2.3. Henry Kissinger'ın Soğuk Savaşa Etkileri

Sovyetler Birliği, komünizm ideolojisini kullanarak yayılmacı bir politika izlediği yıllarda, kendisine sürpriz bir müttefik edinmişti. Çin Komünist partisi, 1949 yılında gerçekleştirdiği devrimle iktidarı ele almış ve Mao Zedong önderliğinde yeni bir yapılanmaya girmiştir. Ancak Tayvan'a kaçan devrik hükümeti tanımaya devam

[186] Fulya Aksu Ereker, "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü – NATO", **Güvenlik Yazıları Serisi**, No:28, 2019, s. 1-2.
[187] Ali Karaosmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:10, Sayı: 40, 2014, s. 3-38.

eden Batılı ülkeler, Çin'i savaş sonrası yeni oluşan dünya düzeninde yok saymıştır. Çaresiz kalan Çin Halk Cumhuriyeti, ideolojik birlikteliğin getirdiği uyum neticesinde, Sovyetler Birliği saflarında yer almayı seçmiştir. Sovyetler Birliği kendisine çok büyük bir ortak edinmiş ancak bu ortaklık kısa zamanda çatırdamaya başlamıştır.[188]

3.2.4. Sovyet-Çin Çatışması

Stalin'in ölümü sonrası Sovyetler Birliği ideolojik düşüncelerinde değişime gitme yolunu seçmiştir. Stalin'in uzun yıllardır sürdürdüğü baskıcı ve otoriter yönetim şekli, Sovyetler Birliği'nin nefret edilen bir ülke olmasına yol açmış ve bunu fark eden yeni kadrolar, hem ideolojik düşüncelerinde hem de yönetim biçimlerinde daha ılıman bir görüntü çizmeye başlamışlardır. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin yeni dönem stratejileri olarak lanse ettiği 20. Kongresi, 1956 yılında gerçekleştirilmiş ve bu kongrede Stalin dönemi uygulamaları neredeyse lanetlenmiştir. Dahası, Sovyetlerin kuruluş aşamasında Lenin tarafından temelleri atılan "kapitalist anlayışla komünist ideoloji arasındaki savaş kaçınılmazdır" görüşü, bu kongre sonrası yerini "kapitalist ülkelerle barış içinde bir arada var olma" (mirnoye sosuşestvovaniye) ve "sosyalizme barışçı geçiş" (mirnıy perehod k sotsializmu) fikirlerine bırakmıştır.[189] Bu fikirlerin en net ifade edildiği yer ise Romanya Komünist Partisinin 3. kongresi olmuştur. Kongrede söz alan Kruşçev, Lenin'in düşüncelerinin geçmişte kaldığını, o dönemin dünya şartlarının bugün çok değiştiğini vurgulamış ve Lenin'in fikirlerinin de çağa uydurulması gerektiğini belirtmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti, Kruşçev'in bu sözlerine büyük tepki göstermiş ve kapitalist ülkelerle her daim savaşmanın kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.[190]

Komünizmin daha aktif bir şekilde uygulanması gerektiğini savunan Çin Halk Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nde meydana gelen bu ılımlaşma hareketlerinden memnun kalmamış ve her platformda Sovyetler Birliği yönetimini eleştirmeye başlamıştır. Çin'i rahatsız eden birçok sebepten bir diğeri ise Sovyetlerin

---

[188] Umut Bekcan, "Sovyet-Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongre'den 1963 Parti Mektuplarına", **The Turkish Yearbook of International Relations**, 2018, s. 89-115.

[189] Umut Bekcan, "Sovyet-Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongre'den 1963 Parti Mektuplarına", **The Turkish Yearbook of International Relations**, Cilt:49 2018, s. 92-98.

[190] Gültekin Sümer, **Amerikan dış politikasının Kilit İsmi Kissinger**, Artus Kitap, İstanbul, 2007, s. 105-106.

kendini bir yoldaş veya ortak değil, adeta diğer ülkeler üzerinde söz sahibi bir emperyalist ülke gibi görmesidir. Çin Halk Cumhuriyeti, Sovyetleri Birliği'ni Doğu Bloku veya komünist yanlısı ülkeleri üzerinde hegemonya kurmaya çalışmakla suçlamaktaydı.

Sovyetlerin, Küba krizi sırasında ABD ile anlaşmaya gitmesi, nükleer silahların kısıtlanmasına dair yine iki ülke arasındaki anlaşmalar, Çin'i fazlasıyla rahatsız eden konulardı.[191] Özellikle nükleer silahlar konusunda hassasiyeti bulunan Çin, ABD ve Sovyetler Birliği'ni nükleer konusunda tekelleşmeye gitmekle suçlamaktaydı zira takvimler 1960 yılını gösterdiğinde ilk nükleer silahlarını başarılı bir şekilde üretmeyi başaran Çin, tüm bu anlaşmaların kendi çalışmalarını sabote etmek üzere olduğunu düşünmekteydi.[192]

Çin'in, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini tümden değiştirecek olay ise 1968 yılında yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyetlerin uydu ülkelerinden biri haline gelen Çekoslovakya'da, Sovyet tipi ağır sanayine verilen önem nedeniyle işçiler ağır çalışma şartları altında ezilmeye başlamıştır. Dahası, tüm bu çalışma koşullarına rağmen, ülke ekonomik olarak büyük bir çöküntü içine girmiş ve işçiler isyan etme noktasına gelmiştir. Tüm bu gelişmeler Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesini yönetim değişikliğine gitmeye zorlamış ve ülkedeki komünist rejimde değişiklikler yapma sözü veren Alexander Dubcek'i parti sekreterliğine getirmiştir. Dubcek, henüz iktidarı ele geçirmeden "insancıl komünizm" adlı uygulamayı yürürlüğe koyan kişi olarak Sovyetlerin karşı olduğu bir kişiydi. Komünizmi insan hakları doğrultusunda biçimlendirmeyi amaçlayan "insancıl komünizm" adlı uygulama, Çekoslovakya'da birçok özgürlüğün kazanılmasını hedeflemekteydi. Prag Baharı olarak adlandırılan bu süreç, Sovyetler Birliği'ni çok rahatsız etmişti. Tüm uydu ülkelerinde baskıcı bir yönetim biçimi uygulayan Sovyetler, bu tür özgürlükçü hareketlerin Doğu Blokuna zarar vereceğini düşünüyordu ve bu düşünce doğrultusunda hiç beklenmeyen bir eylem gerçekleştirdi. 20-21 Ağustos 1968 tarihinde Varşova Paktına üye kimi ülkelerin de katılımı ile beş

[191] Sümer, s. 108.
[192] Michael Paul Pillsbury, "Salt on the dragon: Chinese views of the Soviet-American strategic balance", **The Rand Corporation**, Santa Monica, 1975, s. 7-18.

yüz binden fazla askeri Çekoslovakya'ya yönlendiren Sovyetler, ülkeyi resmen işgal etmiştir.[193]

Özellikle işgal sonrası Brejnev'in yaptığı ve tarihe Brejnev Doktrini olarak geçen konuşma, komünist yanlısı ülkelerde "sınırlı egemenliğe" izin verileceğini belirtmekteydi. Tam da bu noktada Çin, Sovyetlere karşı büyük bir tepki göstermiş ve Sovyetlerin eski Çarlık Rusya uygulamalarını devam ettirdiğini öne sürmüştür. Sovyetlerin, konu kendi ülkesi olduğu zaman sınırsız egemenliğe sahip olabilmesi ve diğer Doğu Bloku ülkelerde yalnızca kısıtlı egemenliğe izin vermesi Çin Komünist Partisinin genel kurulunda bile öfkeye neden olmuş ve bu hareketlerin Nazi Almanya'sı uygulamalarından farksız olduğu belirtilmiştir.[194]

Tüm bu gelişmeler ışığında Sovyetlerin kendilerine karşı askeri bir müdahalesini olasılıklar arasında gören Çin yönetimi, Sovyetlere karşı bir takım önlemler alma yoluna gitmiştir. Ancak o dönem Çin'in, Sovyetler karşında hiçbir açıdan şansı bulunmamaktaydı zira Çin, Sovyetlere göre çok güçsüz bir ülke konumundaydı. Bu durumun farkında olan Kissinger, Çin'e yapılacak bir desteğin hem Doğu Blokuna zarar vereceğini düşünüyor, hem de Çin gibi büyük bir gücü karşı ittifaktan koparıp, kendi yanına çekmek istiyordu.[195]

3.2.5. Çin Açılımı

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Kissinger danışmanlığında ve Nixon önderliğinde gerçekleştirilen Çin açılımı, tüm dünyayı şaşkına çeviren, kimsenin beklemediği ve muhtemelen ABD dış politikasının en zekice hamlelerinden biri olarak nitelendirilmektedir. ABD'ye karşı oldukça düşmanca hisler besleyen Çin Halk Cumhuriyeti'ni bu tür bir açılıma ikna etmek takdir edileceği üzere çok zor olmuştur. Isaacson yazdığı kitabında Kissinger'ı anlatırken, onun Çin ile bırakın anlaşmayı, iletişim dahi kurmakta zorlanacağını belirtmiştir.[196] Çin ile doğrudan iletişime geçemeyeceğinin farkında olan Kissinger bu amaç doğrultusunda farklı kişilerden yardım alma eğilimine gitmiştir. İlk olarak Charles de Gaulle ile görüşen

[193] Robert A. Jones, **The Soviet Concept of Limited Sovereignty from Lenin to Gorbachev**, Macmillan, London, 1990, s. 193-210.
[194] Lin Biao, "Report to the Ninth National Congress of the Communist Party of China", 14.04.1969, https://www.marxists.org/reference/archive/lin-biao/1969/04/01.htm (04.01.202), s. 1-2.
[195] Isaacson, s. 771-773.
[196] Isaacson, s. 773-774.

Kissinger, Fransa Cumhurbaşkanı'ndan Çin ile bir görüşme ayarlamasını rica etmiştir. Yanı sıra Nikolay Çavuşesku ve Yahya Khan gibi liderlerden yardım isteyen Kissinger'a, o dönem Pakistan Başbakanı olan Khan yardım etmeyi kabul etmiş ve dönemin Çin Başbakanı Zhou Enlai'ye ABD'nin görüşme talebini iletmiştir. Enlai bu talebe kayıtsız kalınca Kissinger bu defa şansını Walter J. Stoessel ile denemek istemiştir. Dönemin Varşova Büyükelçisi olan Stoessel'den Çin büyükelçiliği üzerinden bir görüşme ayarlamasını talep eden Kissinger, yine tam olarak istediğini elde edememiştir. Ancak çalışmanın başında da belirtildiği üzere Kissinger, yapısı gereği başarısızlığı ve olmaz kelimesini kabullenemeyen biriydi. Çin ile görüşebilmek için olumlu bir adım atılması gerektiğine inanan Kissinger, konuyu Nixon'a açmış ve Çin ile bir pasaport serbestisi anlaşması yapılması sağlamıştır.[197]

Kissinger ve Nixon her ne kadar iyi niyetli olduklarını göstermeye çalışsalar da, uzun yılların getirdiği olumsuz duygular, Çin'i ABD'ye karşı temkinli davranmaya itmekteydi. Dahası, tam da bu iyi niyetlerin gösterildiği yıllarda, ABD'nin Vietnam'a olan anlamsız savaşı, Çinhindi bölgesinin tümünde huzursuzluk yaşanmasına sebep veriyordu. Öyle ki bazı Çinli yetkililer, Vietnam'ın bir piyon olduğunu, o devrildiği zaman sıranın Çin'e geleceğini dahi düşünmekteydi.[198]

Nixon güçler dengesine inanan bir insandı. Dengenin olmadığı bir yerde huzurun olması imkânsızdı. Wilsoncu düşüncenin aksine Nixon, insanın içindeki iyilikten ziyade eyleme inanmaktaydı. Yani ona göre barış kendiliğinden oluşabilecek bir durum kesinlikle değildi. Barış için çaba harcanmalıydı. O yüzden Çin'in durumunu önemsiyor, bir milyar nüfuslu bu koca ülkenin bir Sovyet uydusu olması yerine, dünya dengesinde bir yeri olması gerektiğini belirtiyordu. Nixon, *Time* dergisi ile yaptığı bir söyleşide denge üzerine düşüncelerini ifade ederken şu sözleri kullanmaktaydı;

"Dünya tarihinde, uzun barış dönemlerinin yalnızca güç dengesi olduğu zaman yaşandığını hatırlamamız gerekir. Bir devlet, olası rakibine karşı aşırı güçlenirse savaş tehlikesi ortaya çıkıyor. Bu yüzden ben, Birleşik Devletler'in kuvvetli olduğu bir dünyaya inanıyorum. Eğer güçlü ve sağlıklı bir Birleşik Devletler, Avrupa, Sovyetler Birliği, Çin,

[197]FRUS, China, 1969–1972, Office of the Historian, 06.01.2018 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/comp1 (04.01.2022), s. 299-301.
[198] Isaacson, s. 331-332.

Japonya olursa, her biri diğerini dengelerse, birbirlerine karşı oyun oynamazlarsa, o zaman daha güvende ve daha iyi bir dünya olacaktır."[199]

Kissinger ve Nixon'ın gösterdiği çabalar sonuç vermiş ve 1970 yılına gelindiğinde Varşova'da büyükelçiler düzeyinde de olsa, görüşmeler başlamıştı. Kissinger'a göre bu görüşmeler büyük bir adım sayılsa da, üçüncü kişilerin yaptığı görüşmeler olduğundan yeterince etkili değildi. Varşova'da her iki taraf da birbirinden isteklerini dile getirme şansı bulabilmişti. Çin, özellikle Tayvan ve ABD'de el konulan yatırımları hakkında Amerika Birleşik Devletlerinden talepler de bulunuyor, ABD ise Tayvan'a karşı herhangi bir müdahale yapılmamasını ve ayrıca silahların kontrolü konusunda Çin'in de işbirlikçi davranmasını istiyordu. Özellikle nükleer silahlar konusu ABD'nin önem verdiği konulardan biriydi zira Çin gibi dışa kapalı ve hareketleri kestirilemeyen bir ülkenin elinde bulunan nükleer silahlar ABD'yi rahatsız etmekteydi.[200] Varşova görüşmeleri kesin sonuçlar veren, etkili görüşmeler olmasa da, birçok olayın öncüsü olmuş, diyalog kapısının açılmasına yol açmıştı. Açılan kapı sadece diyalog kapısı değildi, aynı zamanda da Kissinger'a Pekin'in kapısını da aralamıştı.

Tarihler 9 Temmuz 1971'i gösterdiğinde Kissinger, Çin'e ilk ziyaretini gerçekleştirmiş ve Nixon ziyareti öncesinin hazırlıklarına girişmiştir. Chou Enlai'nin resmî daveti üzerine Çin'e giden Kissinger burada kaldığı sürece boyunca yoğun temaslarda bulunmuş ve Kissinger, Çin'i Sovyetler Birliği'nden koparmak için deyim yerindeyse kesenin ağzını açmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaşma uğruna Tayvan'ı gözden çıkarma olarak anlaşılabilecek maddelere sahip vaatlerden bazıları şunlardı;

- *Tayvan'ın Çin'e ait olduğunun kabul edilmesi;*
- *Çin'in Tayvan'a yönelik siyasi çözüm getirmesine olumlu bakılması;*
- *ABD'nin Tayvan ile ilişkilerini azaltması*
- *Çin'in Tayvan yerine BM Güvenlik Konseyine alınması*[201]

Kissinger'ın gösterdiği bu iyi niyet etkili olmuş olmalı ki, Ekim ayı geldiğinde Kissinger Çin'e yeni bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin ilk ziyaretten farkı ise, artık görüşmelerin kamuoyu tarafından biliniyor olmasıdır zira

[199] Fatih Gökyıldız, "Richard Nixon Dönemi Ve Grand Strateji", **Akademik Araştırma Enstitüsü**, 21.06.2019, https://akademikarastirma.org/richard-nixon-donemi-ve-grand-strateji/ (04.01.2022)
[200] Isaacson, s. 701.
[201] Toman, s. 46.

Kissinger'ın gerçekleştirdiği ilk ziyaret sonrası Nixon, ABD kamuoyuna Çin ile resmî görüşmelerin başladığını bildirmiştir.[202] İkinci ziyarette iki ülke arasında yapılacak anlaşma ile detayları halleden Kissinger, tüm konularda ortak düşünceye varılmış bir şekilde Çin'den ayrılmıştır.

Kissinger, Çin ile olan görüşmelerinde anladı ki, aslında Çin'de dışarıdan göründüğü kadar uzlaşmaya kapalı ve despot liderlere sahip değildi. Liderlerin istekleri, her ülke liderinin olması gerektiği gibi pragmatist isteklerdi. Örneğin Çekoslovakya örneğini verirken bahsettiğimiz Brejnev Doktrini, Çin'in en büyük çekinceleri arasında yer almaktaydı. Yapmak istedikleri faaliyetlerde, Sovyetlerin Brejnev Doktrinine takılmak istemiyorlardı ve ABD'den bu konuda güvence istemişlerdi. Nixon'ın Çin'den isteği ise, Sovyet yayılmacılığı karşısında Çin'in kendilerinden yana olması ve yine Çin'in, Sovyetlerin dengeleri bozacak faaliyetlerinde, Sovyetlerden yana olmamasıydı.[203]

Kissinger'ın gerçekleştirdiği ziyaretler sonrası tüm pürüzler giderilmiş ve yapılması gereken tek şey olarak Başkan Nixon'ın resmî ziyareti kalmıştı. Bu ziyaret basit bir etkinlik değil, aksine büyük bir mücadele örneğiydi. Çin ziyareti sadece Çin ile yapılacak anlaşmaları değil, diğer birçok faktörü de içermekteydi. Örneğin ABD iç muhalefeti, Nixon'ın bu stratejisini yanlış buluyor ve onu kıyasıya eleştiriyordu. Aynı anda Sovyetler Birliği'nin gözü kulağı bu görüşmelerdeydi çünkü Sovyetler kendisinin ikinci plana atıldığını fark ediyor ve diplomatik olarak büyük bir yenilgi aldığını hazmetmeye çalışıyordu. Çin meselesi sadece bu ülkeleri değil, örneğin Japonya gibi Çin ile uzun yıllardır sorun yaşayan ülkeleri de ilgilendirmekteydi çünkü Japonya kendi güvenliğinden endişe duymaktaydı. Görüldüğü üzere Kissinger ve Nixon sadece Çin'i değil, dünyanın geri kalanını da bu açılıma ikna etmek zorundaydı.[204]

Nixon ve beraberindeki ekip bir hafta sürecek temaslarda bulunmak üzere 1972 yılının 21 Şubat günü Çin'e ulaştı. Nixon yanında eşini de götürmüştü çünkü bu ziyaretin sıcak bir havada geçmesini arzulamaktaydı. Bir hafta süren görüşmeler

---

[202] FRUS, China, 1969–1972, Office of the Historian, 06.01.2018 https://history.state.gov/historical-documents/frus1969-76v17/comp1 (04.01.2022), s. 728.

[203] Jussi M. Hanhimaki, **The Flawed Architect: Henry Kissinger and American Foreign Policy**, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 135-138.

[204] Richard M. Nixon, "Asia After Viet Nam", **Foreign Affairs**, 10.05.1967, https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1967-10-01/asia-after-viet-nam (05.01.2022), s.121

boyunca Nixon, başta Mao Zedong olmak üzere tüm Çin liderleri ile görüşmeler gerçekleştirdi. Sadece Pekin değil, Hangzhou ve Şanghay'ı da ziyaret eden Nixon tüm formaliteleri gerçekleştirdikten sonra Şanghay bildirisini imzalayarak yepyeni bir dönemin adımlarını atmıştır.[205]

3.3. KISSINGER DÖNEMİ ABD-SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

ABD ve Sovyetler Birliği arasında uzun süredir devam eden Soğuk Savaş birçok yönden faydasız ve aksine zararlıydı. Bu yıllar boyunca, sadece bahsedilen iki ülke değil, neredeyse tüm dünya diken üzerinde oturmaktaydı. Ülkelerin iki kutuptan birini seçmeye zorlanması, hangi tarafı seçerse seçsin, diğer taraftan düşman olarak addedilmesinin yarattığı gerginlik tarif edilemeyecek düzeye gelmişti. Dahası, dünyanın Soğuk Savaşa kadar karşılaştığı gerginlik ve tehlikeler, Soğuk Savaş dönemi ile kıyaslandığında çok hafif kalmaktaydı zira hem Batı Bloku, hem de Doğu Bloku tüm dünyayı yok edebilecek seviyede nükleer silah kapasitelerine ulaşmıştı. Bir anlık bir kıvılcım, tüm dünyanın ateşte yanmasına sebep verebilirdi ve her gün bu korku ile yaşamak, başta ABD ve Sovyetler Birliği olmak üzere tüm dünyanın sürekli teyakkuzda hissetmesine yol açmıştı. ABD ve Sovyetler Birliği'ni rahatsız etmeye başlayan durumlardan bir diğeri ise, rekabetin getirdiği mali yükümlülüklerdi. Belki de sadece paranoyanın sebep olduğu bir savaş için milyarlarca dolar harcayan iki ülke ve onların halkları artık bu maddi külfeti sorgulamaya başlamıştı. Özellikle ekonomik olarak daha kötü durumda bulunan Sovyetler, halkının parasını belki de boş bir ideoloji uğruna harcadığını fark etmeye başlamış, en azından bu konuda hakkında sorular sorulmaya başlanmıştı. Ülke insanları, tüm hayatlarını Soğuk Savaş başarılarına endekslemiş ve adeta mutluluğun kaynağını, karşı tarafa karşı gösterilen üstünlüklerde aramaya başlamıştır. Bu durumun en iyi örneği ise uzay savaşları olmuştur. Sovyetlerin Sputnik Uydusunu uzaya göndermesi ve yörüngeye oturtması, Soğuk Savaşın dönüm noktalarından biri olmuştur ve maddi olarak çöküntü içinde yaşayan Sovyet insanları bile kendi

[205] Patrick Tyler, **A Great Wall: Six Presidents and China an Investigative History**, Public Affairs, New York, 1999, s. 141-142.

yaşamlarından vazgeçip, uzay ve genelinde Soğuk Savaş başarılarından medet umar hale gelmişlerdir. [206]

Tüm bunların yanı sıra Küba ve U2 gibi krizlerin sürekli gerginliği tırmandırması ve nükleer savaş tehditleri içermesi, Kore ve Vietnam Savaşlarında hiç uğruna ölen milyonlarca insan, Soğuk Savaşın dünya üzerindeki olumsuz etkilerinin ayyuka çıkmasına sebep olmuştur.

3.3.1. Yumuşama (Detant) Dönemi

Kissinger uzun yıllardır ülkesinin Sovyetlere karşı olan politikasında yanlışlıklar olduğunun farkındaydı. Gerçekleştirilen tüm politika, karşı tarafa üstünlük sağlamak için çeşitli tavizler vermek ve gerginliği arttırmak üzerine kuruluydu. Kissinger'a göre, ABD'nin başlıca hatalarından biri, Sovyetleri yenmek demenin, onun sahip olduğu ideolojiyi (komünizm) yıkmak ya da en azından değiştirmek olduğunu düşünmesiydi.[207] Bunun en büyük sebebi ise Sovyetlerin Tanrı tanımaz bir ülke olması idi ve dini duyguların çok yoğun olduğu ABD'nin böyle bir durumu kabul etmesi imkânsızdı.

Kissinger ayrıca, Sovyetleri etkisiz hale getirmek için kullanılan çevreleme politikasını da eleştiriyor ve bu politikanın Sovyetlerin (güvenlik kaygısıyla) daha fazla saldırganlaşmasına sebep olduğuna inanıyordu.[208] Kissinger'ın diğer bir eleştirisi ise, pazarlık yöntemineydi. ABD'nin kapitalist bir ülke olması ve ticari düşünmesinin doğal sonucu olsa gerek, dış politika pazarlıklarında istediğini elde edemeyince elini arttırması ve yeni bir taviz vermesi Sovyetler ile olan dış politikasında işe yaramamaktaydı. Sovyetler, neredeyse tüm konferanslarda ABD'nin hamlelerini sezmekte ve inatçı bir tutum sergileyerek, ABD'den yeni tavizler koparma yoluna gitmekteydi. Kissinger artık yeni diplomatik hamleler yapmanın gerektiğine inanmakta ve Soğuk Savaşın yıkıcı etkilerini en aza indirmek istemekteydi. Kissinger'ın farkına vardığı olay şudur ki; Sovyetlerin güvenlikle ilgili çekincelerini gidermeden herhangi bir uzlaşıya varmak imkânsızdı zira çalışmanın

---

[206] Kaan Kutlu Ataç, "Soğuk Savaş", **Güvenlik Yazıları Serisi**, No.35, Kasım 2019. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/SogukSavas_KKAtac_v.1.pdf, (05.01.2022)

[207] Sümer, s. 75-76.

[208] Henry A. Kissinger, **The Necessity For Choice: Prospects of American Foreign Policy**, Harper and Brothers, New York, 1961, (The Necessity) s. 193.

önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere, Sovyetlerin Doğu Blokunu oluşturmasının altında yatan en önemli sebep, ikinci bir Nazi Almanya'sı benzeri bir saldırıya uğramamaktı.[209]

3.3.2. Üçgen Diplomasisi

Tüm bu gelişmeler ışığında yeni bir dış politika oluşturma niyetinde olan Kissinger, Nixon ile birlikte "Üçgen Diplomasisi" (Triangular Diplomacy) adlı bir politika geliştirmiştir.[210] Kissinger'ın, ABD dış politikasında bu kadar etkili olmasının nedeni, Nixon ile olan uyumu olmuştur. Neredeyse tüm Dışişleri Bakanlığını ekarte eden bu ikili, tüm stratejileri beraber kararlaştırmış ve uygulamıştır. Bu uyum zaman zaman ülke içi muhalefetten sert eleştiriler alsa da, karar alma sürecinin hızlanması açısından çok faydalı olmuştur. Üçgen Diplomasisi, Çin, Sovyetler Birliği ve ABD arasında gerçekleşen ve dönemin iki kutuplu dünyasını ayrıştırmayı hedefleyen bir diplomasidir. Kissinger ve Nixon'ın Çin açılımı meyvelerini vermiş ve Sovyetler Birliği en büyük müttefiklerinden birini kaybetmiştir. Bu sebeple karşısına her iki gücü birden almak istemeyen Sovyetler Birliği de, ABD ile olan politikalarında yumuşamaya gitmek zorunda kalmıştır. ABD, Çin'i kontrol altında tutmak içinse Sovyet kartını oynamış ve Sovyetler'den Çin'e karşı gerçekleşecek herhangi bir olumsuzlukta, Çin'in yanında olacağına dair güvence vermiştir.[211] Üçgen diplomasisinin sonuçlarından bir diğeri ise Sovyetlerin özellikle Doğu Avrupa'yı nispeten serbest bırakması olmuştur. Sovyetler, Batı tarafında NATO, Doğu tarafında ise Çin tarafından adeta kıskaca alınmış ve özellikle Doğu Avrupa'da komünizm yanlısı hükümetler kurma eğiliminde olan Sovyetler, eskisi kadar pervasızca davranamayacağını anlamıştır.[212]

[209] Kissinger, The Necessity, s. 201-209.
[210] Jussi M. Hanhimaki, Triangular Diplomacy and Regional Conflict: Re-Evaluating the Kissinger Years, 15.03.2003, https://www.wilsoncenter.org/event/triangular-diplomacy-and-regional-conflict-re-evaluating-the-kissinger-years (01.12.2022), s.1.
[211] Kissinger, 2006, s.725.
[212] U.S Department of State Archive, Foreign Relations of the United States,1969-1976, Cilt: I, 20.01.2009, https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/i/21100.htm (12.01.2022)

3.3.3. Detant İlkeleri

Kissinger'ın detant dönemini başlatmasında, özellikle nükleer silahların tehlikesi başat roldeydi. Uzun yıllar nükleer silahlar konusunda hâkim konumda olan ABD, 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde bu üstünlüğünü kaybetmiş ve Sovyetler Birliği ile başa baş duruma gelmiştir. Çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere Kissinger, nükleer silahlar konusunda uzman biriydi ve bu konu hakkında kitap yazmak dâhil, birçok çalışma yapmıştı ve nükleer silahların dünyaya verebileceği zararın farkındaydı. Dahası, özünde bir akademisyen olan Kissinger, tarihi ve olayları analiz edebilme becerisini gösteriyor ve mantıklı çıkarımlar yapabiliyordu. Yaptığı çıkarımlardan biri de şudur ki; Soğuk Savaşın başladığı 1940'ların sonundan 1970'lere kadar uzanan 20 yıllık bir mücadelenin kazananı yoktu. Bu uzun dönem boyunca iki tarafta birbirine üstünlük sağlayamamış ve elde edilen şeyler sadece boşa giden milyarlarca dolar, ölen milyonlarca insan ve hastalık derecesinde bir paranoya olmuştur.[213]

Kissinger realist bir insandı ve realizmin ilkelerini sonuna kadar kullanma taraftarıydı. Ona göre Sovyetlerle olan ilişkilerdeki sorun, soyut kavramlar üzerinden çözüm üretilme çabasıydı. Oysaki asıl yapılması gereken "somutluk" ilkesi ile hareket etmekti. Kissinger'a kadar var olan yönetimler, Sovyetler ile vuku bulan krizin derinliklerine dalmış ve sorunların çözümlerini aramak için Çarlık Rusya'sına kadar inmişlerdir. Kissinger bunun yanlış bir strateji olduğunu belirtmiş ve yapılması gerekenin o dönemin somut sorunlarına odaklanmak olduğunu belirtmiştir. Belirttiği ilkeyi yürürlüğe koyan Kissinger, Sovyetler ile gerçekleştirilen tüm müzakere ve anlaşma toplantılarında "sorun" haline gelen tek bir konuya odaklanmış ve çözülemeyecek meseleleri öteleme yoluna gitmiştir.

Kissinger'ın benimsediği diğer bir ilke ise "kısıtlama" ilkesi olmuştur. Bu ilkeye göre taraflar, çözüm yolları ararken kısa vadeli çıkarlar yerine, uzun dönemde barışı sağlayabilecek çözüm yolları aramalıdır. Zira o günlerde âdeta tribünlere oynayan liderler, halklarını memnun edebilmek ve siyasi puanlarını arttırabilmek amacıyla küçük hesaplar peşinde koşmaktaydı. Kissinger, belirli bir soruna

[213] Henry A. Kissinger, **Years of Renewal**, Simon & Schuster, Inc. New York, 1999, s.162-163.

odaklanıp, sadece o sorunun kalıcı bir çözümü için uğraşılması gerektiği inancındaydı.

3.3.4. Stratejik Silahların Sınırlandırılması (SALT 1)

Yumuşama döneminin en önemli olaylarından biri stratejik silahların kısıtlanması için yapılan müzakereler olmuştur. Nükleer silahların dünyanın önemli bir kısmını yok edebilecek düzeye geldiği 1960'ların sonlarına doğru, süper güçler artık bu işi bitirme vaktinin geldiğini anlamıştır. Artık bu konuda herhangi bir ülkenin üstünlüğü söz konusu olmadığı için, iki taraf da birbirinden çekinmemektedir ve en küçük bir kıvılcımın geri dönülemeyecek kayıplara sebep olacağının farkındadır. Bu farkındalığın sebepleri, aslında Küba füze krizine kadar dayanmaktadır, zira o dönem hem ABD hem de Sovyetler Birliği büyük bir korku yaşamış ama neyse ki korkulan olmamıştır. Bu anlaşmaların yapılmak istenmesinin diğer bir sebebi ise nükleer silahlar konusundaki denge sistemi olmuştur. Her iki ülke de, karşı tarafın gücünü biliyor ve ona göre bir denge oluşturuyordu ve eğer herhangi bir kısıtlanma sağlanmazsa, gelişen teknolojinin de yardımı ile bu denge büyük oranda bozulabilir diğer taraf için korkunç sonuçlar ortaya çıkabilirdi. Bu gerçeğin farkında olan süper güçler, artık nükleer silahların denetlenmesi gerektiğine karar vermiştir.[214] Bu konuda her iki ülkenin de istek duymasının nedenlerinden bir diğeri de, süper güçlerin birbirinin silah varlığından istedikleri zaman haberdar olabilme olanağına kavuşmalarıdır. Gelişen uydu teknolojisi sayesinde her iki süper güç de, fotoğraflama yoluyla birbirlerinin çalışmalarını izleyebilmekte ve birbirlerini havadan denetleyebilmekteydi.

Tüm bu gelişmelerin üzerine Amerika'nın gerçekleştirdiği Çin açılımı ise anlaşma konusunda pek istekli görünmeyen Sovyetler için adeta zorlayıcı bir etki olmuştur. Büyük bir müttefikini kaybeden Sovyetler, Doğuda olası bir düşman edinmiş ve bu yüzden Batı tarafı ile ilişkileri ılımlaştırmanın daha iyi olacağı kanısına varmıştır.[215]

---

[214] Nurşin Güney, **Nükleer Denge Ve Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüsmeleri**, T.C. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, 1985, s. 53-54.

[215] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s. 640.

Görüşmelerin ilki Nixon iktidarından öncesine dayanmaktadır. Başkan Lyndon B. Johnson yaptığı bir açıklamayla Amerika'nın Anti Balistik Füze üretmeye başladığını duyurmuş ve Sovyetler Birliğine silahların sınırlandırılması ile ilgili bir çağrı yapmıştır. Alexei Kosygin bu çağrıya cevap vermiş ve görüşmelerde bulunmak amacıyla ABD'ye gitmiştir. 1967 yılında yapılan bu görüşmeler her ne kadar istenilen sonuçları vermese de, sınırlandırma için büyük bir eşik aşılmış, en azından iki tarafta, iyi niyetini gösterme şansı bulmuştur.[216]

Diğer görüşme 1969 yılında gerçekleşmiş ve ABD tüm riskleri alarak nükleer silahların komple yasaklanması teklifi ile masaya oturmuş ancak bu teklif Sovyetler Birliği tarafından kabul edilemez bulunarak geri çevrilmiştir. Helsinki'de gerçekleşen bu toplantı istenen sonucu vermese de, taraflar 16 Nisan 1970 yılında tekrar bir araya gelmeyi planlamış ancak o süreçte devam eden Vietnam savaşı ve Kamboçya'nın ABD tarafından adeta haritadan silinmesi, Sovyetlerin toplantıyı protesto ederek katılmaması ile sonuçlanmıştır. Dahası bu olaylar, görüşmelerin bir müddet ertelenmesiyle sonuçlanmıştır. Sovyetler Birliği her ne kadar Detant dönemine inanmak istese de, ABD'nin dünya çapında ve özellikle Vietnam'da gerçekleştirdiği eylemlerden hoşnut değildi ve hoşnutsuzluk güven duygusunun yok olmasına sebep olmaktaydı.

Kissinger, tüm bu dönemi çok itidalli bir şekilde izlemekte ve gerginliği arttırıcı eylemlerden kaçınmaktaydı. Kissinger her ne kadar dönemin en etkili ismi olarak anılsa da, gözden kaçırılmaması ve kesinlikle tanınması gereken diğer kişi ise Sovyet Büyükelçi Anatoly Dobrynin'dir. İsmi çoğu kimse tarafından bilinmese de, Küba Füze Krizinden başlayarak, Soğuk Savaşın en kritik anlarında yaptığı hamlelerle birçok sorunun önüne geçen Dobrynin, Kissinger ile birlikte tüm bu sürecin perde arkasındaki kahramanı olmuştur. Yapılan tüm görüşmeler, toplantılar ve anlaşmalar onun elçiliği yolu ile gerçekleşmiş ve adeta Sovyetlerin kurtarıcısı olmuştur. Büyük bir diplomat olan Dobrynin, uzun yıllar iki süper güç arasında bir köprü görevi görmüş ve dahası Kissinger ile olan iyi ilişkileri sayesinde tüm bu süreçlerin tamamlanabilmesinin mimarlarından olmuştur.[217] Tüm aksamalara

[216] FRUS, "SALT I 1969–1972, Cilt: XXXI", **US Printing Office**, Washington, 2018, s. 85.
[217] Elvin C. Bell, **Friends, Patriots, and Scoundrels: A Memoir**, iUniverse, New York, 2014, s. 146-147.

rağmen, ikilinin yoğun uğraşları sonuç vermiş ve taraflar 20 Mayıs 1971 tarihinde yeni bir toplantı için anlaşmaya varmışlardır.[218]

Kissinger ağır aksak ilerleyen bu süreci hızlandırma çabası içine girmişti ve bu amaçla Sovyetleri ikna edici bazı teşvikler verilmesi gerektiğine inanmaktaydı. Bu teşviklerden ilki yürürlükte bulunan tahıl ambargosunu esnetme kararı olmuştur. O güne kadar komünist ülkelere karşı uygulanan ambargo, Kissinger'ın girişimleri ile esnetilmiş ve Sovyetlere milyonlarca dolar değerinde tahıl gönderilmesi sağlanmıştır. Yapılan jestler bir yana SALT müzakerelerinin Sovyetler açısından kabul görmesinin ana sebebi ABD - Çin yakınlaşması olmuştur. Dobrynin, henüz bazı şeylerin farkında olmayan Sovyetlere, ABD - Çin ittifakının tehlikelerini anlatması, Sovyetlerin acil bir eylem planına geçmesine sebebiyet vermiştir. Bu gelişmeler ışığında Sovyet lideri Leonid Brejnev, Richard Nixon'a Eylül 1971'de haber göndermiş ve Moskova'ya davet etmiştir. Nixon ise bu çağrıyı cevapsız bırakmamış ve tüm ABD halkına Sovyetlere gidip, müzakerelerde bulunacağının haberini vermiştir. Görüleceği üzere Kissinger ve Nixon o dönem için geçerli olan büyük tabuları yıkmışlar ve birçok yapılamaz denilen şeyi gerçekleştirmişlerdir.[219]

Taraflar buluşma için Mayıs 1972 tarihini belirlemiş ancak tarih belirlemek işin en kolay kısmı olmuştur. Karar verildikten sonra Kissinger'ın omuzlarına büyük bir yük binmiş ve toplantıda görüşülecek konular, olası sorunlar, her türlü pürüz ve olumlu sonuçların alınacağı bir görüşmenin ayarlamalarını yapmak Kissinger'a düşmüştür. Zira o dönemde ABD ve Sovyetler arasında başta Vietnam olmak üzere, Mısır-İsrail ve Pakistan-Hindistan gibi büyük sorunlar bulunmaktaydı. Bu sorunların görüşmelerde ipleri koparmaması çok önem arz etmekteydi. Dobrynin ile de sürekli temas halinde olan Kissinger, Sovyetlerin isteklerini tam olarak öğrenebilmek amacıyla Nixon tarafından Moskova'ya gönderilmiştir. 1972 Nisan'ında Sovyetler Birliğine bir ziyaret gerçekleştiren Kissinger, başta bölgesel sorunlar olmak üzere, aynı zamanda ticari ve teknik konularda da detaylı görüşmeler gerçekleştirmiştir zira Kissinger liderler arasında gerçekleşecek toplantıda herhangi bir pürüze mahal vermek istememekteydi.[220]

---

[218] FRUS, "Soviet Union, October 1970–October 1971", Cilt: XIII, **US Printing Office**, Washington, June 01, 2018, s. 573.
[219] FRUS, "Soviet Union, October 1971–May 1972", Cilt: XIV, **US Printing Office**, Washington, June 01, 2018, s. 1024.
[220] FRUS, Soviet Union 1971, s. 1192-1206.

Gizli yönetilen tüm bu sürecin kamuoyuyla paylaşılması gerektiğine inanan Nixon, halka yaptığı açıklamada, Sovyetler ile gerçekleşecek bir anlaşmanın eşiğinde olduklarını, bundan sonra Sovyetler ile daha ılımlı ilişkiler yürütüleceğini ve bu doğrultuda Kissinger'ı Sovyetler Birliğine gönderdiğini belirtmiştir. Uzun yıllardır, adeta bir paranoya yaşayan ülke halkları her ne kadar karşı tarafa güvenmeseler de, gelişmeleri olumlu karşılamış ve Nixon'a olan desteklerini belirtmişlerdir. Nihayet takvimler 26 Mayıs 1972'yi gösterdiğinde, Dobrynin ve Kissinger'ın çabaları sonuç vermiş, iki lider Leonid Brejnev ve Richard Nixon, ünlü SALT 1 anlaşmasını imzalamışlardır.[221]

SALT 1 Anlaşması aslında 4 anlaşmanın birleşimi niteliğinde bir anlaşmayı içermekteydi. Bu anlaşmalar;

1-Anti Balistik Füze Sistemlerinin (Füze Savar Füze Sistemlerinin) Sınırlandırılması (ABM) Anlaşması.

2-Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Bazı Tedbirler Hakkındaki Geçici Anlaşması (Interim Agreement)

3-Kırmızı Telefon Anlaşması (Hot Line Modernization Agreement)

4-Kaza Önlemleri Anlaşması (Accidents Measures Agreement)[222]

SALT 1 Anlaşması Soğuk Savaş döneminin en önemli olaylarından biri olarak kayda geçirilmiştir. Hatta sonraki yıllarda ikincisi gerçekleşecek olan bu anlaşma Soğuk Savaşı bitirmese de, artık ülkelerin korku ve nefret yerine, birlikte de bir şeyler üretebileceklerine olan inançlarının artmasına sebep olmuştur.

3.4. KISSINGER DÖNEMİ ÖNEMLİ OLAYLARI

3.4.1. Arap-Yahudi Anlaşmazlıkları

Yahudiler, 20. yüzyılın başlarında Filistin'de bir devlet kurma kararı almıştır. 1900'lü yılların başında kitleler halinde Filistin'e göç etmeye başlayan Yahudiler, burada bir ülke oluşturmanın gerekliliğine inanmış ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Filistin'deki Yahudi nüfusu 90.000'lere yükselmiştir.[223] Balfour

[221] FRUS, Soviet Union 1971, s. 2242-2265.
[222] Güney, s. 66-72.
[223] Bernard Reich, **A Brief History of Israel**, Second Edition, Facts on File Publishing, Washington D.C, 2008, s. 13.

Deklarasyonu ise Yahudilerin, Filistin'de devlet kurmasının yolunu açan belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu deklarasyona göre, dönemin İngiltere başbakanı olan Arthur James Balfour, Yahudilere Filistin'de kuracakları ülke için garanti vermiş ve İngiltere'nin her şartta İsrail'in yanında olacağını belirtmiştir.[224]

Birinci Dünya Savaşının sonlarına yaklaşıldığında ise İngilizler, General Edmund Allenby önderliğinde Filistin topraklarını işgal etmiş ve nihayet Mondros Mütarekesi gereğince tüm Filistin Osmanlı İmparatorluğundan alınıp, Britanya'ya verilmiş ve bu sayede Yahudiler, Filistin toprakları üzerinde bir devlet kurma şansını elde etmiştir.[225] 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi sonrası Yahudilerin, İsrail'e göçü hız kazanmış ve başta Polonya ve Almanya'dan olmak üzere binlerce Yahudi İsrail'e göç etmiştir. Özellikle Nazi soykırımından kaçan bu Yahudiler için, yeni kurulan İsrail devleti adeta bir kaçış noktası olmuş ve Filistin topraklarındaki Yahudi nüfusu çok büyük rakamlara ulaşmıştır.

Her ne kadar Yahudiler kitleler halinde bu topraklara göç etse de, aslında henüz ortada gerçek bir İsrail devleti bulunmamaktaydı. İkinci Dünya Savaşı bitimine kadar Yahudiler, Filistin topraklarında işgalci durumunda bulunmaktaydı. Savaş bitiminde bütün Avrupa yıkılmış bir durumdaydı ve İngiltere sahip olduğu Filistin manda yönetimiyle ilgilenebilecek durumda değildi, bu yüzden bölgenin yönetimini Birleşmiş Milletlere bırakmak zorunda kaldı. Bölge, Birleşmiş Milletlerin kontrolüne geçtikten sonra Yahudiler ve Filistinliler arasındaki gerginlik had safhaya ulaşmış ve Birleşmiş Milletler bu duruma çare bulmak amacıyla Filistin'i bu iki millet arasında paylaştırmaya karar vermiştir.

Bu kararın alınmasında en etkili ülke ise ABD olmuştur. ABD'nin Ortadoğu'ya olan ilgisi Birinci Dünya Savaşı sonrası başlamıştır. Ortadoğu petrollerinin önemini fark eden ABD, bölgede söz sahibi olmak için adımlar atmaya başlamış ve başta Suudi Arabistan olmak üzere, bölgedeki Arap halkları üzerinde hâkimiyet kurma amacı gütmüştür. İkinci Dünya Savaşı ise ABD ve Yahudi halkları arasında bir yakınlaşma kurulmasına sebep olarak gösterilmektedir ve yakınlaşma

[224] William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2008, 268; akt. Kemiksiz, Filistin Sorunu, s. 135.

[225] Ayşe Eryaman, "England's Policy on Palestine at the Beginning of 20th Century" **Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi**, II/I, Bahar 2017, s. 3-30.

Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurmasının ana etkenlerinden biridir.[226] ABD'nin, Yahudilerin Filistin topraklarında devlet kurmasını desteklemesinin altında yatan bazı sebepler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları;

1- 1930'lu yıllar itibariyle ve özellikle İkinci Dünya Savaşı esnasında Yahudilerin maruz kaldığı soykırım ve bu durumun sebep olduğu mağduriyet, ABD'nin Yahudi yanlısı bir tavır koymasına sebep olmuştur.

2- Nazi zulmünden kaçan yüzbinlerce Yahudi'nin, Avrupa topraklarından kaçmak istemesi ve ilk kaçış noktası olarak ABD'yi görmesi ve ABD'nin bu duruma çare olarak Yahudilerin gidebileceği bir ülke kurulması gerektiğini düşünmesi.

3- Dini inanç yönünden ABD ve Yahudi halklarının benzerlikler göstermesi ve ABD halkında Yahudilere karşı oluşan sempati.

4- ABD'de bulunan Yahudi diasporasının, ABD yönetimi üzerindeki baskıları.[227]

ABD, tüm bu nedenlerden dolayı Britanya ve Birleşmiş Milletler üzerinde bir baskı oluşturup, Filistin topraklarının Yahudiler ve Araplar arasında paylaştırılması hakkında ısrarcı olmuştur. Tüm bu gelişme ve baskılar sonuç vermiş ve tarihler 29 Kasım 1947'yi gösterdiğinde Birleşmiş Milletler, Filistin topraklarını Yahudiler ve Araplar arasında paylaştırmıştır. Paylaşım planına göre, Araplara toprakların yüzde 43'ü, Yahudilere ise yüzde 57'si verilmiştir.[228] Bu paylaşım özellikle Filistinliler arasında infiale neden olmuş ve ülkedeki gerginlik şiddet olaylarına dönüşmeye başlamıştır.

1948 yılında İsrail'in resmî olarak kurulması ise bölgedeki Arap ülkelerini harekete geçirmiş ve ilk Arap-İsrail savaşı başlamıştır. İsrail devleti kurulur kurulmaz bu devleti tanıyan ilk ülkeler ABD ve Sovyetler Birliği olmuştur. İsrail Devletinin kurulmasından hemen sonra Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak toplu bir saldırıya girişmiş ve savaşın başlarında kayda değer ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak İsrail güçleri, Araplara göre daha disiplinli ve organize olmuş durumdaydı. ABD desteğini de arkasına alan İsrail, Arapları hiç beklemedikleri bir yenilgiye uğratmış ve yüzde 57 olan Filistin toprakları üzerindeki payını yüzde 78'e çıkarmıştır. Ayrıca

---

[226] Ceren Altunbeğ Turgut, **Ortadoğu Ve Filistin (1920-1949),** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2015, s. 115-119.

[227] Nasuh Uslu, **Amerikan dış politikası**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s.167-169.

[228] Rashid Khalidi, **The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood**, Beacon Press, Boston, 2006, s. 128-137.

savaş sonrası yeni gelen Yahudilere de kucak açan İsrail devleti 1914 yılında 85.000 civarında olan nüfusunu 1948 yılında 780.000'e yükseltmiştir.[229]

Yıkıcı geçen bu ilk savaş sebebiyle yüzbinlerce Filistinli topraklarını terk edip, başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. İsrail ise göç eden bu Filistinlilerin yerine, bölgeye yeni Yahudiler getirmiş ve bu Yahudileri, Filistinlilerin evlerine ve topraklarına yerleştirmiştir. Bu şekilde ülkeye gelen 600.000 civarında Yahudi, İsrail'in nüfusunun katlanmasına neden olmuş, ayrıca geriye dönmek isteyen Filistinliler için tüm yollar tıkanmıştır. Bu durum bölgedeki Arap ülkelerini çileden çıkarmış ve bölgenin sürekli bir gerginlik içinde olmasına sebep olmuştur. Özellikle Mısır'da darbe ile yönetimi ele geçiren Cemal Abdülnasır, büyük bir Arap milliyetçisiydi ve İsrail'in bölgedeki varlığından aşırı rahatsızdı. Bu rahatsızlık sebebiyle İsrail'e karşı gerçekleşecek yeni bir savaşın bahanelerini aramaktaydı. İsrail, Mısır'ın bu düşmanca tavırlarına karşılık olarak Gazze'deki Mısır varlıklarına saldırmış, özellikle askeri kampları yok etmiştir.[230]

İsrail'in bu saldırıları, Arapları yeni çözümler üretmeye teşvik etmiş ve uzun yıllar sürecek olan yeni bir savunma türünü kullanmalarına sebebiyet vermiştir. Mısır 1955 yılında Gazze'de gerçekleşen saldırılar sonrası Filistin Fedaileri adlı bir örgüt kurulmasına önayak olmuş ve İsrail'i terör eylemleriyle yok etmeyi amaçlamıştır. Bu terör olayları İsrail'in günlük rutini haline gelmeye başlamış ve İsrail karşılık olarak yeni bir savaşın hazırlıklarına girişmiştir. 1956 yılında meydana gelen bu olaylarda, İsrail Mısır'a karşı bir saldırı başlatmış ve Sina bölgesini ele geçirmiştir. Savaş daha da büyüyecekken ABD araya girmiş ve İsrail'i durdurmuştur. Bu durdurmanın arkasında yatan sebep ise, Soğuk Savaşın en şiddetli şekilde hissedildiği o yıllarda Sovyetler Birliği'nden gelen tehditler olmuştur.[231]

3.4.1.1. 6 Gün Savaşı

1956 yılında meydana gelen İsrail saldırıları, Mısır'da büyük bir nefrete sebep olmuş ve Mısır lideri Cemal Abdülnasır yeni bir savaşın planlarını yapmaya

[229] Tayyar Arı, "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü?" **Akademik Orta Doğu**, Cilt:2, Sayı:1, 2007, s. 17.
[230] Reich, s. 65.
[231] C.I.A, **Soviet Policy and 1967 Arab-Israeli War**, Special Collection, (Document No: 5077054e993247d4d82b6, 16.03.1970.

başlamıştı. Yaklaşık 10 yıl süren bu planlama ve hazırlıklar büyük bir savaşın başlayacağına dalaletti. Filistin Fedailerinin terör eylemleri ise kesintisiz bir şekilde devam etmekteydi. Mısır'ı sürekli gözlem altında tutan İsrail istihbaratı, kendilerine karşı gerçekleşecek olan saldırının farkındaydı ve onlar da uzun süredir hazırlıklarını sürdürmekteydi. ABD'nin silah desteğini de arkasına alan İsrail, Arapların kendisine saldırmasını bekleme niyetinde değildi ve bu yüzden 5 Haziran 1967 tarihinde ani bir saldırı ile savaşı başlatmıştır. İsrail o kadar planlı ve sistematik bir savaş yürütmüştü ki, savaşın henüz başlarında Mısır, Suriye ve Ürdün'ün neredeyse tüm hava gücünü tahrip etmiştir. Sadece 6 gün süren bu savaş sonucunda, İsrail muazzam bir başarı kazanmış ve Batı Şeria, Kudüs'ün doğusu, Sina yarımadası, Golan Tepeleri ve Gazze Şeridi gibi birçok önemli bölgeyi topraklarına dâhil etmiştir.[232]

Bu savaştan sonra ABD, bölgedeki soruna tamamen müdahil olma yoluna gitmiştir. 6 Gün Savaşının getirdiği hüsran özellikle Mısır'da şiddetli bir şekilde hissedilmiş ve İsrail'i savaşlarda yenemeyen Nasır, Filistin Fedailerini daha etkin bir şekilde kullanma yoluna gitmiştir. 1970 yılına kadar geçen süre boyunca sürekli terör eylemleri gerçekleştiren Filistin Fedaileri, İsrail'i yıpratma amacı gütmüştür. Yıpratma Savaşı olarak adlandırılan bu yıllar boyunca İsrail, ABD'den gerekli desteği alamamıştır zira ABD, Vietnam Savaşı sebebiyle tüm dünyanın gözünde kötü bir durumdaydı ve başka bir haksız müdahalenin içinde bulunmak istememekteydi. Bu durum Nixon dönemine kadar devam etmiştir ve bilindiği üzere etkin bir dış politika amacı güden Nixon, Ortadoğu'da meydana gelen bu olayların artık bir son bulmasına gerektiğine inandığı için dönemin Dışişleri Bakanı William P. Rogers'ı çözüm için görevlendirmiştir.[233] Rogers bölgede barışı sağlamak için büyük çabalar göstermiş ve "deep strike" (Rogers planı olarak da bilinir) adında bir plan hazırlamış ve bölgedeki tüm ülkelere imzalatmaya muvaffak olmuştur. Anlaşmayı imzalamayan tek ülke ise Filistin'dir.[234] İmzalamamak bir yana, Filistin bu anlaşmaya karşı çıkmış ve gerçekleştirdiği eylemlerin şiddetini arttırmıştır. Başta kaçırdıkları 4 uçak olmak üzere, gerçekleşen bu büyük eylemler, bölgedeki dengelerin değişmesine sebep

[232] William B. Quandt, **Peace Process: American Diplomacy and the Arab- Israeli Conflict since 1967**, University of California Press, Berkeley, CA, 2005, s. 25- 41.
[233] Toman, s.70.
[234] Ken Stein, "U.S. Secretary of State William Rogers Plan for an Arab-Israeli Settlement", **Center for Israel Education,** September 2016, www.israeled.org,https://israeled.org/resources/documents/u-s-rogers-plan (09.02.2022)

olmuştur. Kaçırılan uçakları Ürdün'e götüren Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FKÖ), Ürdün'ün bu olayda tarafsız kalmak istemesi sebebiyle ünlü "Ürdün Krizi"nin gerçekleşmesine sebep olmuşlardır. Ürdün'ün tutumunu beğenmeyen Suriye, bu ülkeye karşı bir müdahale gerçekleştirmek istemiş ve büyük bir kara gücünü Ürdün'ün üzerine yönlendirmiştir.[235] O güne kadar kendisi de bir Yahudi olduğu için Nixon tarafından Ortadoğu politikasına dâhil edilmeyen Kissinger, durumun ciddiyeti üzerine olaylara müdahil olmuş ve Suriye'nin Ürdün'e karşı gerçekleştirdiği saldırılara karşı İsrail'in yardımını istemiştir. Bu sebeple İsrail, tüm hava kuvvetlerini Ürdün üzerine göndermiş ve bunu gören Suriye Ürdün'den çekilmek zorunda kalmıştır.[236]

3.4.1.2. Yom Kippur Savaşı

Mısır'ın milliyetçi lideri Nasır henüz 50'li yaşlarının başındayken, ani bir kalp krizi sonucu vefat etmiş ve yerine Enver Sedat yeni Mısır lideri olmuştur. Sedat her ne kadar Nasır gibi şahin kanadından olmasa da, İsrail'in yayılmacı politikası, tüm Arap dünyası gibi onu da rahatsız etmekteydi. Arap ülkelerini rahatlatacak tek anlaşma ise, İsrail'in 1948 yılındaki anlaşmaya sadık kalması ve o zamanki topraklara dönmesiydi. Mısır bu konuyu özellikle Birleşmiş Milletler nezdinde defalarca dile getirmiş ancak ABD, her seferinde İsrail'in yanında olarak, Arap ülkelerinin bu sorununu görmezden gelmiştir. Hatta 1970 yılında Birleşmiş Milletlere verilen 2628 sayılı teklif ile İsrail'in 1948 yılı topraklarına geri dönmesi oylanmış ve bu oylamada 57 ülke evet derken, başını İsrail ve ABD'nin çektiği 16 ülke karşı çıktığı için öneri kabul edilmemiştir.[237]

Ortadoğu'daki gerginliğin sona ermeyeceğinin farkına varan Kissinger, sorunlara tamamen müdahil olma yolunu seçmiş ve bu konuda bazı adımlar atmaya başlamıştır. Detant döneminin mimarlarından olan ve bu dönemi Kissinger ile beraber yürüten Dobrynin'in kapısını tekrardan çalan Kissinger, Sovyet tarafının Mısır'a daha fazla destek vermemesini istemiş ve karşılık olarak da, İsrail'in 1948

[235] Ryan R. Curtis "The Odd Couple: Ending The Jordanian-Syrian "Cold War". **Middle East Journal**, Cilt: 60, Sayı: 1, 2006, s. 33-56.
[236] FRUS, Middle East 1969, s. 928.
[237] FRUS, "Arab-Israeli Dispute, 1969–1972", Cilt: XXIII, **US Printing Office**, Washington, June 01, 2018, s. 945.

olmasa bile 1967 yılı, 6. Gün Savaşı öncesi topraklarına çekileceğini ifade etmiştir. Ancak Dobrynin ile gerçekleştirdiği bu görüşmenin şartları, ne İsrail ne de ABD başkanı Nixon tarafından kabul görmeyince ölü bir anlaşma olarak kalmıştır.[238]

Kissinger henüz bir anlaşma sağlayamamış olsa da, artık Arap-İsrail ilişkileri, Ortadoğu'nun sorunu olmanın ötesine geçmiş ve o Soğuk Savaşın bir öznesi olarak SSCB ve ABD'nin sorunu haline gelmiştir. Kissinger İsrail'in güvenliğini sağlama amacıyla, olası bir savaşın önüne geçmek isterken, Brejnev ABD'nin İsrail politikasını değiştirmesi gerektiğine inanmaktaydı. Bu olmadığı sürece, Mısır'a olan desteğini devam ettireceğini belirten Brejnev, olası bir savaş durumunda Mısır saflarında olacağını da açıkça beyan etmiştir. Her iki taraf da savaşın yaklaştığını hissetmekteydi ve Suriye'nin asker ve mühimmat yığınakları yaptığını gören İsrail, ABD'den silah talep etmiş ancak Kissinger, olası bir savaşın önüne geçebilirim umuduyla silah sevkiyatı konusunu askıya almıştır.[239] Kissinger'ın amacı, büyük çabalar sarf ederek gerçekleştirdiği Sovyet-ABD yakınlaşmasının, bu olaylar yüzünden sekteye uğramamasıydı.

Tüm bu gelişmeler devam ederken Mısır 6 Ekim 1973 günü yanına Suriye'yi de alarak ilk ateşi açan taraf olmuştur. Her ne kadar beklenen bir savaş olsa da, Mısır'ın bu ani saldırısı beklenmemekteydi, özellikle de Yahudiler için kutsal sayılan Yom Kippur gününde. Savaş özellikle 2 cephede etkili olmaktaydı. İlki, İsrail'in Mısır'dan aldığı Sina yarımadası ve yine İsrail'in Suriye'den aldığı Golan tepeleri. Bu durum açıkça göstermiş ki, Mısır ve Suriye, İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına dönmesini istemekteydi. Diğer Arap ülkelerinin de verdiği destekler sayesinde hızlı bir ilerleme gerçekleştiren Mısır, Süveyş kanalının ötesine geçmiştir. Arap ülkeleri resmî olarak savaşa katılmasalar da, Mısır ve Suriye'ye her türlü askeri ve ekonomik yardımı yaparak dolaylı yoldan İsrail'e karşı savaşmışlardır.

Bu savaş aynı zamanda ABD ve Sovyetler Birliği'ni bir kez daha karşı karşıya getirmiş, hatta tüm dünya nükleer bir felaketin ortaya çıkmasından korku duymuştur. Sovyetler Birliği Mısır'a büyük bir destek verirken, ABD ise İsrail saflarındaydı. Aslında ABD İsrail'in kazanmasını değil, kaybetmemesini istemekteydi zira İsrail'in yeni bir zaferi, Arapları daha da düşmanlaştıracak ve çok zaman kaybetmeden yeni bir saldırıya geçeceklerdi.

[238] FRUS, Arab-Israeli Dispute, s. 2331-2333.
[239] David R. Morse, **Kissinger and the Yom Kippur War**, McFarland, North Carolina, 2015, s. 13.

Savaşın ilk üç günü kesin bir Arap zaferiyle sonuçlanmış ancak üçüncü gün sonunda ani saldırının şokunu atlatan İsrail, düzenli ordusu ile Araplara karşılık vermeye başlamış ve düşmanlarına ağır kayıplar verdirmiştir. İsrail'in kendini toparlamasını geçen süreden sonra devam eden 1 haftalık süreçte, taraflar birbirine ağır kayıplar verdirmiş ancak hiçbir taraf bariz bir üstünlük sağlayamamıştır. Arap kuvvetleri bu süreçte 1200 tank kaybederken, İsrail 600 tankını kaybetmiştir. Yine Arap kuvvetleri 8500 asker kaybederken, İsrail tarafındaki ölü sayısı 6000 olarak kayıtlara geçmiştir.[240]

Kissinger, savaş başlar başlamaz gerekli diplomatik görüşmelere başlamış ve ilk olarak Dobrynin'i aramıştır. Kissinger, durdurulması gerekenin savaşı başlatan Araplar değil, onların arkasındaki büyük kuvvet Sovyetler Birliği olduğunun farkındaydı. Sonrasında ise İsrail ve Mısır temsilcileriyle görüşen Kissinger, savaşın bir an önce bitmesi için çaba göstermiştir.[241]Suudi Arabistan yetkilileri dâhil birçok kişiyle görüşmeler gerçekleştiren Kissinger, en fazla toplantıyı Dobriynin ile gerçekleştirmiştir ve bu toplantılardan birinde kendisine; en büyük endişem bu savaşın bir kazananı olması demiştir. Dobrynin ise Kissinger'a bu endişenin sadece kendisine özel olmadığını belirtmiştir. Çünkü her ikisi de, savaşın mutlak bir kazananı olması durumunda, savaş sonrası yapılacak barış müzakerelerini çıkmaza sokacağının farkındaydı.

Ulusal Güvenlik Arşivi'nin, yıllarca gizledikten sonra 2000 yılında ortaya çıkardığı telefon görüşmelerinden öğrendiğimiz bu bilgilere göre ABD Dış İşleri Bakanlığı stratejistleri, savaşın yaklaşmakta olduğunu belirten raporlarını yönetime sunmuş ancak Nixon ve ekibi böyle bir olasılığı görmezden gelmeyi seçmiştir. Ortaya çıkarılan telekonferanslara göre, ABD İsrail'in kaybetmemesi için elinden gelen tüm yardımı yapmaya hazırlanıyor ancak enerji ihtiyacını karşılayan petrol zengini Arapların tepkisini çekmemek için düşük profil bir görüntü çizmeye özen gösteriyordu.[242]

---

[240] Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988),** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2017, s. 386.

[241] Nigar Neşe Kemiksiz, "Arap-İsrail Sorunu Ve Bölgesel Yansımaları", **Journal of Awareness**, Cilt: 3, Sayı: Özel Sayı, 127-144. DOI: 10.26809/joa.2018548623

[242] National Security Archive, "Kissinger Told Soviet Envoy during 1973 Arab - Israeli War: "My Nightmare is a Victory for Either Side" – The Soviet Agreed", 09.08.2019, https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/henry-kissinger/2019-08-09/kissinger-told-soviet-envoy-during-1973-arab-israeli-war-my-nightmare-victory-either-side-soviet, (13.02.2022)

3.4.1.3. Petrol Krizi ve Savaşın Sona Ermesi

Kissinger'ın da gerçekliğini gördüğü üzere, işler bu savaşta İsrail lehine gelişmemekteydi. Diğer savaşların aksine bu savaşta, tüm Arap ülkeleri bir şekilde Mısır ve Suriye'ye destek vermekte, dahası Sovyetler Birliği'nin askeri desteği de durmaksızın devam etmekteydi. İsrail tüm kaynaklarını bu savaşa aktarmış ve savaşın günlük maliyeti İsrail için çok fazla masraflı olmuştu. Suudi Arabistan ABD'yi petrolü kısmakla tehdit ediyor, İsrail'e giden enerji yardımlarının da önüne geçiyordu. Dönemin Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Omar Saqqaf, tüm Arap ülkeleri adına ABD ile bir görüşme gerçekleştirmeyi istemiş ve bu görüşme yine Kissinger ile gerçekleşmiştir. Görüşme boyunca ABD'yi tehdit eden Suudi Bakan, ABD'nin İsrail'e olan desteğini çekmemesi durumunda, büyük bir petrol krizinin oluşacağının garantisini vermiştir. Olayın ciddiyetinin farkına varan Kissinger, derhal müzakerelere başlasa da, gösterdiği çabalar petrol krizini durdurmaya yetmemiştir.[243]

Breetton Woods anlaşmasının getirdiği para kaybını derinden hisseden Arap ülkeleri, tüm enerjiye kendilerinin sahip olmasına rağmen elde ettikleri kazançtan zaten memnun değillerdi. Savaşı da fırsat olarak gören OPEC ülkelerinden Kuveyt, fiyatlara yüzde yetmiş oranında zam yapmayı teklif etmiştir. Kral Faysal da, Nixon'a İsrail meselesini halletmediği takdirde Batıya giden enerjiyi komple keseceğini söylemiş ve İsrail'in bir an önce 1967 sınırlarına dönmesi gerektiğini belirtmiştir. ABD tarafından herhangi bir eylem görmeyen Arap ülkeleri, tarihler 17 Ekim'i gösterdiğinde petrol üretimini yüzde beş oranında azaltarak ilk eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Bununla yetinmeyen Araplar, başta ABD olmak üzere, İsrail'e yardım eden batılı ülkelere petrol ambargosu uygulayarak, ne kadar ciddi olduklarının mesajını vermişlerdir. Bu tarihlerde petrolün değeri ve önemi daha iyi anlaşılmış ve gelişen teknolojik dünya için gerekli olan petrol, büyük bir yatırım ve yaptırım aracına dönmüştür.[244] O tarihlerde ABD'nin en yakın müttefiki olan İran bile bu boykota destek vermiş ve petrol fiyatlarının yükselmesi gerektiğini belirterek *New York Times* gazetesine verdiği bir demeçte şu sözleri sarf etmiştir;

---

[243] Noraini Zulkifli-Daniel Haqeem, "The Opec Oil Shock Crisis (1973): An Analysis", **Asian Journal of Research in Business Economics and Management**, Cilt:4, Sayı:1, 2022, s. 138-140.

[244] James D. Hamilton, "Historical Oil Shocks", **University of California, San Diego**, 2011, s. 27-32.

Petrolün fiyatı tabii ki artacak, hem de nasıl! Siz (Batılı ülkeler) bize sattığınız buğdayın fiyatını %300 artırdınız, aynı durum şeker ve çimentoda da geçerli. Bizim ham petrolümüzü alıyor, onu rafine ettikten sonra tekrar bize 100 katı fiyata satıyorsunuz. Bundan sonra adil olan bize petrol için daha fazla ödeme yapmanızdır. Diyelim ki on kat daha.[245]

Görüldüğü üzere, savaşın getirdiği öfke uzun yıllardır Batılı ülkelerin tekelinde olan petrol fiyatlarının değiştirilmesi için uygun ortamı oluşturmuş ve 2,9 dolar seviyesinde petrol fiyatları, neredeyse 12 dolarlar seviyesine yükselerek, muazzam bir seviyeye ulaşmıştır. Petrol, savaşın sona ermesinde gerçekten de işe yaramış ve ABD belki de ilk defa geri adım atmak zorunda kalmıştır. Kissinger'ın çabalarını da hesaba katarsak, tüm taraflar bu savaşın bir an önce bitmesi gerektiğine inanmaktaydı ve 26 Ekim 1973'te bölgeye gelen Birleşmiş Milletler Barış Gücü sayesinde savaş sona ermiştir.[246]

3.4.2. Henry Kissinger ve Mekik Diplomasisi

Mekik diplomasisi kavramına geçmeden önce Kissinger'ın Arap-İsrail çözümlemesinin anlaşılması önem arz etmektedir. Kissinger, kökleri yüzlerce yıla dayanan ve özellikle son 30 yılda zirveye tırmanan Yahudi-Arap sorununa kalıcı bir barış getirmek niyetindeydi. Ancak bunu yaparken, kesinlikle göz önüne alması gereken bazı durumlar söz konusuydu. İsrail'in bölgedeki varlığının korunması ABD'nin en önemli önceliğiydi ancak bu öncelik başlı başına sorunun kendisi olduğu için İsrail'in de bazı konularda dizginlenmesi gerekmekteydi. Bunların yanında barışın sağlanmasının en temel şartı ise İsrail'e sürekli yenilen ve bu konuda kendisini çaresiz hisseden, özellikle 6 Gün Savaşı'nda bariz bir hezimete uğrayıp tüm dünyanın gözünde küçük düşen Araplara, zedelenen gururlarının tamiri imkânının verilmesiydi. Siyasi kariyerinin yanında asıl mesleği akademisyenlik olan ve tüm eğitim hayatı boyunca tarihteki buna benzer durumlarda neler olduğuyla ilgili herkesten daha çok bilgiye sahip olan Kissinger, Araplara hiçbir şey vermemenin sonuçlarının işleri daha da kötüye götüreceğinin farkındaydı. Birinci Dünya Savaşı sonunda yenilen Almanya'ya dayatılan acımasız anlaşmaların, sadece otuz yıl sonra

[245] 1973 Petrol Krizi, **Vikipedi**, 2008, https://tr.wikipedia.org/wiki/1973_Petrol_Krizi (17.02.2022).
[246] Jack Davies, Oil Shocked: A Microhistory Of The First Days Of The Energy Crisis, October 16-27, 1973, **Australasian Journal of American Studies**, Cilt:33, Sayı:1, 2014, s. 70.

dünyayı nasıl bir felakete sürüklediğinin en önemli tanıklarından biri olan Kissinger, realizm ve pragmatizm ilkelerini sıkıca uygulamak zorundaydı. Kissinger bu sorun için yine en iyi bildiği yöntemi kullanacak ve sorunun çözümü için gerekli olan dengeyi kuracaktı. Bu noktadaki en dikkat çekici konu ise, Yahudi-Arap sorununun çözümünün yine bir Yahudi'nin ellerinde olmasıydı.[247]

Mekik diplomasisi planlı bir strateji değildi. Kissinger'ı bu diplomasi türünün kullanımına iten olaylar serisi 338 sayılı önergenin BM'ye sunulması ile başlamıştır. Bu önerge SSCB ve ABD tarafından kabul edilmiş ve görüşülmesi için taraflara sunulmuştur. Çin'in katılmadığı oylama sonucunda tüm tarafların evet oyu vermesiyle kabul edilen bu önerge, barış görüşmelerinin önünü açması bakımından çok önemlidir.[248] Bu önerge sayesinde savaşın bitirilmesi gerektiği konusunda mutabık kalınsa da, taraflar arasında ateşkesi sağlayan 339 numaralı önerge olmuştur. Ancak İsrail, ateşkese uymamış ve çeşitli kereler saldırı girişimlerinde bulunmuştur. İsrail, Mısır'a ait olan 3. Orduyu dağıtmadan, herhangi bir ateşkese uymayacağını gözler önüne sermişti.[249] Mısır ise bu konuda BM'nin kararlarına güveniyor ve hem ABD, hem de SSCB'yi bu konuda uyarıyordu. İsrail'in artan tacizlerinden rahatsız olan Brejnev, ABD'ye gönderdiği bir mektupla İsrail'in eylemlerini devam ettirmesi halinde bizzat savaşa gireceğini belirtmiştir.[250]

Kissinger asıl sorunun İsrail olduğunun farkındaydı ve onun bu sorumsuzca eylemleri durdurulmalıydı. Bu sebeple İsrail Başbakanı ile görüşen Kissinger, Meir'e ateşkese uymanın ve bir barış anlaşması imzalamanın önemini anlatmıştır. Tam da bu noktada Kissinger, bölgedeki tüm ülkelerle görüşmesi gerektiğinin farkına varır ve uzun soluklu bir mekik diplomasisine başlamaktadır. Öncelikle ana aktörlerle görüşmek yerine, kendisine yardımcı olabilecek ülke liderleriyle görüşmeler yapmak isteyen Kissinger, ilk ziyaretini Fas'a gerçekleştirir. 1973 yılının Kasım ayına denk gelen bu görüşmelerde önce Fas lideri Kral Hasan'ı ziyaret eden Kissinger, sonrasında ise Ürdün lideri Kral Abdullah ve Suudi Arabistan Kralı Faysal ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Tüm bu ülkelerle Arap-İsrail sorununun yanı sıra, ikili

---

[247] Oral Sander, "Arap-İsrail Savaşının 10. Yıldönümünde 1815 Avrupası ve Henry Kissinger", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:38, Sayı:1, 2015 s. 218-223.

[248] FRUS, "1969–1976, Arab-Israeli Crisis and War", Cilt: XXV, 1973, s. 872.

[249] Kenneth W. Stein, **Heroic Diplomacy, Sadat, Kissinger, Carter Begin and the Quest for Arab-İsraeli Peace**, Routledge, New York, 1999, s. 89-90.

[250] FRUS, Arab-Israeli Crisis 1973, s. 2054-2057.

sorunları da ele almak isteyen Kissinger, özellikle Suudi Arabistan ile yaptığı görüşmelerde petrol konusuna özellikle değinmiş ve mevcut durumdaki petrol krizinin Arabistan'a vereceği zararlar konusunda Kral Faysal'ı uyarmıştır. Bu süreçte ABD'nin Ortadoğu'daki tek temsilcisi ve hatta ABD başkanı gibi hareket eden Kissinger, bölgede sağlanacak barışın tek mimarı olmak istemekteydi.[251]

Aralık 1973 tarihine gelindiğinde ise ziyaretlerini Suriye üzerinden devam ettiren Kissinger, öncelikle sorunun önemli taraflarından olan Hafız Esad ile bir araya gelmiştir. Çok zaman kaybetmeden Amman'a geçen Kissinger, burada Kral Hüseyin ile görüşmüş ve tüm bu liderlerin bölgedeki sorun hakkındaki görüşlerini dinlemiştir. Edindiği tüm bilgi ve görüşlerle İsrail lideri Meir'in kapısını çalan Kissinger, kendisine ateşkesin ve barışın kaçınılmaz olduğunu, aksi durumda tüm Arap ülkelerinin ve dahası Sovyetler Birliği'nin daha güçlü ordularla saldıracağını ve bu işten herkesin zararlı çıkacağını belirtmiştir.[252]

Kissinger'ın tüm bu çabaları, yeni yapılacak bir görüşmenin temellerini atmaktır. Birleşmiş Milletlerin Cenevre'de gerçekleştirmeyi planladığı bir konferansla sorunu çözmeyi planladığını bilen Kissinger, tüm tarafların onayını aldıktan sonra, Birleşmiş Milletlere, konferansın Aralık sonunda yapılabileceğini bildiren bir mesaj göndermiş ve Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye ve İsrail'in konferansta taraflar olması gerektiğini, Sovyetler Birliği ve ABD'nin ise koordinatör ülkeler olması gerektiğini belirtmiştir.

Tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra 21 Aralık 1973 tarihinde başlayan Cenevre Konferansının beklentileri boşa çıkardığı rahatlıkla söylenebilmektedir. Sorunlardan ilki İsrail'in, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü masada istememesi olmuştur. Buna tepki gösteren Suriye ise toplantıya katılmama kararı almış ve dahası İsrail'i tehditlerine devam etmiştir. Toplantının genel konusu ise tahmin edileceği üzere, İsrail'in 1967 sınırları öncesine dönmesi üzerine olmuştur. Konferanstan istenilen sonuçlar çıkmamış ancak taraflar en azından birbirleriyle görüşme olanağı yakalamıştır.

Cenevre konferansından yaklaşık bir ay sonra ABD'ye bir ziyaret gerçekleştiren İsrail savunma bakanı Mosha Dayan, Arap-İsrail sorununa ilişkin yeni

[251] Shuttle Diplomacy and the Arab-Israeli Dispute, 1974–1975, **Office of the Historian**, https://history.state.gov/milestones/1969-1976/shuttle-diplomacy (22.02.2022) s.1.
[252] FRUS, Arab-Israeli Crisis, s. 2808-2816.

bir öneri ile gelmiş ve Kissinger'dan bu öneriyi bizzat Mısır lideri Enver'e iletmesini rica etmiştir. Önerinin içeriği bölgedeki ülkelerin askerlerini güvenli bir şekilde çekmesi üzerineydi ve Sedat bu öneriden memnun kalmıştı. O an aklına daha iyi bir fikir gelen Sedat, Kissinger'a; neden tüm bu sorunları Cenevre'de görüşmek yerine burada, Ortadoğu'da arabuluculuk yapmıyorsunuz demiştir. Kissinger yapı olarak bu teklife sıcak bakmaya doğuştan hazırdı zira ona göre eğer böyle bir arabuluculuk yapılacaksa hiç kimse bunu kendisinden daha iyi yapamazdı. Enver Sedat'ın önerisi sonrası yeni bir diplomasi türü oluşmuştur. Daha önce de bölgedeki ülkeleri ziyaret eden Kissinger artık odağını Mısır ve İsrail'e vermiş ve bölgeye iki yıl içinde dört farklı ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretlerin ilkinde İsrail askerlerinin Süveyş kanalını terk etmesini sağlayan Kissinger, sadece Kudüs'e on beş farklı ziyaret gerçekleştirmiştir. Sorun çıkaran Suriye'yi ikna etmek içinse on beş defa Şam ziyareti yapan Kissinger altı farklı ülkeyi de kapsayan bu ziyaretler için yirmi bin kilometreden fazla yol yapmış ve adeta Ortadoğu'yu karış karış ezberlemiştir.[253]

Görüşmelerin Cenevre'ye taşınmasındansa yerinde çözülmesini isteyen Kissinger, Enver Sedat ve Meir'in güvenlerini kazanarak ikisi arasında adeta bir elçiye dönüşmüş ve dokuduğu mekik sayesinde her iki ülkeyi de barışa yaklaştırmıştır. Bu ortamın sağlanmasında Meir ve Sedat'ın rolleri çok büyüktür zira özellikle Sedat kendi iç muhalefetine rağmen görüşmeleri sürdürmeyi arzulamış ve birçok görüşme gizli kalmıştır. Çabalar nihayet sonuç vermiş ve ünlü 101. Km anlaşması 18 Ocak 1974 tarihinde imzalanmıştır.[254] Anlaşmaya göre İsrail Sina'dan belli oranda vazgeçiyor ve 1967 yılında elde ettiği toprakların bir kısmını Mısır'a bırakıyordu. Anlaşmaya ülke liderleri dâhil olmamış, yerlerine gönderdikleri Genelkurmay Başkanları vasıtasıyla anlaşmanın imzalanmasını sağlamışlardır.[255]

Kissinger bu anlaşma sayesinde kendi adına büyük bir başarı elde etmiş ve adeta bir kahramana dönüşmüştür. Dışişleri Bakanı olarak gerçekleştirdiği bu başarı özellikle Mısır ve İsrail arasında yeni ilişkiler gelişmesine vesile olmuş ve bu ilişkiler dört yıl sonra Mısır'ın İsrail'i resmen tanıyan ilk Arap ülkesi olmasına yol açmıştır. Dört yıl sonra gerçekleşecek olan Camp David, Mısır ve İsrail arasında birçok

[253] Isaacson, s. 533-536.
[254] Isaacson, s. 534-541.
[255] Ali Köprülü, "Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970-1981)", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/58248, (24.02.2022) s.174-178.

meselenin halledilmesine katkı sağlayacak olsa da, Arap-İsrail sorunu günümüze kadar devam eden ve İsrail'in bölgedeki varlığı son bulmadıkça bitmeyecek bir problem olarak karşımıza çıkmaya devam edecektir.

3.4.3. CIA Darbeleri, Şili ve Kissinger

ABD, özellikle 20. yüzyıl ortalarından itibaren gücünü perçinlemiş ve dünyanın jandarmalığına soyunma konusunda elinden gelen her şeyi yapmıştır. İkinci Dünya Savaşından büyük bir zaferle ve dünya lideri olarak çıkan ABD, Soğuk Savaş dönemi boyunca komünizmi bahane ederek birçok ülkede yönetimlerin değişmesine sebep olmuştur. Bu değişimlerin birçoğu planlı ve zor kullanarak yapılmış ve milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanmıştır.

CIA kökenli darbelerin ilki, 1953 yılında İran'da meydana gelmiştir. Ajax Operasyonu olarak adlandırılan bu darbeyle, ülkenin zengin kaynaklarını bağımsızlaştırmak ve halkının hizmetine sunmak isteyen Musaddık devrilmiştir.[256] Stephen Kinzer, *Şah'ın Bütün Adamları* adını verdiği kitabında, Musaddık'a karşı düzenlenen CIA kaynaklı darbeyi tüm yönleriyle ele almış ve belgeleriyle açıklayarak, ABD'nin darbedeki rolünü tüm açıklığıyla gözler önüne sermiştir.[257]

ABD kaynaklı darbeler sadece İran ile sınırlı kalmamış, sonrasında Guatemala, Haiti, Kongo, Dominik, Honduras ve Venezuela gibi birçok ülke bu darbelerden nasibini almıştır. ABD, dünyanın pek çok bölgesinde darbelerin gerçekleşmesine ön ayak olmuş olsa da, örneklerden de görüleceği üzere bu darbelerin çoğunluğu Amerika kıtasında meydana gelmiştir. Kıtadaki neredeyse tüm ülkelerin iç işlerine karışmayı kendinde hak gören ABD, bu eylemlerini gerçekleştirirken Soğuk Savaş bahanesine sığınmış ve tıpkı Vietnam'da olduğu gibi "domino etkisi" teorisine dayanarak, bölgedeki hiçbir ülkenin sosyalist bir anlayışla dahi yönetilmesine müsamaha göstermemiştir. Tüm bu darbelerin bahanesi komünizm korkusu olsa da, aslında darbelerin altında yatan sebep çoğu zaman o ülkelerdeki çıkarlarının tehlikeye girmesi olmuştur. Örneğin Guatemala'da gerçekleşen darbe, hakkında hiçbir şaibe bulunmayan ve adil bir toprak reformu

[256] "ABD'nin darbeler tarihi: Biat etmezsen yönetemezsin!", **Birgün**, 09.08.2017, https://www.birgun.net/haber/abd-nin-darbeler-tarihi-biat-etmezsen-yonetemezsin-173906, 23.02.2022)

[257] Stephen Kinzer, **Şah'ın Bütün Adamları**, İletişim Yayınevi, 2014.

gerçekleştirmek isteyen Jacobo Arbenz Guzmán'ın gizli komünist ilan edilip, yönetimden indirilmesiyle sonuçlanmıştır. Fakat bütün dünya gayet iyi bilmekteydi ki, bu darbe aslında Amerikan şirketlerinden United Fruit Company'nin çıkarlarını koruma amaçlı yapılmıştır.[258]

3.4.3.1. Komünizm yolunda Şili

1973 yılına gelindiğinde darbe sırası Şili'deydi. Eduardo Frei, Şili lideri olarak zor zamanlar yaşamaktaydı. Ülke 1970 yılının başlarında ekonomik olarak istenilen seviyede değildi ve hem eğitim hem de tarım alanında gerçekleştirilen reformlar, soruna çare olmaktan uzak kalmıştı.[259]

Bu şartlar altında yeni bir seçime hazırlanan Şili'de, üç parti yönetim iddiası taşımaktaydı. Bu partilerden en dikkat çekeni, sosyalist bir anlayışla ülkeyi yönetmek isteyen Unidad Popular partisiydi. Parti, ülkenin başına geçecek olan aday içinse Marksist bir görüşe sahip olan Salvador Allende Gossens'i uygun görmüştü. Demokratik Hristiyanlar aday olarak Radomiro Tomic'i tercih ederken, Liberal Partinin tercihi ise daha önce de ülkeyi yönetme görevinde bulunmuş olan Arturo Alessandri'den yana olmuştur. Sonuçlar açıklandığında büyük bir sürpriz yaşanmış ve Allende'nin partisi oyların yüzde 36'sını alarak çok az bir farkla seçimlerden galip gelmiş ve Allende ülkenin yeni lideri olmaya hak kazanmıştır. Bu sonuç başta ABD olmak üzere birçok kişi ve kurumun hoşuna gitmemiş ve seçim sonuçlarına gölge düşürülmeye çalışılmıştır.[260]

Sonuçlar henüz açıklanmadan dahi gidişatın farkında olan Amerikan şirketleri, Amerika'da oluşturdukları lobilerle Allende hükümetini engellemeye çalışmışlardır. Şili'de iş yapan birçok Amerikan şirketi olmasına rağmen, özellikle bakır ve iletişim alanındaki şirketler Allende karşıtlığının öncülüğünü üstlenmişti. Bugün bile ihracatının yüzde kırkını oluşturan bakır madeni[261] o yıllarda Anaconda ve Kennecott isimli iki Amerikan şirketinin elindeydi. Toplam üretimin yüzde

---

[258] Michael Lehman, **End Of The Innocence: The 1954 CIA Coup in Guatemala**, 02.12.1999-, https://www.researchgate.net/publication/335402719 (01.03.2022), s. 4-12.

[259] Sara K Tedeschi, Elizabeth Fee, Theodore M. Brown, "Salvador Allende: Physician, Socialist, Populist, and President" **American Journal of Public Health**, Cilt: 93, Sayı: 12, 2014, s. 14-19.

[260] Esra Akgemci, "Neoliberalizmin Laboratuvarında Direniş: Şili Kışı'nın Penguenleri", **Mülkiye Dergisi**, Cilt:39, Sayı:2, 2015, s. 179-216.

[261] Neval Aydın, "Şili'nin En Büyük Maden Üreticileri", **Madencilik Bülteni**, s.46.

seksenine sahip olan bu firmaların kullandığı madenler, Allende hükümeti tarafından millileştirilmiş ve bu durum ABD'nin büyük bir tepki göstermesine sebep olmuştur. Dönemin büyükelçilerinden biri olarak görev yapan Edward Korry'nin sonraki yıllarda yaptığı bir açıklamaya göre, madenlerin millileştirildiğini öğrenen Nixon'ın tepkisi çok sert olmuş ve Allende'i yok edene kadar durmayacağını belirtmiştir.[262] Amerika'nın duruma el koymasını isteyen diğer önemli şirketse, ülkenin iletişim ağının yüzde yetmişine sahip olan ITT (Uluslararası Telefon ve Telgraf) şirketiydi. Şili'de bulunan bu Amerikan şirketleri, yine Amerika tarafından yönetilen bir komite kurmuş ve her ne pahasına olursa olsun Allende hükümetinin yönetime gelmemesi için çalışmalar yürütmüştür.[263]

Allende her ne kadar seçimi kazanmış olsa da, Şili yasaları gereği yeni hükümet, eski hükümetin görev süresinin dolmasını beklemek için altı ay beklemek zorundaydı. Bu altı aylık süre zarfında Allende hükümetinin yönetime gelmesini engellemek isteyen ABD, bir dizi planı yürürlüğe koymuştur. FUBELT; FU Şili'yi simgeleyen şifre, BELT: kemer anlamına gelmekteydi. FUBELT Allende'yi siyasi, ekonomik operasyonlar ile sıkıştırmak amacıyla şifrelendirilmiş bir kod olarak CIA operasyonunu tanımlamak için üretilmiştir.[264] Track operasyonu olarak adlandırılan bu planlar iki ayrı bölümden oluşmaktaydı. Bu bölümlerden ilki Track I ismiyle anılan ve daha ziyade yumuşak bir güç kullanılarak, Allende'nin önünü alma girişimiydi. Yumuşak güçten kasıt ise Allende'nin başkanlığını onaylayacak olan senato üyelerinin rüşvet yolu ile satın alınması ve Allende'nin başkanlığına hayır oyu vermeleri anlamına gelmekteydi. Track I stratejisinin planlayıcısı yukarıda bahsettiğimiz Santiago Büyükelçisi Korry'den başkası değildi. Plana gören Allende'nin başkanlığına hayır oyu verecek olan senato üyeleri, başkanlık için seçimlerde en yakın oyu alan Jorge Alessandri lehine oy verecek ve ABD amaçlarına ulaşmış olacaktı. Bu plan için Korry, ABD'den 610.000 dolar talep etmiş, bu paranın 250.000 dolarını senatörler, kalan 360.000 dolarını da karalama kampanyalarında

[262] Tedeschi ve diğerleri, s. 3-4.

[263] Bezirgen Hojaguliyev, "11 Eylül 1973 Şili Darbesini ve Olay Sonrası Kurulan Düzeni, İktidar ve Bireyler/Gruplar İlişkisi Açısından Değerlendirme", **Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler**, 2012, s. 5-6.

[264] Peter Kornbluh, **The Pinochet File A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability**, The New Press, New York, 2003, s. 25-27.

kullanmaları için medya mensuplarına dağıtmayı amaçlamıştır.[265] Bu plan Allende'nin partisi olan Unidad Popular'ın, Demokratik Hristiyanların desteğini alması sonucu rafa kalkmıştır.

Track I planı rafa kalkınca onun yerine Track II planı uygulamaya konulmuştur. Bu plan Track I planının aksine sert güce dayalı bir plandı. Askeri bir operasyon içeren bu plana göre hali hazırda başkan durumda bulunan Eduardo Frei başrolde bulunmaktaydı. Allende'nin başkanlığı beklemesi gereken süre olan 6 ay içinde (ki bu 6 ayın 5 ayı bitmişti bile) ülkede toplumsal olaylar çıkartılacak ve ordu yönetime el koyacaktı. Belirli bir zaman geçtikten sonra yönetimi ele geçiren askeri kanat, ülkeyi yeniden ve seçimsiz bir şekilde Frei'ye teslim edecekti. İşini şansa bırakmak istemeyen ABD, Frei hükümetinin önemli bir bölümünün ordu mensuplarından oluşması gerektiğini düşünmekteydi. Plana göre, ülkede ortam sakinleştikten sonra, Frei yeniden bir seçim isteyecek ve bu defa başkan olarak Allende'nin en yakın rakibi Alessandri'nin seçimi kazanması için gerekli ortam oluşturulacaktı.[266] Track II planı beklenenin tam tersi bir sonucun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Plana göre askeri bir darbe ortamı oluşması için bir kargaşa ortamı gerekmekteydi. Şili ordusundan iki general arkasına CIA desteğini de alarak iki farklı grup kurar ve ülkenin yönetimini ele geçirmeyi amaçlarlar. Roberto Viaux ve Camilo Valenzuela isimli bu generalleri engelleyecek olan tek kişi ise anayasaya bağlılığı ile bilinen ve ordunun siyasete karışmasını istemeyen ordunun Başkomutanı Rene Schneider'dir. CIA, desteklediği askerler yolu ile Schneider'ın kaçırılmasını organize eder ve bu esnada meydana gelen silahlı çatışmalar sonucu ordunun başındaki komutan hayatını kaybeder. Bu ölüm Şili halkının çok büyük tepkisine ve tüm ülkenin Allende'nin yanında olmasına sebep olmuş ve ayrıca Allende'nin başkanlığı onaylanmıştır.[267]

Allende, ülkenin başına çok iyi niyetlerle gelmiş bir politikacıydı. Önceliğini çocuklara veren Allende her çocuğa günlük süt verilmesi, eğitim hayatlarının düzeltilmesi ve yeni kreşler gibi uygulamalar gerçekleştirdi. Ülkedeki tarım ve sanayi sektörlerinin de değişmesi gerektiğini düşünen Allende, devlet eliyle bir dizi

[265] FRUS, "Chile 1969-1973", Cilt: XXI, **US Printing Office**, Washington, June 01, 2018, s. 377-378
[266] Kornbluh, s. 39-41.
[267] National Security Archieve, The CIA and Chile: Anatomy of an Assassination, 22.10.2020, https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/chile/2020-10-22/cia-chile-anatomy-assassination (01.03.2022), s. 1-2.

reform gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Burada amaç, kişi başına düşen milli geliri yükseltmek ve özellikle sınıflar arası gelir farkını azaltmaktı. Birçok özel bankayı da kamulaştıran Allende sosyalist bir ülke olmanın adımlarını atmaktaydı. Amerikalı şirketlerin kontrolünde bulunan bakır madenlerinin kamulaştırılması planı da uygulamaya konulmuş ve bu uygulama Allende için karanlık günlerin başlangıcı olmuştur. Ama onu zor durumda bırakacak asıl olay ise toprak reformu olmuştur.[268] Önceki başkanlarda toprak reformu konusunda planlamalar yapmış ancak o başkanlar, zenginler veya toprak ağalarından alınacak miktarı yüzde otuz olarak belirlemişlerdi. Allende bu oranı yüzde yetmişe çıkarmış ve ülkedeki toprak zengini kesimin büyük tepkisini çekmiştir. Dahası topraklar herkese dağıtıldığı için topraklarda çalışacak işçi bulunamamış ve bu da Şili'de tarım alanında büyük bir çöküntüye sebep olmuştur. [269]

Allende'nin gerçekleştirmeye çalıştığı bu reformlar ülkenin bir kısmını memnun ederken, diğer bir kısmında ise büyük bir nefrete sebep olmuş ve ülke adeta iki kutba bölünmüştür. Bu bölünmeyi fırsat bilen başta Anaconda (maden şirketi) ve ITT (iletişim şirketi) olmak üzere Amerikan şirketleri, Allende'nin yıpratılması için ellerinden geleni yapmaya başlamıştır. Özellikle ITT, iletişim sektörünü elinde tuttuğu için Allende karşıtı propagandalar hazırlamış ve bunları Şili halkını kışkırtmak için kullanmıştır.[270]

Tüm bu olayların arkasındaki isimse, tahmin edilebileceği üzere Henry Kissinger'dı. Allende'nin seçim zaferini duyduğundan beri, onu devirmeyi aklına koymuş olan Kissinger bu konuda Nixon'ı da ikna etmiş ve yanı başlarında bulunan bir ülkenin komünizm tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına izin veremeyeceklerini belirtmiştir. Track I ve Track II operasyonlarının da arkasındaki isim olan Kissinger, bu planlardan sonuç alamayınca yeni yollara başvurmaya başlamıştır. Hatta Şili'de bulunan Amerikan şirketleriyle birebir görüşen Kissinger, CIA ve Pentagon'u da işin içine dâhil etmiş ve bu konudaki kararlılığını şirketlere bildirmiştir. Şirketler Allende için kara propaganda uygulamalarını gerçekleştirirken, Kissinger'da hem Şili'nin komşuları Arjantin ve Brezilya, hem de Britanya ve İtalya gibi birçok Avrupa ülkesi ile görüşerek yaptırımlar uygulanmasını sağlamıştır. Şili'yi her yandan abluka altına

[268] Kornbluh, s. 85-57.
[269] Tedeschi ve diğerleri, s. 4-5.
[270] Kornbluh, s. 82-83.

almak isteyen Kissinger uluslararası kurumlarla da görüşerek, bu ülkeye kredi verilmemesini sağlamıştır.[271] Başta Dünya bankası olmak üzere Agency for International Development (AID) gibi kurumlar, Şili'ye verdiği desteği çekmiş ve ülkenin ekonomik olarak zorda kalmasına sebep olmuşlardır. Son olarak Şili'nin önemli kredi sağlayıcılarından olan Eximbank'ın da kredilerini durdurması sebebiyle ülke iflas noktasına gelmiş ve Şili hiçbir kurumdan kredi bulamaz bir duruma gelmiştir.[272]

Ekonomik olarak Şili'yi abluka altına alan Kissinger ve ABD yönetimi bununla yetinmemiştir. Başından beri yönetimin askeri bir darbe ile devrilmesi gerektiğini düşünen Kissinger, CIA ve tüm diğer unsurlar, dikkatini Şili ordusuna vermişti. Ordunun başkomutanı pozisyonunda bulunan Schneider'ın ölmesiyle eli rahatlayan Kissinger ve yönetimi, Allende yönetiminden çektiği desteği Şili ordusuna yöneltmiştir. Schneider sonrası ordunun başına geçen komutanı ve orduyu kendi saflarına çekmeyi hedefleyen ABD, hem orduya milyonlarca dolar destek vermiş ve aynı zamanda orduya yaptıkları askeri malzeme satışı ile ordunun güçlenmesini sağlamışlardır.[273]

Bu zor döneminde Şili'ye yardım edebilecek tek ülke Sovyetler Birliğiydi. Ancak tam da o dönemde Kissinger'ın başlatmış olduğu "detant" dönemi sebebiyle, Sovyetler Birliği Şili meselesine karışmak istememekteydi. Çaresiz kalan Allende, ülkesinin borçlarını ödeyemeyince moratoryum ilan ederek adeta ülkenin iflas bayrağını çekmiştir. 1971 yılının Kasım ayında ilan edilen moratoryum Kissinger'ın hedefine biraz daha yaklaştığını gösteren bir olay olmuş ve Kissinger, baskının dozunu arttırma eğilimine gitmiştir. Şili'ye ulaşabilecek tüm yardımların önünü kesen Kissinger, ülkenin herhangi bir ülkeden uygun oranlı kredi bulabilmesinin önünü tıkamıştır.

Kissinger, CIA desteğini de arkasına alarak dört koldan Allende hükümetinin devrilmesi için çaba göstermekteydi. Ekonomik olarak çöken Şili'de propaganda faaliyetlerine ağırlık veren Kissinger, CIA aracılığı ile medyayı da satın alma yoluna gitmiştir. Hükümeti karalayabilmeleri için ülkedeki muhalif partilere milyonlarca dolar destek sağlayan ABD, bu partilerin kendi yayın organlarını satın alabilmelerini

[271] Kornbluh, s. 101-102.
[272] FRUS, Chile 1969, s. 1625-1628.
[273] Kornbluh, s. 140.

sağlamış ve hükümeti yıpratıcı yayınlar yaptırmıştır.[274] Özellikle ülkenin ana akım medya gruplarından biri olan El Mercurio, Allende karşıtı propagandaların ana merkezi haline gelmiş ve gazetenin sahibi Agustin Edwards karalama operasyonlarını bizzat yönetmiştir. Tüm bu karalama operasyonları ülkenin büyük bir kargaşaya sürüklenmesine sebep olmuş ve ülke çapında Allende karşıtları hızla çoğalmıştır.

ABD, ülkede gerçekleşmesini istediği darbenin ordu tarafından gerçekleştirileceğini bildiği için ordu üzerine daha fazla planlar yapmaya başlamıştır. İlk olarak yapılması gereken şey ise, ordu içindeki darbe karşıtlarının sayısının azaltılıp, yerlerine Allende karşıtı isimlerin getirilmesiydi. Özellikle Track II planı kapsamında katledilen Schneider sonrası Allende hükümeti, ordu içindeki darbeci generalleri tasfiye ettiği için, bu isimlerin yerine darbe yanlısı ordu mensuplarının yerleştirilmesi önem arz etmekteydi. Alfredo Canales Marquez gibi ordunun üst düzey mensupları, her an bir darbe için hazır olduklarını ABD'ye bildirmiş ve her konuda CIA ile işbirliği içinde olmuşlardır.[275]

3.4.3.2. Şili Darbesi

Şili darbesini gerçekleştirenler arasındaki en önemli isim ve ülkenin başına geçecek olan kişi Augusto Pinochet'dir. Ancak olayları incelediğimiz zaman Allende başta olmak üzere kimse Pinochet'den böylesi bir ihanet beklememekteydi. Şili'de meydana gelen asıl darbeden önce Temmuz 1973'te küçük bir darbe teşebbüsü daha meydana gelmiştir.[276] Roberto Souper isimli bir yarbay tarafından gerçekleştirilmek istenen ve sadece 22 adet tankın dâhil olduğu bu mini darbe, dönemin Genelkurmay Başkanı Carlos Prats tarafından bastırılmıştır. Ne var ki Prats'ın, hem darbenin bastırılmasında hem de sonrasında olayların yatıştırılmasında güvendiği isim Augusto Pinochet'den başkası değildir. Tanquetazo adı verilen bu mini darbe girişimi sonrası Allende yeni önlemler alıyor ve halkın elindeki tüm silahları zorla da olsa toplatıyordu. Mini darbe, iki adet kahramanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

[274] Christopher Hitchens, **The Trial Of Henry Kissinger**, Verso, London, 2001, s. 66.
[275] Kornbluh, s.150-154.
[276] Frus, "That Chilean Guy May Have Some Problems": The Downfall of Salvador Allende, January–September 1973, s. 893.

Kahramanlardan ilki olan Prats, Savunma Bakanlığı ile ödüllendirilmiş ve diğer bir kahraman olan Pinochet ise ülkenin yeni Genelkurmay Başkanı olmuştur.[277]

1973 yazı Şili için sonun başlangıcı olmaya başlamıştır. Ülke sağcılar ve solcular olmak üzere ikiye ayrılmış ve neredeyse her gün sonu ölümle sonuçlanan şiddet olayları yaşanmaktaydı. Arkasında CIA ve dolayısıyla Amerika'nın bulunduğu bu şiddet olayları ve gösteriler adım adım darbeye doğru gidildiğinin habercisi durumundaydı. Ülkedeki ekonomik kriz ve kaos ortamından sorumlu tutulan Allende, halkın büyük bir bölümünün desteğini de kaybetmiş durumdaydı. Darbenin gerçekleşmesi için tek engel olarak görülen Savunma Bakanı Prats ise yine CIA tarafından organize edilen bir komplo sonrası halkın hedefi haline getirilmiş ve istifa etmek durumunda kalmıştır.[278]

Darbeye karar veren ilk kurumlar hava kuvvetleri ve ülkenin polis teşkilatı olmuştur. Ancak asıl önemli olan ülkenin kara kuvvetlerini elinde tutan Genelkurmay Başkanı Pinochet'in hangi tarafta olacağıydı. Sadakati sebebiyle bu mevkide bulunan Pinochet'in, askerlerden yana olup olmayacağı büyük bir muammaydı ve kara kuvvetlerinin gücü için kesinlikle darbecilerin tarafında olmalıydı. Ülkedeki durumun kesinlikle değişmesi gerektiğine inanan generaller, Pinochet'i de darbeye katılması konusunda ikna etmişler ve darbe tarihini de 11 Eylül 1973 olarak belirlemişlerdir. Saat, sabah 6.30 olarak karar verilen darbe, planlandığı saatte başlamış ve ilk hedef olarak Allende'nin evi seçilmiştir. Allende evinde meydana gelebilecek bir saldırıdan kurtulmuş ve Şili başkanlık sarayı olan La Moneda'a ulaşmıştır.[279] Darbe gerçekleştiğinde Allende hâlâ, Pinochet'e ulaşmaya çalışıyor ve onun hayatından endişe ediyordu zira Pinochet'in darbecilerin başındaki kişi olduğundan habersizdi. Başkanlık sarayında son kez radyo yayını yapan Allende, halkına bu yapılanın seçilmiş bir hükümete karşı gerçekleştirilen bir darbe olduğunu ve ülkesini canı pahasına savunacağını belirten bir konuşma yapmıştır.[280] Bu esnada darbe şiddetlenmiş ve tanklar La Moneda'ya ulaşmıştır. Allende ve yanındakiler kendilerini savunmaya çalışırken, hava kuvvetlerinin gönderdiği uçaklar önce

[277] Kornbluh, The Pinochet File, s. 156-157.
[278] Oscar G. Rivera, **Story of A Death Foretold, The Coup Against Salvador Allende, 11 September 1973**, Bloomsbury, London, 2013, s. 250-251.
[279] Kornbluh, The Pinochet File, s. 179-180.
[280] Chilean president Salvador Allende dies in coup, A&E Television Networks, **Office of the Historian**, 02.09.2010, https://www.history.com/this-day-in-history/allende-dies-in-coup (09.03.2022).

Allende'nin evini ve sonrasında ise Allende'nin içinde bulunduğu başkanlık sarayını bombalamışlardır. Pinochet çok kararlı bir tavır takınarak, artık Allende için çok geç olduğunu, kendisiyle hiçbir anlaşmanın yapılmayacağını bildirmiştir. Uzun süren çatışmalar sonucunda Allende, himayesinde bulunan herkesi başkanlık sarayının dışına göndermiştir. Allende hakkındaki birçok bilgiye ulaşılmasını sağlayan ve özellikle son anlarında sürekli Allende'nin yanında bulunan Arturo Jiron, yıllar sonra yazdığı anılarında Allende'nin kimsenin eline geçmesini istemediği kişisel eşyalarını yaktıktan sonra odasına gidip, Fidel Castro'nun kendisine hediye ettiği AK-47 marka silahla intihar ettiğini anlatmıştır.[281]

"I don't see why we have to stand by and watch a country go Communist because of the irresponsibility of its own people."

HENRY KISSINGER

Kissinger'ın kendi ağzından dökülen "Ülkesinin insanlarının sorumsuzluğu yüzünden bir ülkenin komünist olmasına seyirci kalamayız. Sorunlar Şilili seçmenlerin kararına bırakılamayacak kadar önemlidir" sözleri, Şili'de meydana gelen darbede, Amerika'nın rolünü açıkça göstermektedir. Tabii ki Amerika, bu darbeyi direkt olarak kendisi yapmamış fakat kaçınılmaz hale getirmiştir. Yine Kissinger'ın dönemin başkanı Nixon'a söylediği şu sözler bu durumu kanıtlamaktadır; "Darbeyi biz gerçekleştirmedik, sadece gerçekleşmesi için tüm şartları olgunlaştırdık."[282]

Darbe sonrası ülkenin başına geçen Pinochet ise bugün bile dünyanın en çok tartıştığı kişilerden biri haline gelmiştir. Kimilerine göre Şili'yi iç savaştan ve Küba gibi olmakta kurtaran bir kahraman, kimilerine göre ise eli kanlı bir diktatör olarak anılmaktadır. Pinochet'in başında bulunduğu Cunta rejimi, darbeden sonra ülkedeki tüm yetkileri eline almış, tüm siyasi partileri kapatmıştır. Darbe esnasında ve darbeden sonraki süreçte binlerce kişi öldürülmüş, hapsedilmiş, ortadan kaybolmuş veya sürgüne gönderilmiştir. Özellikle sosyalist muhaliflere karşı acımasızca politikalar uygulayan Pinochet, yaptığı insan hakları ihlalleri sebebiyle, başta kendisini oraya getiren ABD olmak üzere tüm dünyanın tepkisini çekmiştir. 1973 yılında ülkenin başına geçici olarak gelmesi gereken Pinochet, öncelikle ülkenin

[281] Celia Correas Zapata, **Isabel Allende: Life and Spirits**, Arte Publico Press, 2002, s. 59.
[282] Barry Gewen, **The Inevitability Of Tragedy Henry Kissinger And His World,** W. W. Norton & Company, 29.04.2020, s. 18.

anayasasını rafa kaldırarak, sonrasında ise ülkenin tüm hukuk sistemini yok ederek 1990 yılına kadar tek başına ülkeyi yönetmiştir.[283]

3.5. WATERGATE SKANDALI VE DIŞİŞLERİ BAKANI HENRY KISSINGER

Şu ana kadar çalışmada irdelenen tüm olaylar ve verilen tüm bilgiler iki ana konu üzerinde inşa edilmiştir. Bu konular, Amerikan dış politikası ve Henry Kissinger'ın bu politikaya olan etkileridir. Çalışmanın bu kısmına kadar olağan akışında cereyan eden olaylar, 1973 yılında meydana gelen bir skandal sebebiyle büyük bir değişikliğe uğramıştır. Meydana gelen bu skandal hem Amerika tarihini hem de Henry Kissinger'ın kişisel tarihini büyük bir değişime uğratmıştır.

Dönemin ABD Başkanı Richard Nixon, Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger ile birlikte özellikle dış politikada ezber bozan işler yapmakta ve neredeyse her cephede yeni kazanımlar elde etmekteydi. Çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedildiği üzere Nixon ve Kissinger büyük Çin açılımını başlatmış, Sovyetlerle detant dönemine girmiş, nükleer silah korkusunu neredeyse ortadan kaldırmış, birçok ülkede CIA destekli gerçekleştirdiği darbelerle hem komünizme karşı zafer kazanmış hem de kendi çıkarlarını korumuştur. Bu olaylar altında ilk başkanlık döneminin sonlarına yaklaşan Nixon, 17 Haziran 1972'de meydana gelen bir hırsızlık olayının tüm dengeleri alt üst edeceğinin farkında bile değildi. Watergate olarak adlandırılan ve içinde çok farklı binaların bulunduğu bu tesisten bazı şeyler çalarken yakalanan beş hırsız, olayların kahramanı olmuştur. Basit bir hırsızlık gibi görünen bu olay, çalınan şeyler arasında Nixon ve Amerikan hükümeti için çok önemli belgeler olduğunun anlaşılmasından sonra büyümeye başlamıştır. Konu hakkında sorulan tüm soruları yanıtsız bırakan Nixon, kendisine yöneltilmeye çalışılan suçlamaları da reddetmiştir.[284]

Tüm bu suçlamaların gölgesinde ikinci dönem başkanlık seçimlerine giren Nixon 7 Kasım 1972'de seçimlerden galip ayrılmış ve yeniden ABD başkanı olarak

---

[283] Mete Gürkan, "Şili'nin Kenan Evreni Pinochet", 01.12.2015, **Gaia Dergi**, https://gaiadergi.com/silinin-kenan-evreni-pinochet/ (11.03.2022)

[284] James M. Perry, "Watergate Case Study, Class Syllabus for "Critical Issues in Journalism."", **Columbia School of Journalism**, Columbia University, http://www.columbia.edu/itc/journalism/j6075/edit/readings/watergate.html, (12.03.2022).

seçilmiştir. Ancak medya bu olayın peşini bırakmaya niyetli değildir. Hırsızlık yapılan tesiste, Nixon'ın rakibi olan Demokrat Partiye ait bir büro bulunması ve ele geçirilen belgeler, Washington Post gazetesinden iki muhabiri bu olayı derinlemesine incelemeye itmiştir. Bob Woodward ve Carl Bernstein isimli bu iki gazeteci özellikle bu beş hırsızdan birinin Nixon'ın seçim çalışmalarında görevli eski bir CIA çalışanı olduğunu öğrendiğinde, bu konunun medya yoluyla duyurulması ve yargıya intikal ettirilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir.[285] Olayın medyaya yansımasının ardından, bu işten sadece inkâr ederek kurtulamayacağını fark eden Nixon, konu hakkında bir soruşturma açılması emrini vermiştir. Nisan 1973'te verilen bu karar neticesinde Watergate hakkında bir dava açılmış ve bu davaya savcı olarak seçilen kişi ise Archibald Cox olmuştur. Cox soruşturmaya devam ettiği esnada, Amerikan senatosu da ayrı bir soruşturma başlatmış ve bu süreçte çok ilginç bilgilere ulaşmıştır. Nixon'ın yardımcılarından biri olan Alexander P. Butterfield, Oval ofisten yapılan tüm telefon görüşmelerinin kayıt altına alındığını iddia etmiş ve bu durumu senato yargısına bildirmiştir. Bu tarihten itibaren tüm ABD kamuoyu bu ses kayıtlarının yayınlanması için Beyaz Saray'a baskı yapmaya başlamıştır.[286] Nixon, tüm bu olan biteni reddetmeye devam etmiş, suçlamaları kesinlikle kabul etmemiştir. Nixon ve avukatları suçlamalar konusunda tatmin edici yanıtlar vermeyince, senato olayı Yüksek Mahkeme'ye taşımıştır.

Diğer yandan savcı Cox da olayı soruşturmaya devam etmiş ve Nixon'ı ses kayıtları hakkında sıkıştırmaya başlamıştır. Bu sıkıştırmalar Nixon için öyle dayanılmaz bir boyuta ulaşmıştır ki, savcıya ünlü "Stennis Uzlaşmasını" teklif etmiştir. Bu uzlaşmaya göre ABD senatörlerinden John C. Stennis ses kayıtlarına ulaşım sağlayacak, bu kayıtları dinleyip özetini savcıyla paylaşacaktı. Ancak işin komik kısmı, bu Senatörün çok az duymasıydı yani neredeyse işitme engelli sayılabilecek bir insandı.[287] Cox bu teklifi kati bir şekilde reddetmiştir. Bu durum karşısında sinirlenen Nixon, Cox'un istifasını istemiş ancak bu gerçekleşmeyince dönemin Başsavcısı Elliot Richardson'dan, Cox'u görevden almasını istemiştir. Bu isteği kabul etmek istemeyen Richardson görevinden istifa etmiş ancak bu olay

---

[285] Stanley I. Kutler, **Watergate, A Brief History with Documents**, 2. Edition, WileyBlackwell, 2009, s. 37.

[286] Kutler, 2009, s. 39.

[287] Stephen. E. Ambrose, **Nixon, Ruin and Recovery 1973-1990**, Simon & Schuster, New York, 1991, s. 241-245.

Nixon'ı durdurmamış, bu defa da Richardson'ın yardımcısından aynı şeyi istemiş ve Cox gidene kadar durmayacağını göstermiştir. Richardson'ın yardımcısı da savcıyı görevden almaktansa istifa etme yoluna gitmiştir. Nixon bu durumu sindirememiş ve normalde Adalet Bakanlığında avukat olarak çalışmakta olan Robert Bork'u Başsavcılık makamına getirmiş ve kendisinden ilk olarak Cox'u görevden almasını istemiştir. Bork kendisinden istenileni derhal yerine getirmiş ve savcıyı görevinden almıştır. Nixon kazanmış gibi görünmesine rağmen, aslında bu süreç ileride kendisine karşı büyük bir koz olarak kullanılacak ve tüm bu istifaların yaşandığı gün "Cumartesi Gecesi Katliamı" olarak anılmaya başlanacaktır.[288]

Nixon, Başsavcılık makamına getirdiği Bork sayesinde bu olaydan kurtulacağını düşünürken tam tersi olmuş ve Bork soruşturmayı daha da derinleştirmiştir. Bork, görevden aldığı Cox'un yerine Leon Jaworski isimli bir savcı atamış ve bu savcı da Nixon'ın düşüncesinin aksine Cox'un yarım bıraktığı görevi tamamlama yoluna gitmiştir. Jaworski'de tıpkı Cox gibi ses kayıtları konusunda Nixon'a çağrıda bulunmuş hatta bu çağrılar zamanla büyük bir baskıya dönüşmüştür. Tam da bu süreçte Nixon'ın yardımcısı durumunda bulunan Spiro Agnew karıştığı yolsuzluk skandalları sebebiyle görevinden istifa etmiştir.[289] Nixon bu durum karşısında en azından kendisini destekleyebilecek bir başkan yardımcısı aramaya başlamış ve sevilen bir sima olan Gerald Ford'u başkan yardımcılığı makamına getirmiştir.[290]

Nixon'ın bu hamlesi, kendisine karşı olan şüpheleri gidermeye yetmemiştir. Tüm kamuoyu ve özelikle senato, Nixon'ın skandalla ilgili bazı bilgileri sakladığını iddia etmekte ve ses kayıtlarına ulaşma konusunda ısrarcı olmaktaydı. Baskılara dayanamayan Nixon, konuşmaların kaydedildiği ses kayıtlarını yazılı bir şekilde mahkemeye sunmayı kabul etmiş ve bu transkriptlerin yanında ses dosyalarını da mahkemeye teslim etmiştir. Tam da bu noktada mahkemenin şüpheleri iyiden iyiye artmıştır zira ses dosyaları içindeki bir bölümün (yaklaşık 18 dk.) yok olduğu anlaşılmıştır. Ses dosyaları arasındaki bu boşluk, mahkemenin gözünden kaçmamış ve bu 18 dakikalık konuşmanın peşine düşülmüştür. Nixon ilk olarak, o bölümde

---

[288] Bob Woodward., &, Carl Bernstein, **The Original Watergate Stories**, Diversion Books, New York, 2012, s. 113.
[289] Kutler, s.148.
[290] Mary Mueller Winget, **Gerald R. Ford**, Minneapolis, Twenty-First Century Books, Minneapolis, 2007, s. 49-52.

kayıt cihazının çalışmadığını savunmuş, sonrasında ise konuşmanın o bölümünün yanlışlıkla silindiğini iddia etmiştir. Nixon'ın bu çelişkili ifadeleri şüphelerin daha da artmasına sebep olmuş ve artık Nixon taraftarları bile kendisine güvenmemeye başlamıştır.[291]

Nixon tarafında olaylar bu şekilde seyrederken, Kissinger'da hayatındaki dönüm noktalarından birini yaşamak üzeredir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Nixon diğer başkanlardan farklı olarak, ekip çalışmasına değil kendi benliği ve becerilerine güvenen bir insandı. Diğer bütün konularda olduğu gibi dış politikada da, bütün kararları bürokrasiye veya diğer kurumlara takılmadan hızlı bir şekilde almayı kendine düstur edinmiş ve sırf bu yüzden dışişleri bakanlığına işinde hiç de yetkin olmayan ama kendisinin yakın arkadaşı olan William Rogers'ı getirmişti. Rogers, tüm Dışişleri Bakanlığı boyunca Kissinger'ın gölgesinde kalmış bir siyasetçi olarak göze çarpmaktadır. Nixon'ın yöntemi, kendisine gerçekten bağlı, konusunda son derece yetkin bir Ulusal Güvenlik Servisi ile birlikte tüm kararları hızlı bir şekilde kendisinin vermesine dayanmaktaydı. Bu sebeple, başkanlığının başladığı tarihten itibaren Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Kissinger ile beraber tüm dış politikayı şekillendirmiş ve Rogers'ı adeta çemberin dışında tutmayı yeğlemiştir. Bakanlığı boyunca Kissinger'ın gölgesinde kalan ve kendisinden kurtulmayı bekleyen Rogers, Watergate skandalı esnasında Nixon'ın kurbanlarından biri olmuş ve Eylül 1973 itibariyle görevini Kissinger'a devretmiştir.[292] Kissinger, uzun yıllardır el altından yürüttüğü Dışişleri Bakanlığı görevini artık resmî olarak üstlenmiş ve Watergate skandalının muhtemelen en kazançlısı olarak yeni görevine başlamıştır. Nixon'ın son dönemlerinde gücü zirveye ulaşan Kissinger, adeta dış politikanın tek hâkimi durumuna gelmiştir. Nixon ise artan baskılar karşısında zor bir duruma düşmüştür. Cumartesi Gecesi Katliamı olarak anılan olayın üzerine, ses kayıtlarındaki silinen bölümler de eklenince, Nixon iyiden iyiye köşeye sıkışmış ve meclis tarafından kendisine karşı azil (Impeachment)[293] davası açılmıştır. Açılan bu dava sonucunda

---

[291] Kutler, s. 163.

[292] Hazen Gümüşkaya, **Watergate Skandalı Ve Türk Dış Politikasına Etkisi**, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bandırma, 2021, s. 36.

[293] Meclis soruşturması anlamına gelen "impeachment", başkanlık sistemlerinde başkanın yargılanmasının önünü açabilecek bir komite oluşturulması anlamına gelmektedir. Başkanı yargılayabilecek tek makam olan bu bu komite, Watergate skandalı esnasında Nixon'a karşı

artık sonunun geldiğini anlayan Nixon, başkan yardımcısına da güvenmenin etkisiyle 1974 yılında istifasını sunmuştur.[294]

Nixon'ın istifasının hemen ertesi günü görevine başlayan Gerald Ford, Amerikan halkının tam tersi bir beklentisi olmasına rağmen, ekranların karşısına çıkarak Nixon'ı affettiğini duyurmuştur. Tüm Amerikan halkının Nixon'ın yargılanması gerektiğini düşündüğü bir ortamda Ford, kendisinden bekleneni yapmış ve büyük bir hukuksuzluğun üzerini örtmüştür. Ford açıklamasında, eski başkanın yargılanmasının zaman, enerji ve para kaybından başka bir işe yaramayacağını belirtmiş, onun yerine ülkenin sorunlarına odaklanılması gerektiğini belirtmiştir. Devamında Ford aynen şu cümleleri kullanmıştır; "Zamanımın %25'ini bir adamın problemlerine harcamak yerine, zamanımın %100'ünü 230 milyon insanın problemlerine harcamak zorunda olduğumu hissediyorum".[295]

Nixon'ın son dönemleri, Kissinger'ın kariyerinin zirvesini oluşturmuştur. Nixon, Rogers'ın istifasından boşalan Dışişleri Bakanlığını Kissinger'a vermek zorunda kalmıştır. Artık hem Ulusal Güvenlik Danışmanı, hem de Dışişleri Bakanı olan Kissinger, Başkan Nixon'ın tüm enerjisini Watergate Skandalına vermesi sebebiyle âdeta tek adam haline gelmiştir. Kissinger'ın Ulusal Güvenlik Danışmanlığı ekibi öyle etkin insanlardan oluşmaktaydı ki, hemen hepsi Kissinger'ın Dışişleri Bakanlığı sonrası ülkede önemli görevlere gelmişlerdir. Bunlardan Winston Lord, siyaset planlama ekibinin başına geçmiş, Helmut Sonnenfeldt ise başkanın danışman kadrosuna alınmıştır. Lawrence Eagleburger Dışişleri Bakan Yardımcısı olurken, Harold Sounders ise İstihbarat ve Araştırma biriminin başına geçmiştir.[296]

Kissinger, Dışişleri Bakanı olarak çok hırslı bir politikacı olmuştur. O dönem ülkeyi adeta tek başına yönetir duruma gelmiş ve dur durak demeden çalışmıştır. İşkolik kelimesinin tam karşılığı olan Kissinger, hem kendisini, hem de bünyesinde bulunan personeli gece gündüz çalıştırmıştır. Dışişleri Bakanlığı boyunca 213 farklı ülkeyi ziyaret ederek kırılması zor bir rekora imza atmıştır. Çalışmada daha önce de

---

oluşturulmuş ve Nixon "gücün kötüye kullanımı", "örtbas" ve "meclise saygısızlık" konularında suçlu bulunmuştur.

[294] National Archives and Records Administration, **Resignation of President Richard M. Nixon**, 9.08.1974, https://www.archives.gov/exhibits/american_originals/contemp.html (13.03.2022)

[295] Gerald S. Strober & Deborah Hart Strober, **Nixon: An Oral History of His Presidency**, HarperCollins. New York, 1994, s. 486.

[296] Kissinger Becomes Secretary of State, **Office of the Historian**, https://history.state.gov/departmen-thistory/short-history/kissinger (29.03.1982).

bahsedildiği üzere, özellikle Arap-İsrail sorununu çözmek için kısa süre içerisinde binlerce kilometre uçarak "mekik diplomasisini" uygulamaya koymuş ve bu uygulamaları ülke çapında büyük takdir kazanmıştır. Onun döneminde Dışişleri Bakanlığı tekrardan dış politikanın merkezi ve belirleyicisi durumuna gelmiş ve tüm Dışişleri personeli her ne kadar çok yoğun çalışsa da, Kissinger'ın başarılı olması için elinden geleni yapmış ve büyük bir kenetlenme içine girmiştir.

Kissinger uzunca bir dönem, İngilizcedeki deyimle "iki şapka giymek" zorunda kalmıştır. Dışişleri bakanı olduktan sonra, Ulusal Güvenlik Danışmanlığı görevine de devam eden Kissinger, yine kendi Ulusal Güvenlik Danışmanlığı ekibinde çalışmış olan Brent Scowcroft'un 1975 yılında Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atanmasına kadar, her iki görevi de beraber yürütmek zorunda kalmıştır.[297]

Kissinger ve Nixon her ne kadar büyük başarılara imza atmış olsalar da, aralarında sürekli hissedilen bir gerilim bulunmaktaydı. Nixon, dış polikada gerçekleştirilen başarılardan, Kissinger'a gereğinden fazla paye çıkartıldığını düşünüyor ve aslında içten içe bir kıskançlık duyuyordu. Kissinger ise, Nixon'ın kendisi olmadan bunların hiçbirini yapamayacağını düşünüyor ve başarılardaki aslan payının kendisine ait olduğunu düşünüyordu. Ford başkan olduğunda, ilişkiler daha da şeffaflaşmıştı. Çünkü Nixon'ın aksine Ford, kartlarını açık oynuyor ve düşüncelerini Kissinger'la paylaşmaktan çekinmiyordu. Dahası Ford, Kissinger'ın bir dahi olduğunu kabul ediyor ve onunla çekişmek yerine, kendisinden azami fayda sağlamayı istiyordu. Ford zaten başkanlığa geliş itibariyle de belli olacağı üzere, hırslarının kurbanı bir adam değil, adeta süreci yönetmekle görevli bir memur statüsündeydi. Onun için önemli olan, hem Watergate Skandalını, hem Soğuk Savaşı ve hem de ülkenin iç meselelerini aynı minvalde, sorunsuz bir şekilde devam ettirebilmekti. Kendisinin efsane olmak gibi bir derdi yoktu.[298]

Dışişleri Bakanlığı döneminde tüm dış politikayı neredeyse tek başına yöneten Kissinger, bu dönemde dünya çapında birçok ülke ve olaya doğrudan müdahil olmuştur. Çalışmanın önceki bölümlerinde bu olaylardan bazıları (Vietnam Savaşı-Sovyetler Birliği ve Detant Dönemi-Arap, İsrail sorunu-Şili darbesi)

---

[297] Office of the Historian, Kissinger Becomes Secretary of State, https://history.state.gov/departmen-thistory/short-history/kissinger (29.03.1982).

[298] Jussi M. Hanhimaki, **The Flawed Architect: Henry Kissinger and American Foreign Policy**, University Press, Oxford, 2004, s. 361.

incelenmiştir. Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerine ara vermeden devam eden Kissinger, yumuşama döneminin gerekliliklerini yerine getirebilmek amacıyla, birçok farklı konuda, Sovyetler ile karşı karşıya gelmeye devam etmiş ve bu süreci kusursuza yakın bir şekilde yönetmiştir. Kissinger'ın önem verdiği konuların başında gelen ülke ise bilindiği üzere Çin idi. Çin açılımını yaparak, ezber bozan bir politika uygulamış olan Kissinger, bakanlığı döneminde de bu ülke ile olan ilişkileri arttırarak devam ettirme eğilimine gitmiştir. Vietnam konusunda çuvallayan ABD, bölgeyi adeta Sovyet ve Çin güçlerine bırakmak zorunda kalmış ve Watergate skandalının da etkisiyle, bölgeyi kaderine terk etmiştir. Bu terk ediş, bölgede Sovyetlerin desteklediği Kuzey Vietnam'ın güçlenmesine sebep olmuştur ve sonuç olarak Kissinger'ın bakanlık yaptığı 1976 yılında Kuzey Vietnam, ülkenin güney kısmını işgal etmiş ve Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti adıyla tek bir ülke kurulmuştur.[299]

Kissinger, bakanlığı döneminde, bu olayların dışında neredeyse tüm ülkeler ile ilişkiler yürütmüştür. Bu ilişkilerden özellikle Kıbrıs meselesi ayrı bir tez konusu olacak kadar önem ihtiva etmektedir. Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin yanında duran çok az yöneticiden biri olan Kissinger, Türkiye lehine çalışmalarda bulunmuş ve hatta tüm Yunan ve Yahudi lobilerini, Türkiye'ye yönelik ambargoların kaldırılması konusunda ikna etmeye çalışmıştır.[300]

ABD ve Kissinger'ın uğraşmak zorunda kaldığı büyük problemlerden bir diğeri ise Angola olmuştur. Portekiz'in sömürgelerinden biri olan Angola, 1950'li yıllar itibari ile isyan hareketlerine başlamış ve bu hareketler neredeyse çeyrek asır boyunca devam etmiştir. Nihayet takvimler 1975 yılını gösterdiğinde Angola bağımsızlığını ilan etmiş ve Portekiz tüm unsurlarıyla ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Ancak yine beklenen olmuş ve bağımsızlığını kazanan ülke, iktidar savaşına yenik düşmüştür. Yine, her zaman ki gibi başrollerde gördüğümüz ABD ve Sovyetler Birliği, ülke içindeki kendine yakın grupları desteklemeye başlamış ve Afrika'nın tam yirmi yedi yıl sürecek olan en uzun çatışması yaşanmıştır.[301]

---

[299] Sadık Can Perinçek, "Çitlerin üstünde debelenen inek*: Amerika'nın Vietnam savaşı politikası", **Teori**, Şubat 2016, s. 73.
[300] Sümer, s. 220.
[301] Hanhimaki, s. 400-415.

Henry Kissinger, yaklaşık on yıl süren ülke hizmetine Nixon döneminde başlamış ve Gerald Ford döneminde devam etmiştir. 1976 yılında gerçekleşen seçimlerde, Demokratların adayı Georgia Valisi Jimmy Carter ile yarışan başkan Ford seçimleri kaybetmiştir. Zaten kendisi, seçime girmeden başkan olduğu için ve özellikle Watergate skandalında Nixon'ın suçlarını örtbas ettiği için kamuoyu nezdinde pek itibar edilen bir başkan değildir. Gerald Ford seçimi kaybettiğinde, Henry Kissinger'da resmî devlet görevini sonsuza değin bırakmıştır.[302]

[302] Isaacson, s. 686.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HENRY KISSINGER'IN SİVİL HAYATA DÖNÜŞÜ

4.1. KISSINGER VE MEDYA YILLARI

Dışişleri Bakanlığı görevi sona eren Kissinger, neler yapabileceği konusunda araştırmalar yapmış ve hayatını yine Amerikan dış politikası ile ilgili konular hakkında çalışmalar yaparak idame ettirmeye karar vermiştir. Öncelikle Georgetown Üniversitesi'nde çalışmaya başlayan Kissinger, burada yarı zamanlı profesör olarak çalışmaya başlamış ve aynı zamanda Aspen Üniversitesi'nin kıdemli bir üyesi olduğundan, kendisine Washington'da geçici bir hayat kurmuştur. Fakat asıl hayatını kurduğu yer ise New York olmuştur. Burada, ilk olarak Chase Manhattan bankasında danışmanlık yapmaya başlayan Kissinger, 15.000 dolara varan ücretler karşılığında kurumsal firmalara konuşmalar yapmıştır.[303]

Hem parayı, hem de ilgiyi seven Kissinger için egosunu tatmin etmek her zaman önemli olmuştur. Bu doğrultuda NBC televizyonu ile 5 yıllık bir anlaşma imzalayan Kissinger, yıllık 200.000 dolar karşılığında hem özel raporlar hazırlama, hem de gerektiğinde dünyadaki önemli olayları televizyon şovlarından yorumlama anlaşmasına imza atmıştır. Bu televizyon şovlarına kendisi de konuşmacı olarak katılan Kissinger, birçok röportaj vererek popülerliğini arttırmıştır. Bu röportajlardan birinde ünlü sunucu David Frost'un karşısına geçen Kissinger[304], kendisine sorulan sorular karşısında çok zor anlar yaşamış ve özellikle Kamboçya'da iki milyon insanın ölümünden sorumlu tutulmasıyla ilgili olarak verdiği cevap kamuoyunu tatmin etmemiştir. Yapılan tüm bombalama ve saldırıların askeri güvenlik gerekliliği olduğunu belirten Kissinger, sorulan sorulara o kadar sinirlenmiştir ki, röportajın Kamboçya bölümünün kesilmesi için baskı yapmış ancak NBC televizyonu tüm programı yayınlamıştır. Kissinger her ne kadar bu röportajla zor durumda kalsa da, tartışılmasının getirdiği popülerlik, 1979 yılında yazdığı *Beyaz Saray Yılları* adlı

[303] Isaacson, s. 692.
[304] John J. O'Connor, "TV: Frost Challenges Kissinger in NBC Interview", **The New York Times**, 13.10.1979, https://www.nytimes.com/1979/10/13/archives/tv-frost-challenges-kissinger-in-nbc-interview-frost-happy-with.html, (30.03.2022)

kitabın çok fazla sayıda satılmasına sebep olmuş ve Kissinger bu durumdan da fayda sağlamayı başarmıştır.[305]

NBC televizyonu ile sözleşmesi biten Kissinger, bir başka önemli kurum olan ABC'ye geçiş yapmış ve burada ünlü "Nightline" programının daimi yorumcusu olmuştur. Aynı işi yaptığı meslektaşları unutulup giderken, Kissinger milenyuma kadar sürekli haber programları başta olmak üzere, ekranlarda olmaya devam etmiştir. Sürekli yazdığı kitap ve makaleler sayesinde kendini unutturmayan Kissinger, aktif hayatına devam etmiş ve sadece televizyonun değil gazetelerin de aranan kişisi olmuştur. Amerika'nın en önemli gazeteleri *Washington Post* ve *New York Times* için köşe yazıları yazan Kissinger, dünyadaki olaylarla ilgili görüşlerini her platformda belirtmeye devam etmiştir.

Medya sektöründe kendine yer edinen Kissinger, asıl enerjisini kitaplarına vermekteydi. Amerikan'ın belki de en hareketli yıllarının birinci elden tanığı durumunda olan Kissinger, yaşananları kitaplarında anlatıyor ve kendi gözünden tarihe ışık tutuyordu. 1979 yılında yayınladığı *White House Years* isimli kitabından sonra, 1982 yılında yayınladığı *Years of Upheaval* kitabı Amerika'nın altmış ve yetmişli yıllarına ışık tutmuştur. Kissinger, kendi anılarını yazarken aynı zamanda Çin, Sovyetler Birliği, Vietnam, İsrail ve Mısır gibi ülkelerin yaşadıkları süreçleri de kendi penceresinden anlatarak tarihe büyük bir katkı yapmıştır.[306]

Kissinger öylesine bir dâhiydi ki, görev süresi boyunca kurduğu ekipler bile Amerikan siyasetinde çok önemli yerlere gelmişlerdir. Hem Ulusal Güvenlik Danışmanlığı ve hem de Dışişleri Bakanlığı boyunca beraber çalıştığı kişiler, özellikle seksenli yıllarda Amerikan hükümetlerinde karar alıcı pozisyonlara gelmişlerdir. Lawrence Eagleburger, Brent Scowcroft ve James Baker gibi isimler özellikle Dışişleri Bakanlığı bünyesinde en üst makamlara yükselmiş ve bulundukları makamlardayken bile Kissinger'ın tavsiyelerine sürekli ihtiyaç duymuşlardır.[307]

---

[305] Harold Evans, Apr. 8, 1991; "700,000 Words in Longhand," People, July 2, 1979; Wolfgang Saxon, "Kissinger Revised His Book More Than He Reported," NYT, Oct. 31, 1979; Shawcross, "Kissinger and Sideshow," appendix to the Touchstone edition, 403; author's conversations with William Shawcross.

[306] James Reston, "Washington, Hearing it from Henry", **The New York Times**, 28.10.1979, IV, s. 19.

[307] Lorne W. Craner, A Tribute to Secretary Lawrence Eagleburger, **International Republican Institute**, 06.06.2011, https://www.iri.org/news/a-tribute-to-secretary-lawrence-eagleburger/ (30.03.2022)

4.1.1. Gölge Sekreter

Kissinger'ın görevi bıraktıktan sonraki yıllarda açıktan olmasa da, gizliden gizliye herkesin bildiği bir unvanı mevcuttu; gölge sekreter.[308] 1976 yılından sonra hiçbir resmî görevde bulunmayan Kissinger, bu duruma tezat olarak kendisinin son Başkanı Ford'dan sonraki tüm başkanların kapısını çaldığı isim olmuştur. Tarafsızlığıyla da öne çıkan Kissinger, hem Demokratlar hem de Cumhuriyetçiler tarafından saygı duyulan bir isim olarak, Amerikan siyasetine yön vermeye devam etmiştir. Ancak tabii ki Kissinger'ın da hataları olmakta ve tüm düşünceleri istenilen sonucu vermemekteydi. Örneğin 1979 yılında meydana gelen İran devrimi sonucu ülkesinden kaçmak zorunda kalan Şah için (1972 yılında Nixon ile beraber bizzat görüşüp, iyi ilişkilere sahip oldukları) Amerika'nın kapılarını açması ve kendisine sığınma vermesi hakkında lobi oluşturup baskı yapan Kissinger, Şah'ın Amerika'da sığınmasına vesile olmuştur. Ancak bu durum İran'da ki yeni yönetimin tepkisini çekmiş ve ünlü "rehine krizi" ile sonuçlanmasına sebep olmuştur.[309]

Kissinger, ABD siyaseti için öylesine önemli bir isimdir ki, bu konuyla ilgili en güzel örnek Ronald Reagan döneminden verilebilmektedir. Reagan seçim kampanyası boyunca, Kissinger'ı eleştirerek oy toplamaya çalışmış ancak başkan olduğunda ise ilk işlerden biri Kissinger'ı danışman kadrosuna almak olmuştur. Ve yine Kissinger, en önemli görevlerinden birini 1983 yılında başkan Ronald Reagan döneminde gerçekleştirmiştir. Başkan Reagan, Amerika'nın Orta Amerika konusundaki yeni dış politikası hakkında bir rapor oluşturulmasını sağlamak üzere bir komisyon görevlendirmiş ve komisyonun başına da Henry Kissinger'ı atamıştır. Vali, senatör, belediye başkanı, büyükelçi ve geleceğin dışişleri bakanı gibi önemli kişilerden oluşan bu komisyon, sayısız toplantılar üzerine bir de 400'den fazla tanığın dinlendiği 30 günlük bir açıkoturum düzenleyerek, Guatemala, Honduras, El Salvador ve Nikaragua hakkında detaylı araştırmalar yapmıştır. Bu ülkelerde meydana gelen şiddet olaylarının solcu devrimciler ve sağcı gruplar arasında geçmesine rağmen aslında Sovyetler Birliği'nin bu ülkelerin iç işlerinde yadsınamaz bir etkisinin olduğunu ortaya koyan bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor sonucunda

[308] Hanhimaki, s. 462.
[309] Roham Alvandi, "Nixon, Kissinger, and the Shah: The Origins of Iranian Primacy in the Persian Gulf", **Diplomatic History**, Cilt: 36, Sayı: 2, 2012, s. 345-351.

Reagan, Amerika'nın acil harekete geçmesi gerektiğine karar vermiş ve içeriği yüksek oranda "anti-komünizm" olan Reagan Doktrini'ni yayınlamıştır.[310]

Gölge sekreter, ileriki yıllarda da görevine devam etmiş ve resmî hiçbir sıfatı olmamasına rağmen, en önemli görüşmeler için aracı kılınmaya devam etmiştir. 1989 yılında Bush ve hükümeti göreve geldiğinde, kendisinden Sovyetler Birliği lideri Gorbaçov ile bir görüşme yapmasını istemiş ve yapılan görüşmelerde Doğu Avrupa sorunu ele alınmıştır. ABD, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ülkelerinin liberalleşmesine izin vermesini isterken, Sovyetler Birliği ise ABD'nin aynı ülkeleri Varşova Paktından uzaklaştırarak kendi yanına çekme çabasından rahatsızlığını dile getirmiştir.[311]

Bush'un yine göreve gelir gelmez karşılaştığı bir diğer sorun ise Çin ile ilgili olmuştur. Çin komünist partisinin toplum üzerindeki baskısı artarak devam etmiş ve bu baskı neticesinde ülke çapında bir patlamaya sebep olmuştur. Aydınlar, öğrenciler ve işçilerden oluşan gruplar Pekin'de bulunan Tiananmen meydanında toplanmış ve hükümeti protesto etmeye başlamıştır.[312] Çin hükümetinin bu protestoya cevabı çok sert olmuş ve gösteriler esnasında resmî kaynaklara göre 300 civarı, gayri resmî sayılara göre ise 2000-3000 arası insan öldürülmüştür. ABD bu olaya çok sinirlenmiş ve tepkisini ortaya koymak istemiştir. Tepkinin ne olacağı tartışılırken, gözler bu ülke ile ilişkilerin başlamasına sebep olan kişiye yani Kissinger'a çevrilmiş ve kendisinden ne yapılması gerektiği konusunda fikri istenmiştir. Kissinger, Çin'in dünya için her zaman önemli olduğunu bildiğinden ve Amerika'nın Çin gibi bir devi küstürmemesi gerektiğine inandığından, yaptırım uygulanmamasını istemiştir.[313] Ancak Bush yönetimi, dünya kamuoyunun beklentilerini karşılamak amacıyla Çin'e bazı yaptırımlar uygulamaya karar vermiştir. Başlarda Çinli öğrencilerin Amerika'da kalabilme sürelerini uzatmamak şeklinde başlayan bu yaptırımlar, zamanla sertleşmiş ve tüm ilişkilerin askıya alındığı bir süreçle sonlanmıştır. Ancak Bush, Kissinger'ın fikirlerinin de ne kadar doğru olduğunu bildiği için, kapı arkasından ilişkileri gizli bir şekilde devam ettirmiştir. Hatta ilişkilerin devam edilebilmesini sağlamak amacıyla Pekin'e gönderilen Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft ve Dışişleri Bakan

[310] George P. Shultz, **Turmoil and Triumph: Diplomacy, Power, and the Victory of the American Ideal**, Simon & Schuster, New York, 1993, s. 403–404.
[311] Hanhimaki, s. 464.
[312] Hanhimaki, s. 465-466.
[313] Isaacson, s. 748.

Yardımcısı Larry Eagleburger'in Kissinger'ın eski çalışanları olması çok dikkat çekici bir nokta olmuştur.[314]

4.1.2. Kissinger Associates

1982 yılı Kissinger için dönüm noktalarının yaşandığı yıl olmuştur. Öncelikle bu yılın başlarında açık kalp ameliyatı olmak zorunda kalan Kissinger, bu olaydan birkaç hafta sonra da babasını kaybetmiştir. Bu iki olay aslında önem vermediği gibi görünen şeylerin hayatında ne kadar yer ettiğini kendisine de göstermiştir. Daha önce hiç dikkat etmediği sağlığıyla ilgilenmeye başlayan Kissinger, babasıyla da yakın ilişkileri olmamasına rağmen, babası öldüğünde 59 yaşına gelmiş bu koca adam belki de ilk defa kendisini çocuk gibi hissetmiştir. 1982 yılının, Kissinger için dönüm noktalarından biri olmasının diğer bir sebebi de, günümüzde halen aktif bir şekilde çalışmasına devam eden ulusal danışmanlık şirketi "Kissinger Associates"i kurması olmuştur.[315] Dünyanın önde gelen danışmanlık firmalarından biri olan bu şirket, müşterilerine yatırım fırsatları, hükümet ile kurulması gereken ilişkiler ve stratejik ortaklıklar alanında danışmanlık yapmaktadır. 1982 yılında kurulan şirkete 1999 yılında Bill Clinton döneminde Amerika'nın Genel Kurmaylık görevini yapmış olan Mack McLarty ortak olarak katılmış ve 2008 yılına kadar şirketi birlikte yönetmişlerdir.[316] 2008 yılından itibaren şirketin tek sahibi durumuna gelen Kissinger, günümüze kadar şirketin yönetim kurulu başkanlığını yapmış ve halen bu göreve devam etmektedir. Kissinger'ın şirketi daha çok, çok uluslu şirketlerin, yeni ülkelerde yatırım yapmak istedikleri zaman başvurdukları bir şirket olmuştur. Özellikle Ortadoğu veya Afrika gibi sıkıntılı bölgelerde yatırım yapmak isteyen müşteriler, Kissinger ve şirketinden, bölgenin hem şimdiki hem de gelecekteki durumunu raporlamasını istemekte ve rapor sonucuna göre yatırım yapıp yapmayacağına karar vermektedirler. Dahası bazı durumlarda Kissinger özel olarak yatırım yapılacak ülkelerin liderleriyle bizzat görüşerek arabuluculuk yapmakta ve

---

[314] Maureen Dowd, 2 U.S. Officials Went to Beijing Secretly in July, 19.12.1989, **The New York Times**, https://www.nytimes.com/1989/12/19/world/2-us-officials-went-to-beijing-secretly-in-july.html (02.04.2022)

[315] James K. Sebenius ve diğerleri, "Henry A. Kissinger as Negotiator: Background and Key Accomplishments", **Harvard Business School Working Paper**, https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/15-040_4d9f0e6b-bb9f-451c-8aa4-7d5f66aa3429.pdf (03.04.2022), s. 2.

[316] Hanhimaki, s. 466.

ticaret ilişkilerinde etkin bir rol oynamaktadır. Kissinger öylesine geniş ilişkilere sahiptir ki, resmî bir sıfatı olmadığı için herhangi bir işi kendisi halledemediği zaman, Amerikan hükümetindeki yakın ilişkide olduğu kişiler yoluyla sorunun çözülmesini sağlamaktadır. Kissinger Associates'in hizmet verdiği müşterilerden bazılarına bakıldığı zaman firmanın ne kadar etkin bir şirket olduğu görülmektedir. Örnek olarak;

- American Express - (Macaristan, Japonya)
- American International Group - Direktör, Uluslararası Danışma Komitesi (Arjantin, Çin, Güney Kore)
- Atlantic Richfield
- Chase Manhattan Bank (şimdi JPMorgan Chase) - Başkan, Uluslararası Danışma Komitesi
- Freeport-McMoRan - Direktör (Burma, Endonezya, Panama)
- Heinz (Fildişi Sahili, Türkiye, Zimbabve)
- Hollinger, Inc. - Direktör
- Lehman Brothers Kissinger McLarty Doç. İflas Dosyalarında alacaklı olarak listelenmiştir.
- Merck
- Rio Tinto Grubu
- Volvo
- Atlantic Richfield
- Coca-Cola (Malezya)
- Fiat
- Rio Tinto Grubu [21]
- Warburg [317]

Kissinger Associates prensip gereği hiçbir müşterisinin adını paylaşmamaktadır. Yukarıda adı geçen şirketler ise dava dosyalarından sızdırılmış olan şirketlerdir ve bu şirketlerin dışında dünyaca ünlü birçok firma, Kissinger'dan danışmanlık almaktadır.[318]

[317] Leslie H. Gelb, "Kissinger Means Business", **The New York Times**, 20.04.1986, https://www.nytimes.com/1986/04/20/magazine/kissinger-means-business.html, (05.04.2022)
[318] Isaacson, s. 717.

Kissinger'ın firmasının bu kadar etkin ve güçlü olmasının bir diğer sebebi de, bünyesinde çalıştırdığı insanlardan kaynaklanmaktadır. Yönetici pozisyonundaki her bir çalışanın, ülkenin üst düzey insanlarından oluşuyor olması Kissinger'ın elini güçlendirmektedir. Örneğin George H. W. Bush seçimi kazanır kazanmaz, ekibinde görmek istediği iki kişiye teklif götürmüştür. Bu iki kişiden biri olan Eagle Burger Dışişleri Bakanlığının iki numarası olmuş, diğer bir kişi olan Brent Scowcroft ise bizzat Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı olmuştur. Bu iki kişinin ortak özelliğiyse, teklifi kabul ettikleri an, her ikisinin de Kissinger Associates çalışanı olması ve firmadan istifa etmek zorunda kalmalarıydı.[319]

4.1.3. Bilderberg Toplantıları

Kissinger'ın günümüze değin devam eden en önemli faaliyetlerinden bir diğeri de Bilderberg Toplantıları olmuştur. En tepedeki isimlerin Rothschild ve Rockefeller aileleri olduğu bilinen bu lobinin yönetim kurulunda görev almaya başlayan Kissinger, hızlı yükselişine de bu sayede başlamıştır. Harvard'da Rockefeller bursu ile okumasıyla başlayan Kissinger ve Rockefeller ilişkileri uzun yıllar devam etmiştir. Özellikle Nelson Rockefeller'a neredeyse on beş yıl hizmet etmesi ve sonrasında ki hızlı yükselişi dikkat çeken bir konu olmuştur. Kissinger'ın tüm resmî görevlerini bıraktıktan sonra dahi, tüm Bilderberg toplantılarına katılması ve hatta katılmakla kalmayıp, toplantıları yönlendirmesi Rockefeller ailesinin çıkarlarını korumaya devam ettiğini göstermektedir.[320]

Bilderberg toplantıları genellikle Avrupa ve ABD arasındaki bir Soğuk Savaş şeklinde geçmektedir. Örneğin 1989 yılında gerçekleşen toplantılarda Kissinger'ın görevi Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması ile ilgili ön hazırlıkları yapmak ve bu işin müzakere edilmesini sağlamaktı. Hatta bu duruma karşı çıkan dönemin İngiliz Başbakanı Margaret Thatcher, uzun yıllar süren görevinden -kendisine karşı yapılan kampanya sebebiyle- ayrılmak zorunda kalmıştır. Zira Rothschild'lerin güdümü altındaki İngiliz Merkez Bankası ve Amerika Merkez Bankasına (Fed) karşı, dengeyi sağlamak amacıyla Rockefeller güdümü altında bir Avrupa Merkez Bankası'nın

[319] Hanhimaki, s. 467-468.

[320] Cafer Talha Şeker, Rockefeller ailesi için "Diplomacy" : Henry Kissinger, 01.07.2018, http://www.mucerret.com/yazarlar/rockefeller-ailesi-icin-diplomacy-henry-kissinger/ (06.04.2022)

kurulması gerekmekteydi. Demir Lady'nin ekarte edilmesinden sonra 1998 yılında Kissinger ve Rockefeller bu amaçlarına ulaşmışlar ve Almanya merkezli bir Avrupa Merkez Bankası (ECB) kurulmasını sağlamışlardır.[321]

4.1.4. Kissinger, ABD Başkanları İlişkileri

Ronald Reagan, Gerald Ford ile mücadele ettiği başkanlık seçimlerinde Henry Kissinger'ı hedef tahtasına koymuştu. Reagan, Kissinger'ın kesinlikle istifa etmesi ve hatta görevden atılması gerektiğini söylemekteydi. Reagan'a göre Kissinger, diplomasi adı altında Amerikan ordusunu zayıflatmış, Çin açılımı denen bir garabet sebebiyle, Tayvan gibi müttefiklerin altını oymuş ve dahası yumuşama adı altında bir politika ile Sovyetler karşısında Amerikan çıkarlarını heba etmiştir. Dahası Reagan, seçim kampanyasını Kissinger'ın görüş ve eylemlerinin tam tersi bir çizgide olacak şekilde düzenlemiştir. Diplomasi adı altında daha fazla ödün verilmeyecek, Kissinger ve Nixon'ın yaptığı gibi kapalı kapılar ardında siyaset yapılmayacak, sahte denge politikaları ile zaman heba edilmeyecekti. Bu söylemlerden artık Kissinger'ın yeni yönetimde yeri olmadığı görülüyordu.[322]

Başlarda her iki tarafta birbirleri hakkında eleştirilerde bulunsa da, Reagan'ın politikaları Kissinger'ı şaşırtmıştı. Göreve başladığında Reagan için, diplomasiden yoksun, denge politikası hakkında fikri yok diyen Kissinger, zamanla Reagan'ın politikalarının daha keskin sonuçlar vermeye başladığını görmüştür. Reagan'a göre dış politikada net olmak çok önemliydi ve dahası "denge politikası" gibi oyunlar yerine, sert gücün imkânlarından faydalanılmalı ve istekler karşı tarafa kesin bir dille iletilmeliydi. Bundan başka Reagan, Nixon ve Kissinger'ın aksine, gerçekleştirilen politikaları halktan gizleyerek ve kapalı kapılar ardında değil, tüm açıklığıyla kamuoyuna anlatarak gerçekleştirmekteydi. Örneğin nükleer silahlar konusunda uzun yıllardır devam eden kaygan ve belirsiz anlaşmalar Reagan döneminde kesin bir sonuçla yasaklanma yoluyla çözümlenmiştir. Bu dönemde Başkan yardımcısı olan George W. Bush herkesten önce Sovyetler Birliği'nin yıkılacağını öngörerek, Soğuk Savaşın biteceğini ifade etmiştir. Kissinger ise bu duruma hak vermiş ve Soğuk

[321] H. Paul Jeffers, **The Bilderberg Conspiracy:**, Citadel Press, 2009, s. 127-132.
[322] Zach Dorfman, "How Henry Kissinger Conspired Against a Sitting President", **Politico Magazine**, 06.01.2017, https://www.politico.com/magazine/story/2017/01/henry-kissinger-jimmy-carter-chile-214603/ (04.06.2022)

Savaşın –neredeyse- bitmesinin Reagan'ın baskılı politikaları sonucu gerçekleştiğini kabul ederek Reagan'ı bu konuda haklı bulmuştur. Ancak Kissinger Reagan'ın hakkını teslim ederken, şu düşüncesini de açıkça ortaya koymuştur; komünizm her ne kadar Reagan dönemindeki baskılar sonucu çökmüş olsa da, zaten doğası gereği zayıf olan bu ideoloji yok olmaya mahkûmdu. Dahası sadece Reagan değil, 1947'den beri başa gelen tüm yönetimler ve onların uyguladıkları çevreleme politikaları, Sovyetlerin yıkılmasındaki ana etmenlerdendi.[323]

Kissinger, Reagan döneminde yönetimden uzak kalmış olsa da, fikirlerini söylemekten hiç uzak kalamıyordu. O, diğer meslektaşlarının aksine, köşesine çekilip bahçesiyle ilgilenip, gazetelerden gündemi takip edecek biri değildi. Her ne kadar çok fazla nefret edeni olsa da, onun görüşlerini duymak için can atan milyonlarca insan bulunmaktaydı. 2014 senesinde, 1375 Amerikan üniversitesindeki 1615 akademisyene -ki hepsi uluslararası ilişkiler konusunda uzmandı- geçmiş elli yılın en etkili dışişleri bakanı kimdir diye sorulduğunda, Kissinger oyların yüzde otuz ikiden fazlasını alarak birinci olmuştur. Dahası ikinci sırada gelen yüzde 18'lik kısım ise bilmiyorum cevabını vermiştir.[324]

Baba Bush'un başkanlık dönemi Kissinger için pek içi açıcı olmamıştır. Kissinger her ne kadar dış politika konularında fikirlerinin merak edilmesinden hoşnut olsa da, asıl istediği hükümette resmî bir görev almaktı. Bush'un kadrosu da Kissinger okulundan geçmiş kişilerle doluydu. Örneğin Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Lawrence Eagleburger gibi isimler Kissinger'ın eski öğrencileri sayılırdı.[325] Bush, Kissinger'ın donanım ve yüksek dehasını kabul etmekteydi ve hatta bir ara Kissinger'ı özel Çin temsilcisi olarak atamayı düşündüğünü bile belirtmekteydi ancak tüm bu olumlu gelişmelere rağmen herkesin bildiği bir gerçek vardı ki; Bush, Henry Kissinger'dan hoşlanmıyordu. Dahası Bush, dış politika konusunda kendine güveniyor ve yaptıklarıyla gurur

[323] Gewen, s. 476-477.

[324] Will Inboden, "Rescuing George Shultz, the Best Secretary of State You've Never Heard Of", **Foreign Policy**, https://foreignpolicy.com/2015/02/09/rescuing-george-shultz-the-best-secretary-of-state-youve-never-heard-of/ (06.04.2022)

[325] Ivo H. Daalder, "I.M. Destler, The National Security Council Project", **Center for International and Security Studies at Maryland**, Washington D.C, 1993, s. 45-46.

duyuyordu. Kissinger'ı kadrosuna alıp, onun isminin altında ezilmek en son isteyeceği şeydi.[326]

Bill Clinton, diğer başkanlardan farklı olarak, zamanında Kissinger politikalarını eleştiren kişilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Vietnam protestoları esnasında sadece bir protestocu değil, aynı zamanda protestoların şekillenmesini ve büyümesini sağlayan etkin bir aktivist olan Clinton, başkanlık makamına geldiğinde Kissinger'ı dışarıda tutmayı yeğlemişti. Her ne kadar Clinton'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Anthony Lake de Kissinger okulundan yetişen biri olsa da, kendisi Kamboçya'nın işgali ve orada gerçekleşen katliamlar üzerine istifa etmiş birisi olarak Kissinger'la çok fazla uyuşmayan görüşlere sahip bir hükümet görevlisiydi.[327] Clinton, her ne kadar Kissinger'ın eylemlerini eleştirmiş bir kişi olsa da, başkan olduğunda işlerin sivil hayattaki gibi olmadığının farkına varmış ve Kissinger'ın deneyimlerinden faydalanması gerektiğini düşünmüştür. Özellikle ticaret politikaları konusunda Kissinger'ın desteğine her zaman ihtiyaç duymuş ve onu Beyaz Saray'a davet etmiştir. Jimmy Carter, Gerald Ford ve Kissinger'dan oluşan tecrübeli kadroyu, Çin ile yapılacak ticaret anlaşmaları için bir araya toplayan Clinton, bu üçlünün görüşleri doğrultusunda yeni anlaşmaların altına imza atmıştır. Bundan daha önemlisi ise, Clinton döneminin sembol anlaşmalarından biri olan ve Clinton'ın Amerika'ya bıraktığı en önemli miras olarak kabul edilen Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasının (NAFTA) arkasındaki kilit isim de Henry Kissinger olmuştur.[328] Clinton'ın dış politikadaki en büyük başarısı olarak gösterilen bu anlaşma sayesinde, ABD, Kanada ve Meksika ekonomik istikrar konusunda anlaşmaya varmıştır.

O güne kadar başa geçen başkanlardan hiçbiri George W. Bush kadar Kissinger ile yakın ilişkilere sahip olmamıştır.[329] Babasının aksine oğul Bush, Kissinger'ın görüşlerine önem vermekte ve kendisine saygı duymaktaydı. Bush düzenli olarak Kissinger ile görüşmekteydi, dahası Başkan Yardımcısı Dick Cheney ayda hiç olmazsa bir defa Kissinger ile görüşüp, kendisinin görüşlerinden

[326] Gewen, s. 484-485.
[327] Ruth Marcus, Anthony Lake's Secretive Mission, **Washington Post**, 20.12.1993, https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/1993/12/20/anthonylakessecretivemission/469a2a9b-18b3-4417-b74d-7fac38b80d56/ (07.04.2022)
[328] Henry Kissinger, "Nafta: Clinton's Defining Task", **Washington Post**, 20.07.1993, s. 6-7.
[329] Gewen, s. 487.

yararlanmaktaydı. Hatta kendisinin ifadesiyle, görevde olduğu süre boyunca hiç kimse ile Kissinger'dan daha fazla görüşmemişti. Bunların da ötesinde Henry Kissinger, dönemin Savunma bakanı Donald Rumsfeld'in danışma kurulunda kendine önemli bir yer edinmişti. Kissinger, Bush'un Afganistan ve Irak işgallerini desteklemiş ve hatta Saddam Hüseyin'in devrilmesinin meşruluğu hakkında kamuoyunu ikna etme çalışmalarına dahi katılmıştır. Ancak Bush'un aksine Irak ve Afganistan'a demokrasi götürme gibi hedeflerin gerçeklerden uzak olduğunu düşünüyor ve Bush'u bu konuda uyarıyordu. Aradan geçen zamanda Kissinger'ın haklılığı ortaya çıkmış oldu. George Bush, Kissinger'ın bu denli desteğini cevapsız bırakma niyetinde değildi. O dönem yaşı 80'e gelmiş olan Kissinger için resmî bir görev bulmak, olanak dâhilinde değildi ve bunu bilen Bush, kendisine yönetimde bir pozisyon vermek yerine, kendisini tekrardan görünür kılacak bir görev seçti. Amerika'nın en büyük felaketlerinden biri olan 11 Eylül saldırıları sonrası, olayları araştırmak için kurulan soruşturma komisyonunun başına Kissinger geçirildi ve o dönem tüm gözlerin Kissinger'a çevrilmesine sebep oldu. Ancak bu gözlerin neredeyse tamamı düşmancaydı. Gazeteler, ülkenin başına gelen en büyük felaketi soruşturacak komisyonun başına, eski bir savaş suçlusundan başka biri getirilemez miydi şeklinde manşetler atarak, Bush'u eleştirmişlerdir.

Demokratlar, Cumhuriyetçilerle karşılaştırıldığında Kissinger'a karşı her zaman daha mesafeli olmuşlardır. Bu durumun istisnası olarak kesinlikle Barack Obama'yı gösterebiliriz. Aralarındaki ilişki öylesine bir boyuttaydı ki, New York Times gazetesi, uluslararası ilişkiler uzmanı Thomas L. Friedman'ın gazete için yazdığı bir dış politika yazısına "Barack Kissinger Obama" başlığını atmıştır.[330] Aslında Obama ve Kissinger'ı aynı kareye sokan şey, yakın ilişkilerinden ziyade politikaya olan bakışlarıydı. Dünyanın önde gelen realistlerinden olan Kissinger'ın izinden giden Obama, görev süresi boyunca realpolitik düşüncenin önemli bir temsilcisi durumuna gelmiştir. Bu durum öyle ayyuka çıkmıştır ki, başkanlık seçimleri esnasında dahi, John McCain ile yarışan Obama için, yarıştaki gerçek realist yorumları yapılmıştır. Bu duruma örnek olarak da, tıpkı Kissinger'ın Şili'de meydana gelmesine göz yumduğu ve hatta sebep olduğu hükümet kaynaklı insanlık ihlallerinin aynısının Suudi Arabistan, Çin veya diğer Orta Doğu ülkelerinde

[330] Thomas L. Friedman, "Barack Kissinger Obama", **The New York Times**, 25.10.2011, https://www.nytimes.com/2011/10/26/opinion/barack-kissinger-obama.html, (15.06.2022)

yaşanırken, Obama'nın kafasını başka yönlere çevirerek bu olayları görmezden gelmesini göstermişlerdir.[331] Kissinger'da, Obama'nın dış politika hakkındaki görüş ve eylemlerine övgülerde bulunuyor ve özellikle Çin konusunda kendisini sınırsızca destekliyordu. Bu karşılıklı iltifatlar 2016 yılında taçlanmıştır. Obama yönetimi, 2016 yılında Savunma Bakanlığı aracılığıyla sivil bir insan için verilebilecek en büyük onur olan " Distinguished Public Service Award" Seçkin Kamu Görevlisi ödülüne Kissinger'ı layık görmüştür.[332] Obama yönetimi döneminde Henry Kissinger sadece Obama ile değil aynı zamanda hükümetin en önemli isimleri olan Hillary Clinton ve John Kerry ile de sıkı ilişkilere sahipti. John Kerry bir söyleşisinde Kissinger için, her ne kadar Vietnam yıllarında kendisinin azılı bir muhalifi olmuş olsam da, şu anda kendisinin tüm fikirlerini herkesinkinden çok önemsiyorum demiştir.

Kissinger, resmî bir görevi olmamasına rağmen, 1977 yılı itibariyle başkan Jimmy Carter'dan, Bill Clinton'a, Barack Obama'dan günümüz başkanı Joe Biden'a[333] kadar tüm başkanların görüşünü ve fikirleri merak ettikleri bir diplomasi dehası olmaya devam etmiştir.

4.1.5. Henry Kissinger Aktif Görevleri

Önümüzdeki yıl 100 yaşına basacak olan Henry Kissinger, hali hazırda birçok genç insandan daha fazla çalışmakta ve üretmeye devam etmektedir. Şu an için aktif olarak devam ettiği görevler şunlardır;

- Kissinger Associates, Inc.'in Yönetim Kurulu Başkanıdır.
- J.P. Morgan Chase & Co.'nun Uluslararası Konseyi'nin bir üyesidir.
- Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi'nin Danışmanı ve Mütevelli Heyeti Üyesidir.
- Dış Politika Derneği Onursal Başkanıdır.

---

[331] Gewen, s. 492.

[332] Remarks Honoring Dr. Henry Kissinger with the DOD Distinguished Public Service Award, **U.S Department of Defence**, 09.05.2016, https://www.defense.gov/News/Speeches/Speech/Article/760268/remarks-honoring-dr-henry-kissinger-with-the-dod-distinguished-public-service-a/ (30.05.2022)

[333] Mathias Döpfner, "Qayyah Moynihan, Former US Secretary of State Henry Kissinger reveals his hopes for the next president: 'I like Joe Biden'", **Business Insider**, 11.10.2020, https://www.businessinsider.com/henry-kissinger-us-administration-presidencey-joe-biden-trump-elections-election-2020-11, (30.05.2022)

- Uluslararası Olimpiyat Komitesi Onur Üyesidir.

- Dr. Kissinger, 1988-2014 yılları arasında ContiGroup Companies, Inc.'in Yönetim Kurulu Üyesi olarak görev yapmış ve halen Kurul Danışmanı olarak görev yapmaktadır.

- 2005'ten beri American Express Company Yönetim Kurulunda görev yapmaktadır.

- Metropolitan Museum of Art'ın Fahri Mütevelli Heyeti üyesidir.

- Freeport-McMoRan Copper and Gold Inc.'in Fahri Direktörüdür.

- Uluslararası Kurtarma Komitesi Direktörü.

4.1.6. Henry Kissinger Kitapları

İlk kitabını yazdığı 1957 yılı itibariyle sürekli yazmaya, üretmeye ve tarihe ışık tutmaya devam eden Henry Kissinger, fikirlerini, dünyanın geçmiş ve gelecek olaylarını sadece kitaplarla değil, aynı zamanda makaleler, köşe yazıları ve röportajlar yolu ile de paylaşmaya devam etmektedir. Neredeyse yüz yaşında olan Kissinger, günümüzde dahi yazmaya ve üretmeye devam etmektedir. Sadece kendi sitesi olan "henrykissinger.com" da yüzden fazla makalesi bulunan Kissinger, aşağıdaki kitapların da yazarı olarak karşımıza çıkmaktadır.[334]

- A World Restored: Castlereagh, Metternich and the Restoration of Peace, 1812-1822 (1957)
- Nuclear Weapons and Foreign Policy (1957)
- The Necessity for Choice: Prospects of American Foreign Policy (1961)
- The Troubled Partnership: A Reappraisal of the Atlantic Alliance (1965)
- Problems of National Strategy: A Book of Readings (ed.) (1965)
- American Foreign Policy, Three Essays (1969)
- White House Years (1979)
- For the Record: Selected Statements, 1977-1980 (1981)
- Years of Upheaval (1982)
- Observations: Selected Speeches and Essays, 1982-1984 (1985);
- Diplomacy (1994)

[334] Thriftbooks, Books by Henry Kissinger, https://www.thriftbooks.com/a/henry-kissinger/198489/, (13.04.2022)

- Years of Renewal (1999)
- Does America Need a Foreign Policy?: Toward a Diplomacy for the 21st Century (2001)
- Ending the Vietnam War: A History of America's Involvement in and Extrication from the Vietnam War (2003)
- Crisis: The Anatomy of Two Major Foreign Policy Crises (2003)
- On China (May 2011)
- World Order (September 2014)
- The Age of AI and Our Human Future (2021)
- Leadership: Six Studies in World Strategy (2022)

4.1.7. Kissinger'ın Son Dönem Analizleri

Sahip olduğu onca tecrübe sayesinde, dünyada meydana gelen ve gelebilecek olayları belki de en iyi okuyan insanlardan biri olan Kissinger, günümüzde birçok kişi, kurum ve ülkeye fikirleri ile yol göstermeye devam etmektedir. Örneğin, son zamanlarda Çin ile mücadele içine giren Trump ve Biden yönetimlerine uyarılarda bulunan Kissinger, Çin ile zıtlaşmanın kazananının olmayacağını belirterek, bu durumun ancak her iki tarafı da zayıflatacağını belirtmiştir. Özellikle dört yıllık Trump döneminde sürekli olarak itidal çağrısı yapan Kissinger, baskı, ticaret savaşları ya da şeytanlaştırma gibi seçenekler yerine, kademeli diyalog çağrısı yapmıştır.[335]

Diğer bir örnek ise, hali hazırda devam eden Rusya-Ukrayna savaşı üzerine verilebilmektedir. Günümüzde yaşanan olayları çok önceden fark eden Kissinger, bu konu hakkındaki gerekli uyarıları yapmıştır. 2014 senesinde *Washington Post* için kaleme aldığı bir makale ile duruma değinen Kissinger, Ukrayna'nın yapması gerekenleri şu cümlelerle ifade etmiştir: Ukrayna hayatta kalmak ve gelişmek istiyorsa, hiçbir ülkenin ileri karakolu olmamalı ve bu iki taraf arasında bir köprü işlevi görmeye devam etmelidir. Ukrayna meselesine de son derece realist bir

[335] Hasan Ebu Talib, "Kissinger'ın Gerçekçiliği ve Çin ile Savaşın Saçmalığı", **Independent Türkçe**, 01.12.2021, https://www.indyturk.com/node/442351/d%C3%BCnyadan-sesler/kissinger%C4%B1n-ger%C3%A7ek%C3%A7ili%C4%9Fi-ve-%C3%A7in-ile-sava%C5%9F%C4%B1n-sa%C3%A7mal%C4%B1%C4%9F%C4%B1 (14.04.2022)

yaklaşım sergileyen Kissinger, Rusya'nın Ukrayna'yı hiçbir zaman yabancı bir devlet olarak görmeyeceğini, bu iki ülkenin kuruluşlarından itibaren birlikte var olduklarını belirterek, Ukrayna'nın ister Rusya, ister Avrupa, hangisine yanaşırsa yanaşsın, sorun yaşayacağını belirtmiştir.[336] Kissinger'ın 2014 yılında söz ettiği bu tehlike, Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenski'nin iktidara gelmesiyle gerçekleşmiştir. Ukrayna'nın yerinin Avrupa olduğunu belirten Zelenski, ülkesini NATO'ya dâhil etme konusunda kararlı olduğunu gösterince, Rusya bu durma karşı çıkmış ve günümüzde devam eden savaş başlamıştır.

4.1.8. Kissinger: Dâhi mi, Savaş Suçlusu mu?

Doğduğu günden itibaren gerek eğitim hayatında, gerekse iş hayatında gösterdiği başarılar dolayısıyla toplumun gözünde değerli bir yere sahip olan Henry Kissinger için birçok defa dâhi lakabının kullanıldığını görmüş bulunmaktayız. Bazı insanların nezdinde Kissinger, iyi bir arkadaş, mükemmel bir patron, en ünlü stratejist, eşsiz bir politikacı, kurt kadar zeki bir diplomat gibi sıfatlara haiz olsa da, dünyada azımsanmayacak oranda insan, kendisi için şu sıfatları lâyık görmektedir; küresel terörist, eli kanlı savaş suçlusu.[337] Kissinger'ı 60 ve 70'li yıllarda Amerika'nın gerçekleştirdiği bütün eylemlerin arkasındaki karanlık kişi olarak gören azımsanmayacak derecedeki insan, onu yaptığı eylemlerin hesabını vermesi gerektiğini belirtmektedir. Ünlü insan hakları savunucusu olan Peter Tatchell, Kissinger'ın, milyonlarca insanın ölümünden sorumlu bir savaş suçlusu olması sebebiyle tutuklanması gerektiğini belirtmiş ve kendisini mahkemeye vermiştir. Tatchell; eğer bugün Slobodan Milošević'i savaş suçlusu olarak yargılıyorsak, ondan daha kötüsü olan Kissinger neden yargılanmamaktadır sorusuyla dikkat çekmiştir. Ancak yargıç Nicholas Evans yeterli delil bulunmadığı gerekçesiyle bu talebi kabul etmemiştir.[338]

---

[336] Henry A. Kissinger, "Henry Kissinger: To Settle the Ukraine Crisis, Start at the End", **Washington Post**, 05.03.2014, https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html (14.04.2022)

[337] Michael P. Scharf, "Review: Statesman or War Criminal?", **AGNI, Amnesty International Fortieth Anniversary**, Sayı:54, 2001, s. 301.

[338] Peter Tatchell, "Why Milosevic, but not Kissinger?", **The Guardian**, 25.04.2002, https://www.theguardian.com/world/2002/apr/25/milosevictrial.petertatchell (15.04.2022)

Kissinger'ın eylemleri hakkında çok fazla sayıda insanın şüpheleri ve suçlamaları bulunsa da, hiç kimse Kissinger'ın eylemlerini Christopher Hitchens kadar sorgulamamıştır. *The Trial of Henry Kissinger* adında bir kitap dahi yazan Hitchens, kitabında Kissinger'ın eylemlerini ve sebep olduğu ölümleri, kanıtlarıyla açıklamaya çalışmıştır. Hitchens, Kissinger'ın dünya çapındaki birçok vahşetten sorumlu olduğunu ancak kitabında sadece ispatlanabilir olanlarına yer verdiğini belirtmiş ve aslında Kissinger'ın görünenden daha tehlikeli biri olduğunu iddia etmiştir.[339]

Hitchens'ın, Kissinger'ı suçladığı en büyük olay kesinlikle Vietnam'dır. Hitchens'ın iddiasına göre Kissinger'ın ilk suçu, bitmek üzere olan kanlı bir savaşı uzatmış olmasıdır. Tarihler 1968'i gösterdiğinde, Amerikan toplumu on yıldır devam eden ve hiçbir sonuca ulaşmayan bu anlamsız savaşın bitmesi için gösteriler düzenlemiş ve dönemin başkanı Lyndon B. Johnson toplum tarafından tepki gösterilen biri durumuna gelmişti.[340] Savaşa ve kendisine gösterilen tepkileri gören Johnson, Kuzey ve Güney Vietnam arasında barış müzakerelerinin yapılmasına ve bu müzakereler sonucu sağlanacak olan bir anlaşmaya ön ayak oldu. Gerçekten de savaşı bitirebilmek adına Paris'te müzakereler başlamıştı ve hatta barış yapılma olasılığı çok yüksek görünüyordu ama Hitchens'a göre ortada Henry Kissinger adında büyük bir sorun vardı. Çalışmada daha önce de belirtildiği üzere Kissinger, daha önce çok kez Vietnam'a gitmiş, bölgeyi ve bölgenin sorunlarını bilen birisi olarak Johnson'ın ekibinde Vietnam uzmanı olarak çalışmaktaydı ancak o dönem Johnson'ın rakibi olan Nixon ile de görüşmeler yapmakta ve kendisine içerden bilgiler vermekteydi. Kissinger'ın amacı görüşmelerin başarısız olmasıydı zira bu durum, yaklaşan seçimlerde Nixon'ın faydasına olacaktı. Hitchens'e göre Kissinger'ın bunu yapma sebebi, Nixon başkan olduğunda kendisine verilecek bir kadroydu. Nixon, içerden aldığı bilgiler sayesinde, Güney Vietnamlı yöneticilere, göreve geldiklerinde Demokratların vadettiğinden fazlasını vadetmiş ve Güney Vietnamlı liderlerin müzakere masasını terk etmesine sebep olmuştur. Kısa bir süre sonra yapılan başkanlık seçimlerinde, Vietnam savaşının başarısızlığını kullanan Nixon, seçimden zaferle ayrılmış ve yönetiminde görev verdiği ilk kişi Ulusal

[339] Hitchens, s. 88-91.

[340] Douglas C. Dacy, **Foreign Aid, War, and Economic Development: South Vietnam, 1955–1975**, Cambridge University Press, New York, 1986, s. 200.

Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger olmuştur. Nixon'ın başa gelmesinin ardından, hemen bitmesi beklenen savaş, aksine şiddetlenmiş ve 7 yıl daha uzamıştır.[341]

Kissinger'ın diğer bir suçu ve tüm dünya çapında tepki almasına neden olan olaylar silsilesi ise Ulusal Güvenlik Danışmanlığı zamanında yine Vietnam'da gerçekleşmiştir. Kissinger'ın Vietnam'da gerçekleştirilmesini sağladığı iki önemli gizli operasyon çok büyük felaketlere yol açmıştır. Hitchens'e göre bu operasyonlardan ilki olan Operation Speedy Express[342] (Hızlı Ekspres Operasyonu) Vietnam'da savaşın geçtiği bir bölge olan Mekong Deltasını kurtarmak üzere gerçekleştirilmiş olan bir operasyondu. Amerika bu operasyonu gerçekleştirmek için hem hava hem de kara kuvvetlerini kullanmış ve bölgede bulunan yaklaşık 11000 kişinin ölümüne sebep olmuştu. Fakat sonradan bölgede yapılan temizleme çalışmalarında, bölgede düşmana ait sadece 748 adet silah bulunmuştur. Bu durum iki olasılıktan birini akla getirmekteydi. Ya bölgedeki her on beş askere bir silah düşmekteydi, ya da bölgede öldürülenlerin çoğu sivil kişilerdi.

Kissinger'ın hedef alındığı diğer bir operasyon olan Operation Menu[343] ise savaşla ilgisi dahi bulunmayan, sadece Kuzey Vietnam askerlerinin geçiş güzergâhı olarak kullandıkları Kamboçya ve Laos'u cezalandırmak adına gerçekleştirilen bir operasyondur. Uluslararası hukuk kurallarının göz ardı edildiği bu operasyon esnasında, Laos ve Kamboça toprakları –düşman birliklerinin olduğu gerekçesiyle- B52 isimli, Vietnam savaşının simge uçaklarından olan bombardıman uçakları tarafından hedef gözetmeksizin bombalanmıştır. Bombalamalar esnasında Kamboçya yarım milyondan fazla insanını, Laos ise 350.000 insanını kaybetmiştir. Küçük bir ülke olan Laos'ta o kadar yoğun bombalamalar yaşanmıştır ki, "kişi başına düşen en çok bombanın atıldığı ülke" olarak tarihe geçmiştir. Aradan yarım yüzyıl geçmesine rağmen, o dönem atılmış olan ve etkisizleştirilmemiş -özellikle- misket bombaları, bugün bile insanlar için tehlike oluşturmaya devam etmekte ve birçok insanın feci şekilde ölmesine ya da yaralanmasına sebep olmaktadır.[344]

---

[341] Hitchens, s.17.

[342] Nick Turse, Misremembering America's Asian Wars: The Pentagon's Latest "Mission Accomplished" Moment, **The Asia-Pacific Journal**, Cilt: 10, Sayı: 54, 2012, s. 6.

[343] Taylor Owen, A Spatio-Historical Analysis of the US Bombardment of Cambodia, 1965-1973, http://www.taylorowen.com/Articles/06_GIS_Bombing_Analysis.pdf, (16.04.2022)

[344] İlter Turan, Laos, ABD'nin 'Kirli Savaşı'nın izlerini hala taşıyor, **Dünya,** 19.05.2014, , https://www.dunya.com/dunya/laos-abd039nin-039kirli-savasi039nin-izlerini-hala-tasiyor-haberi-246954 (16.04.2022)

Kissinger'ın ve dolayısıyla Amerika'nın gerçekleştirdiği eylemlerden bir diğeri ise Bangladeş'te yaşanmıştır. Bangladeş, bulunduğu coğrafya itibariyle sorun yumağı haline gelmiş bir ülke durumunda bulunmaktaydı. Ülke, Hindistan'ın doğusunda bulunmasına rağmen, aslında Pakistan'a ait bir toprak parçasıydı. Tarihler 1971 yılını gösterdiğinde, Doğu Pakistan'da bulunan ve kendilerini Bengal olarak tanımlayan ve Bengalce konuşan halk, bağımsızlığını ilan etmek istemiştir.[345] Ancak burada devreye giren Kissinger, Pakistan hükümetine destek verip, Bangladeş'in bağımsızlık mücadelesine karşı çıkmıştır. Kissinger'ın bu düşüncesinin ardında yatan sebep ise çok basitti. Pakistan devleti ve başındaki askeri hükümet, Amerikan kontrolü altındaki bir yönetimdi ve o dönem Amerikan'ın Çin ile olan ilişkilerinde (Çin açılımı) köprü görevi görmekteydi. Diğer bir sebep ise, Bangladeş isimli yeni bir devlet kurmak isteyen Doğu Pakistan lideri Mucibürrahman'ın yeni kurulacak bu ülkeyi tamamen bağımsız yapmak istemesiydi. Kısaca bu devlet, ne Amerika ne de Sovyetler Birliği'nden taraf olacaktı ve dönemin iki kutuplu dünyasında bu durum kabul edilemezdi. Pakistan, Amerika'nın verdiği destek ve yardımlar sayesinde Bangladeş'i işgal etti ve neredeyse soykırım olarak nitelendirilebilecek bir vahşete girişti. İşgalin ilk üç gününde, on binin üzerinde ölüme sebebiyet veren Pakistan, tüm bağımsızlık savaşı döneminde üç milyona yakın insanı öldürmüştür. Bu sayının içinde yaralamalar, tecavüzler ve kullanılan çocuklar dâhil edilmemiştir. Hitchens, Kissinger'ın tüm bu yaşananlarda Vietnam'da olduğu gibi doğrudan rolü olmasa da, yaptığı gizli görüşmelerle Pakistan'ı yönlendirdiğini iddia etmektedir.

Hitchens'ın diğer bir iddiası ise, yine çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmiş olan Şili darbesi hakkındadır.[346] Amerika kıtası ve özellikle Güney Amerika, tarihi boyunca ABD'ye koşulsuz boyun eğecek liderler seçmekle yükümlü kılınmıştır. Bu yükümlülüğün gerçekleştirilebilmesi adına, Amerika Birleşik Devletleri, CIA eliyle birçok ülkede illegal faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetlerin en bilineni ise, Şili'de meydana gelen ve halkın özgür iradesiyle seçmiş olduğu Allende'nin devrilmesiyle ve hatta öldürülmesiyle sonuçlanan askeri darbedir. Allende, Marksist olması sebebiyle, Amerika tarafından istenmeyen bir liderdi ve bu sebeple kendisinin ülke yönetimine gelememesi için türlü entrikalar

[345] Hint-Pakistan Çatışması: Bangladeş'in Kuruluşu, **Stratejik Ortak**, 28.03.2016, https://www.stratejikortak.com/2016/03/banglades-devletinin-kurulusu.html, (18.04.2022)
[346] Hitchens, s. 64.

düzenlenmiştir. Hitchens'e göre bu entrikaların arkasındaki isim Henry Kissinger'dan başkası değildi.[347] Gerçekleştirilen çeşitli entrikalar istenilen sonucu vermeyince, Kissinger CIA eliyle Şili ordusunu darbe yapması konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Ancak dönemin Genelkurmay başkanı Schneider, böyle bir darbeyi kesinlikle reddetmiş ve ordunun siyasete karışmaması gerektiğini belirtmiştir.[348] Bunun üzerine Schneider'in kaçırılmasını isteyen Kissinger, bu işi yapmaları için CIA içindeki bir gruba 35.000 dolar para ödemiştir.[349] Ancak bu kişiler Schneider'ı kaçırmakla kalmamış, kendisini öldürmüştür. Schneider ölünce yerine geçen General Pinochet darbeyi gerçekleştirmeye ikna edilmiş ve 1973 yılında Allende'nin öldürülmesiyle sonuçlanan Şili darbesi gerçekleşmiştir. Bu süreçte, Allende taraftarı olan çok sayıda insan vahşice katledilmiş ve Pinochet çeyrek yüzyıl boyunca Şili'yi diktatörlükle yönetmeye devam etmiştir. Bu süre içinde Kissinger ve Pinochet'in sıkı ilişkileri olduğu da, Hitchens'ın iddiaları arasında bulunmaktadır.

Doğu Timor tarihin en büyük işgal ve vahşetlerinden birini yaşamış bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu vahşetlerin arkasında da yine Henry Kissinger'ın olduğu iddia edilmektedir. 1500'lü yıllarda Portekiz tarafından bir sömürge ülkesi haline getirilen Doğu Timur, yüzyıllar süren Portekiz hâkimiyetinden sonra nihayet 28 Kasım 1975'te bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak bu bağımsızlık çok uzun sürmemiş, aradan on yıl bile geçmemişken komşusu Endonezya tarafından işgale uğramıştır.[350] Endonezya'nın, Doğu Timor'u işgali esnasında Kissinger'ın parmağının olduğuna işaret eden çok güçlü iddialar vardır. Bunlardan ilki, Kissinger'ın işgalin başlangıç tarihi olan 7 Aralık tarihinden bir gün önce 6 Aralık'ta Endonezya'nın başkenti olan Jakarta'da devlet başkanı Suharto ile yaptığı gizli toplantıdır. Diğer tüm eylemlerde olduğu gibi bu durum hakkında da Kissinger'a sorular soruldu ancak Kissinger, işgalden haberinin olmadığını, bu olayı kendisinin de havaalanından ayrıldığı esnada fark ettiğini belirtmiştir. Ancak Michael Richardson tarafından yazılan ve T*he New York Times* gazetesinde yayımlanan bir makaleye göre, Kissinger ve dönemin Başkanı Ford'un onayı olmaksızın böyle bir

[347] Hitchens, s. 67.
[348] Savannah Bock, "The CIA and Chile: Anatomy of an Assassination", **National Security Archive**, 22.10.2020, https://nsarchive.gwu.edu/briefingbook/chile/20201022/ciachileanatomyassassination, (17.04.2022)
[349] Hitchens, s. 73.
[350] Yusuf Çınar, Çatışma Sürecinden Devlet İnşasına: Doğu Timor, **Bilge Strateji**, Cilt 8, Sayı 15, Güz 2016, s. 87-89.

işgalin yapılabilmesi mümkün değildir. Makalede belirtildiği üzere Doğu Timor ve bölge konusunda uzman olan John Miller'a göre, Ford ve Kissinger'ın işgali desteklediği ve hatta bu durumun Amerika'nın resmî belgelerinde geçtiği belirtilmiştir. Dahası, yine o dönem bölgede bulunan John Miller, Endonezya'nın işgal için kullandığı silahların büyük bir bölümünün Amerikan menşeli olduğuna bizzat tanıklık etmiştir.[351] Hitchens'a göre Kissinger ve ABD, işgalin medyaya yansımaması için elinden geleni yapmış ve işgalden sonra Endonezya'ya yapılan askeri yardımları ikiye katlamıştır. Ülkenin üçte birinin öldürüldüğü, Doğu Timorlular için özel kamplar oluşturulduğu, insanların açlıktan ölüme terkedildiği ve kadınların tekrar doğum yapamaması için kısırlaştırıldığı bu dönemin, ABD tarafından desteklenmesinin önemli sebepleri vardı. Bu sebeplerden ilki, Amerika'nın, Doğu Timor ve Avustralya arasındaki zengin petrol yataklarına Endonezya'nın sahip olması durumunda, petrolü ucuza almaya devam edecek olmasıdır. Diğer bir sebep ise, o dönem Vietnam Savaşı sebebiyle bölgedeki komünizm yanlısı olmayan bir kaç ülkeden biri olan Endonezya'nın gönlünün hoş edilerek, Sovyetler yanlısı bir ülke durumuna gelmesinin engellenmesidir. Hitchens'e göre Kissinger'ın bölgede meydana gelen bu olaylar hakkında kitaplarında hiç bahsetmemesi bile onun suçluluk duygusundan kaynaklanmaktadır.[352]

Kissinger ile ilgili iddialar ve suçlamalar sadece resmî görev yaptığı süre ile kısıtlı kalmamıştır. Bakanlığı dönemi sonrası ile ilgili de ciddi suçlamalara maruz kalan Kissinger, özellikle ünlü danışmanlık firması Kissinger Associates[353] aracılığıyla, dünya çapında illegal işlere karıştığı yönündeki suçlamalarla karşı karşıya gelmiştir. İlk örneği Çin üzerinden verebilmekteyiz. Tiananmen katliamı olarak bilinen olaylardan sonra, ABD Çin'e karşı yaptırımlar uygulamak istemiş ancak Kissinger, Çin hükümetini bu konuda destekleyerek, yaptırımların gerçekleşmemesi için elinden geleni yapmıştır. Kissinger, o dönem fikri

[351] Michael Richardson, "Ford and Kissinger had bigger problems / 'We will understand and will not press you' : How U.S. averted gaze when Indonesia took East Timor", **The New York Times**, May 20, 2002, https://www.nytimes.com/2002/05/20/news/ford-and-kissinger-had-bigger-problems-we-will-understand-and-will-not.html (17.04.2022)

[352] Hitchens, s. 86.

[353] Kissinger Associates, Inc., 1982'de Henry Kissinger tarafından kurulan ve yönetilen New York City merkezli uluslararası bir jeopolitik danışmanlık firmasıdır. Firma, müşterilerine stratejik ortakları ve yatırım fırsatlarını belirlemede ve onlara hükümet ilişkileri konusunda tavsiyelerde bulunmada yardımcı olur.

sorulduğunda, Çin'in Amerika ve dünya için önemi gibi mazeretler sunmuş olsa da, Hitchens'e göre Çin hükümetine verdiği desteğin arkasında, şirketinin ana gelir kaynaklarından olan Çin ile ilişkileri bozmak istememesi yatmaktadır. Zira uzun yıllardır Amerikan şirketlerinin, Çin ile yaptığı pazar anlaşmalarının birçoğunun arkasında Kissinger Associates bulunmaktadır.[354]

Diğer örnek ise Doğu Timor meselesi ile ilgili bir konudur. İddia edildiği üzere Kissinger ve ABD, Endonezya lideri Suharto'yu destekleyerek ve hatta silahlandırarak Doğu Timor'da bir katliamın meydana gelmesine sebep olmuşlardır. 1975 yılında meydana gelen bu olayların üzerinden on altı yıl geçtikten sonra, Kissinger yine aynı bölgeye dönmüştür. 1991 yılında Endonezya'ya tekrar dönmesinin sebebi ise, Doğu Timor adalarında bulunan altın ve bakır madenleriydi.[355] Kissinger, şirketi Kissinger Associates ve Endonezya hükümetinin bir araya geldiği bir birliktelik kurmuştur ve bu birlikteliğin tek bir amacı bulunmaktadır; Doğu Timor'da bulunan madenleri işletmek.

Örneklerini çoğaltabileceğimiz bu tür suçlamalar, Kissinger'a herhangi bir yaptırım uygulanmasına yetmemiş çünkü her defasında kanıtlar yetersiz bulunmuştur. Ancak Hitchens, üzerinde ısrarla durduğu ABD ikiyüzlülüğünü şu örnekle açıklamaktadır; ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası yaptığı yargılamalar esnasında birçok Japon generalini, savaş süresince verdiği emirlerden dolayı suçlu bulmuş ve idam etmiştir. Ancak bu generallerin verdiği emirler, Kissinger'ın Vietnam'da verdiği emirlerin yanına bile yaklaşamamaktaydı.[356]

[354] Hitchens, s. 130.
[355] Hitchens, s. 133
[356] Hitchens, s. 126.

SONUÇ

Amerika Birleşik Devletleri, kuruluşuna ön ayak olan Avrupa devletlerinin hatalarından kaçınılarak oluşturulmuş bir ülkedir. Sürekli bir savaş ve kargaşa içinde bulunan Avrupa ülkelerinden göç eden insanlar, yeni kurdukları bu ülkede bazı demokratik değer ve stratejileri benimsemiş ve bu doğrultuda diğerlerine benzemeyen bir ülke kurmak istemişlerdir. Amerikan istisnacılığı olarak adlandırılan bu değerler, Amerika'nın seçilmiş ve kurtarıcı bir ülke olduğunu ve dünyanın en iyi umudu olduğunu temsil etmektedir.

Dış politika stratejilerini de geçmişten aldıkları derslere dayandırarak oluşturan ABD, bu stratejilerini "yalnızcılık", "güç dengesi" ve "angajman" kavramları üzerine inşa etmiştir. ABD dış politikası, bu stratejilerin yanı sıra, ülkenin sahip olduğu kültürel ögelerden de etkilenmiştir. Amerikan istisnacılığına ek olarak, ülkenin federal yapısı, kuruluşuna vesile olan dinî değerleri ve özellikle liberalizm gibi etmenler ABD'nin diğer ülkelerden farklı ve değişmez bir dış politika oluşturmasına sebep olmuştur.

Henry Kissinger, Almanya'da doğan ve antisemitizm zulmü sebebiyle diğer binlercesi gibi ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve kurtuluşu ABD topraklarında bulmuş, dünyanın görmüş olduğu en büyük diplomatlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zor geçen uyum yıllarının ardından kendini ABD ordusunda bulan Kissinger, çok farklı görevlerde bulunmuş ve sonrasında Harvard yılları itibariyle Amerikan dış politikasına dâhil olmuştur. Ulusal güvenlik danışmanı ve Dış İşleri Bakanı olarak, Amerikan tarihinde sayısız diplomatik hamle, anlaşma, savaş ve darbenin içinde bulunan Kissinger, Soğuk Savaşın simge isimlerinden biri haline gelmiştir.

Amerikan dış politikasının son elli yıllık tarihine baktığımızda net bir şekilde görebilmekteyiz ki, Henry Kissinger olmadan bu tarih çok anlamsız kalmaktadır. 1960'ların sonundan itibaren başlayan Kissinger ve Amerikan dış politikası ilişkisi, günümüze kadar resmî ya da gayri resmî bir şekilde devam etmektedir ve bugün doksan dokuz yaşında olan Kissinger yaşamaya devam ettikçe, bu ilişki de devam edecektir.

1960'ların sonunda kendisini Vietnam gibi devasa bir sorunun içinde bulan Kissinger, bu sorunu çözebilmek adına büyük uğraşlar vermiştir. Henüz hiçbir resmî

sıfatı olmamasına rağmen, arkadaşı olan Saygon Büyükelçisi Henry Cabot Lodge Jr.'ın Vietnam'a davet etmesiyle 1965 yılında başlayan Vietnam günleri, 1973 yılında bizzat kendisinin emekleriyle gerçekleştirilen Paris Barış anlaşmasıyla sona ermiştir. Aslında Vietnam savaşı Kissinger'ın beklentilerinden çok uzak bir şekilde bitmiştir. Savaşın son zamanlarında Vietnam'ı terk etmeye karar veren ABD, Vietnam'dan ayrılırken Güney Vietnam'a olan desteklerinin devam edeceğini ve onları yalnız bırakmayacaklarını kesin bir dille belirtmiştir. Ancak tam da bu dönemde meydana gelen Watergate skandalı sebebiyle, meclisin Nixon'a olan güveni azalmış ve Nixon'ın Güney Vietnam için gerçekleştirmek istediği yardımların hiçbirine onay vermemiştir. Bu durum Güney Vietnam'ın güçsüzleşmesine ve yalnız kalmasına sebep olmuş ve sonuç olarak Kore gibi ikiye bölünmesi beklenilen Vietnam, Kuzey Vietnam'ın Güney'i işgali sonucu 1975 yılında Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti adı altında tek bir ülke olarak birleşmiştir. Kissinger her ne kadar Vietnam savaşının bitirilmesindeki çabalarından dolayı Nobel Barış Ödülü almış olsa da, bu savaştaki eylemleri sürekli sorgulanmıştır.

Kissinger, Soğuk Savaşla özdeşleşmiş isimlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşından itibaren başlayan ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki gerginlik içinde her iki kutbun da diğerini şeytanlaştırdığı ve bütün kötülüklerin sebebi olarak gördüğü o yıllarda, insanlar kendini sürekli bir tehlikenin içinde hissetmekteydi. Bu gergin ortamın daha fazla sürmemesi gerektiğine inanan Kissinger, Sovyetler ile yumuşama dönemini başlatmış ve belki de tüm dünyanın rahat bir nefes almasını sağlamıştır. Her ne kadar diğer tüm eylemleri gibi, bu gerçekleştirdiği politika da birçok kesim tarafından acımasızca eleştirilmiş olsa da, Kissinger özellikle her an nükleer bir savaş sebebiyle diken üzerinde olan insanların, bir nebze de olsa rahat nefes almalarını sağlamıştır. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT I) olarak tarihe geçen bir anlaşma imzalayan ABD ve Sovyetler Birliği, nükleer silahların kullanımının kısıtlanması konusunda anlaşmaya vararak, yumuşama döneminin başlamasını sağlamıştır. Bu anlaşmalarda Kissinger'ın etkisi, herkesten fazla olarak dikkat çekmektedir.

Kissinger dünyadaki hemen hemen tüm ülkelerle ilişki içine girmiş olmasına rağmen, bazı ülkelerle gerçekleştirdiği diplomasi ya da politikalar, dünya düzenine ve sistemine yeni şekiller vermiştir. Kissinger'ın Çin açılımı belki de bu sistem

değişikliğinin en önemli örneklerinden birisi olarak gösterilebilir. İkinci Dünya Savaşına kadar tüm dünyanın dışladığı ve kendi içinde izole bir hayat yaşayan Çin Halk Cumhuriyeti, Soğuk Savaş başlangıcı itibariyle sadece Sovyetler ile bazı ilişkilere sahip durumdaydı. Kissinger, tam da bu sebepten Çin ile iyi ilişkiler kurulması gerektiğini düşünmüş ve dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip, devasa bir ülkeyi Sovyetlerin güdümünden çıkarmak istemiştir. Başlarda, Çin ile görüşebilmek için yoğun çabalar harcayan Kissinger, bu çabalarına karşılık bulamayınca, farklı ülkelerin liderlerinden diyalog için yardım istemiştir. Önceleri farklı ülkelerin topraklarında, büyükelçiler düzeyinde başlayan görüşmeler, Kissinger'ın Çin'e ziyaretiyle resmîyet kazanmıştır. Devam eden bu ziyaretler sonucu, iki ülke arasındaki sorunların çözülmesi amacıyla atılan adımlar, bir nebze de olsa karşılık bulmuştur. Ama ikili ilişkilerdeki en önemli eşik, 1972 yılında başkan Nixon'ın Çin'e yaptığı bir haftalık resmî ziyaretle aşılmıştır. Tarihte Çin'i ziyaret eden ilk ABD başkanı olarak tarihe geçen Nixon, tüm dünyayı şaşkına uğratmıştır. İki ülke, özellikle ticari ilişkilerini geliştirirken, aynı zamanda Soğuk Savaşın en etkili hamlelerinden birini gerçekleştiren ABD, Çin'i Sovyetlerin güdümünden biraz da olsa uzaklaştırmayı başarmıştır.

Kissinger ve ABD dış politikasının ilgilenmek zorunda kaldığı en önemli olaylardan biri ise İsrail-Arap sorunu olmuştur. Tüm Orta Doğu'yu ilgilendiren bu sorun, 1948 yılında İsrail'in bölgede bir devlet kurması ile başlamıştır. İsrail'in Filistin devletini işgal etmesi ve topraklarını genişletmesiyle başlayan bu süreç, başta Mısır ve Suriye olmak üzere diğer Arap ülkelerinin olaya müdahil olmasıyla büyümüştür. Sorunun devamında meydana gelen Arap-İsrail savaşları istenen sonucu vermemiş, taraflar arasındaki gerginliğin had safhaya ulaşmasına sebep olmuştur. 6 Gün ve Yom Kippur savaşlarında yenilgiye uğrayan Araplar, İsrail meselesini Arap gururu haline getirmiş ve bölge, içinden çıkılamaz bir sorun yumağı haline gelmiştir. Suudi Arabistan'ın petrol ambargosu, Sovyetlerin Araplara verdiği destek derken, olay çözüm noktasından çok uzaklara taşınmıştır. Bölgedeki soruna kalıcı bir çözüm bulunması gerektiğini düşünen Kissinger, olaya müdahil olmaya karar vermiştir. Özellikle petrol ambargosunun hem Amerika'ya hem de dünya enerji piyasası sektörüne verdiği zararı göze alamayan Amerika ve Kissinger, taraflar arasında bir anlaşma sağlanması yoluna gitmiştir. Kendisi de bir Yahudi olan Kissinger,

bölgedeki sorunun kaynağının İsrail ve onun açgözlü politikaları olduğunu görmüştür. ABD'nin bölgedeki önceliği İsrail'in haklarını savunmak olsa da, Kissinger İsrail'in şımarık hareketlerinin farkına varmıştır. Önce İsrail lideri Meir ile görüşen Kissinger, kendisini İsrail politikaları konusunda uyarmış ve daha itidalli davranmaya çağırmıştır. Sonrasında sorunun önemli figürlerinden Mısır lideri Enver Sedat ile görüşen Kissinger, Arapların istekleri hakkında bilgi almıştır. Bu görüşmeler öylesine bir hal almıştır ki, Kissinger bu dönemde sorunu çözebilmek adına 6 farklı ülke ile gerçekleştirdiği görüşmeler için binlerce kilometre yol kat etmiş ve adına mekik diplomasisi denen, yeni bir diplomasi türünü ortaya çıkarmıştır. Sadece Şam yönetimini ikna edebilmek amacıyla bu ülkeyi on beş defa ziyaret eden Kissinger, bu sayıdan daha fazla ziyareti de İsrail yönetimini ikna edebilmek amacıyla Kudüs'e gerçekleştirmiştir. Kissinger'ın bu çabaları Mısır ve İsrail arasında 101. Km Anlaşmasının imzalanmasını sağlamış ve bölge nispeten sakinleşmiştir. Ama asıl önemlisi, Kissinger'ın bu çabaları dört yıl sonra imzalanacak olan ve bölgenin rahat bir nefes almasını sağlayacak olan Camp David anlaşmasının yolunu açmıştır.

Terim olarak kısaca "insani duygulardan arındırılmış ve tamamen çıkarlar üzerine kurulu olan politika" anlamına gelen realpolitik, aslında Almanca kökenli bir terimdir ve belki de bu yüzden Henry Kissinger, realpolitik denilince akla gelen ilk isimdir. Geçmişte Bismarck tarafından uygulanan ve Almanya'nın bölünmemesini sağlamak için kullanılan bu politika türü, günümüzde ise ABD dış politikasının vazgeçilmezi durumuna gelmiştir. Bu politika gereği, birçok ülkenin sonunu getiren eylemlere girişen ABD'nin tarihi, darbelerle doludur. 1893 yılında Hawaii adaları ile başlayan darbeler tarihi, Stephen Kinzer'in belgeleriyle ispatladığı üzere, en az on dört ülkenin büyük acılar çekmesine sebep olmuştur. İran'da olduğu gibi, büyük değişimlerin yaşandığı bu darbeler, ABD çıkarcılığının önemli örneklerini teşkil etmektedir. Henry Kissinger'da, realpolitik akımının önemli bir temsilcisi olarak, Vietnam örneğinde olduğu gibi binlerce insanın ölmesine sebep olurken, asıl çıkarcılığını Şili darbesinde göstermiştir. Sırf Amerikan şirketleri zarar görmesin diye, demokratik bir seçimle başa gelen Salvador Allende'nin ölümüyle sonuçlanan bir sürecin mimarı olduğu belgelerle ispatlanan Kissinger'ın, burada da binlerce insanın ölümünden sorumlu olduğu bilinmektedir.

Resmî görevlerinin sona erdiği 1977 yılının üzerinden neredeyse yarım asır geçmesine rağmen Amerikan dış politikasında etkisini devam ettiren Kissinger, bu süreçte yazdığı onlarca kitap ve makale ile üretmeye devam etmektedir. Dünya düzenini onun gibi okuyabilen çok nadir insan olduğundan, görüşleri her kesim tarafından merak edilmektedir. Son 50 yıldır seçimleri kazanmış tüm ABD başkanları Kissinger'ın kapısını çalmış ve onun özellikle dış politika konusundaki fikirlerinden yararlanmıştır. Sahibi olduğu Kissinger Associates firması aracılığıyla da dünyanın en büyük şirketlerine yatırım ve danışmanlık hizmetleri veren Kissinger, önümüzdeki yıl 100 yaşına girecek olmasına rağmen, hâlen çalışmaya ve üretmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Abrams, Richard M. "**The U.S. Military and Higher Education: A Brief History**", Annals of the American Academy of Political and Social Science, 1989.

Anka Enstitüsü, http://ankaenstitusu.com/afganistan-abd-rusya-ve-cin_1/, (26.10.2021)

Ambrose, Stephen. E. **Nixon, Ruin and Recovery 1973-1990**, Simon & Schuster, New York, 1991.

Ambrose,Stephen E. **Rise to Globalism: American Foreign Policy since 1938**, Penguin, New York, 1993.

Açıkgöz, Merve. Ü. ve diğerleri, "Amerika Birleşik Devletlerinde Başkanlığın Düzenleyici İşlemleri", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2020, ss. 235-261.

Adam, Thomas. **Germany and the Americas: Culture, Politics, and History: a Multidisciplinary Encyclopedia**, Cilt:1, ABC Clio, Santa Barbara CA, 2005.

Akçay, Engin. Özdemir Akbal, "ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:11 Sayı:22, 2013, ss.1-22.

Akgemci, Esra. "Neoliberalizmin Laboratuvarında Direniş: Şili Kışı'nın Penguenleri", **Mülkiye Dergisi**, Cilt:39, Sayı:2, 2015, ss.179-216.

Alvandi, Roham. "Nixon, Kissinger, and the Shah: The Origins of Iranian Primacy in the Persian Gulf", **Diplomatic History**, Cilt:36, Sayı:2, 2012, ss. 335-361.

Arı, Tayyar. "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü?" **Akademik Orta Doğu**, Cilt:2, Sayı:1, 2007, ss. 17-39.

Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

Armaoğlu, Fahir. **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988),** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2017.

Armitage, David. "The Declaration of Independence and International Law", **The William and Mary Quarterly**, Cilt:59, Sayı:1, 2002, ss. 39-62.

Ataç, K. Kutlu. "Soğuk Savaş", **Güvenlik Yazıları Serisi**, No: 35, Kasım 2019. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/SogukSavas_KKAtac_v.1.pdf (05.01.2022).

Atkinson, David C. **In Theory and in Practice: Harvard's Center for International Affairs**, Harvard University Press, Cambridge:MA, 2007.

Aydın, Neval. "Şili'nin En Büyük Maden Üreticileri", **Madencilik Bülteni**, ss. 46.

Aydın, M. Kemal. "Kapitalizm ve Kriz", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, ss. 1-32.

Aytekin, Cavit Emre, Amerikan İstisnacılığı'nın Kimliksel Boyutu ve Hegemonya Sonrası ABD dış politikasındaki Rolü, **Biz ve Ötekiler - Uluslararası İlişkilerde Kimlik Perspektifinden Dış Politika**,(Ed. Gökhan Çapar),Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020.

Bacon, Leanne M.J. **George F. Kennan‟s Strategy of Containment: An Assessment of Kennan‟s Coherence and Consıstency**, Department of American and Canadian Studies The University of Birmingham, Birmingham, 2010.

Barranzuela, Oween. C. “Demokratik barış teorisi, savaştan kaçınmanın anahtarı mı?”, **RRYP** 18.09.2021, https://relacionateypunto.com/tr/la-teoria-de-la-paz-democratica-clave-para-evitar-la-guerra/ (10.19.2021).

Başaran, İsmial. “Amerikan Yahudiliği Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Mîzânü’l-Hak: İslami İlimler Dergisi**, 2019, ss. 125-147.

Batı, Güney F. “Diplomasinin ‘Realpolitik’ Yüzü: Henry Kissinger, Uluslararası Politika Akademisi”, 24.11.2018, http://politikaakademisi.org/2018/11/24/diplomasinin-realpolitik-yuzu-henry-kissinger/, (17.06.2022).

Bayram, Yavuz. “Liberal Demokrasilerde Medya ve Kamuoyunun Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi”, **Erciyes İletişim Dergisi**, Cilt:2 Sayı:2, 2011, ss. 62-84.

BBC. “1972 Noel'i: Hanoi'ye Bomba Yağmuru”, 25.12.2012, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121225_christmas_vietnam (22.12.2021)

Bedir, Şener F. “Reformasyon’dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık”, **Birey ve Toplum**, Cilt:3, Sayı:6, 2013, ss. 82-107

Bekcan, Umut. “Sovyet-Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongre’den 1963 Parti Mektuplarına”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, 2018, ss. 89-115.

Bekcan, Umut. “Sovyet-Çin Uyuşmazlığında ABD Faktörü”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 1, 2020, s. 233-243.

Bell, Elvin C. **Friends, Patriots, and Scoundrels: A Memoir**, iUniverse, New York, 2014.

Bock, Savannah. “The CIA and Chile: Anatomy of an Assassination”, **National Security Archive**, 22.10.2020, https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/chile/2020-10-22/cia-chile-anatomy-assassination, (17.04.2022)

Bercovitch, Sacvan. **The Puritan Origin of American Self**, Yale University Press, New Heaven,1975.

Bergerud, Eric M. **The Dynamics of Defeat: The Vietnam War in Hau Nghia Province**, Boulder, Westview Press, 1991.

Biao, Lin. “Report to the Ninth National Congress of the Communist Party of China”, **Marxists**, 14.04.1969, https://www.marxists.org/reference/archive/lin-biao/1969/04/01.htm (04.01.202).

Biography. **Madeleine Albright**, 02.04.0214 https://www.biography.com/political-figure/madeleine-albright (09.11.2021).

Birgün. “ABD’nin darbeler tarihi: Biat etmezsen yönetemezsin!”, 09.08.2017, https://www.birgun.net/haber/abd-nin-darbeler-tarihi-biat-etmezsen-yonetemezsin-173906, (23.02.2022).

Blumenfeld, Ralph. **Henry Kissinger: The Private and Public Story**, Signet Books, New York, 1974.

Bradsher, Greg. “The Nuremberg Laws-Archives Receives Original Nazi Documents That Legalized Persecution of Jews”, **National Archives**, 2010, https://www.archives.gov/publications/prologue/2010/winter/nuremberg.html (24.11.2021)

Cable, James. **Gunboat Diplomacy: Political Applications of Limited Naval Force**, Preager, New York, 1970.

Cadbury, Matthew. Pearl Harbor: Intelligence, Psychology and Command Failure, **Journal of Intelligence and Terrorism Studies**, Cilt:2, Sayı:23, 2017, ss.18-32.

Caspary, William R. "The 'Mood Theory: A Study of Public Opinion and Foreign Policy", **American Political Science Review**, Cilt:64, Sayı2, 1970 s.526-547.

Chervinsky, Lindsay "M. George Washington: Foreign Affairs", **Miller Center**, https://millercenter.org/president/washington/foreign-affairs#:~:text=Washington's%20foreign%20policy%20focused%20on,opportunity%20to%20undermine%20American%20sovereignty, (19.09,2021).

Churchill, Winston. "The Sinews Of Peace ('Iron Curtin Speech')", 05.03.1946, https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/ (28.12.2021).

CIA. **Soviet Policy and 1967 Arab-Israeli War**, Special Collection, (Document No: 5077054e993247d4d82b6), 16.03.1970.

Cleveland, William L. **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2008.

Clinton, Hillary. **America's Pacific Century**, 10.11.2011, https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/ , (26.10.2021).

The Conversation, https://theconversation.com/accidental-napalm-turns-50-the-generation-defining-image-capturing-the-futility-of-the-vietnam-war-175050, (28.11.2021)

Cook, Brent C, The Imagery of Der Stürmer, **History 350: Research Seminar**, 29.04.2014.

Cornell Law School. "Federalism", **Legal Information Institute**, https://www.law.cornell.edu/wex/federalism, (20.09.2021).

Craner, Lorne W. "A Tribute to Secretary Lawrence Eagleburger", **International Republican Institute**, 06.06.2011, https://www.iri.org/news/a-tribute-to-secretary-lawrence-eagleburger/ (30.03.2022).

Curtis, Ryan R. "The Odd Couple: Ending The Jordanian-Syrian "Cold War". **Middle East Journal**, Cilt:60, Sayı:1, 2006, s. 33-56.

Çakmak, Cenap. **Amerikan dış politikası**, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012.

Çınar, Yusuf. "Çatışma Sürecinden Devlet İnşasına: Doğu Timor", **Bilge Strateji**, Cilt 8, Sayı 15, Güz 2016, ss.77-99.

Daalder, Ivo H ve I.M. Destler. The National Security Council Project, **Center for International and Security Studies at Maryland**, Washington D.C, 1993.

Dacy, Douglas C. **Foreign Aid, War, and Economic Development: South Vietnam, 1955–1975**, Cambridge University Press, New York, 1986.

Daszeitung. "Alman Filozoflar Kimlerdir?" 11.11.2020, https://www.daszeitung-.com/alman-filozoflar-kimlerdir/ (11.01.2021).

David, Dharshini David **Kutsal Dolar**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2021.

Davies, Jack. "Oil Shocked: A Microhistory Of The First Days Of The Energy Crisis, October 16-27", 1973, **Australasian Journal of American Studies**, Cilt: 33, Sayı: 1, 2014, ss. 63-78.

Dean, Martin. "The Development and Implementation of Nazi Denaturalization and Confiscation Policy up to the Eleventh Decree to the Reich Citizenship Law", **Holocaust and Genocide Studies**, Cilt:6, Sayı:2, 2002, ss.217-242.

Dedekoca, Ersin. "A.B.D–Çin İlişkilerinde Kriz Yönetimi", **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, 2017 ss. 141-168.

Demirel, Ege. "Güç Dengesi Teorisi Perspektifinden Birleşmiş Milletler", **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2019, ss. 567-584

Demirer, Mehmet Arif. "İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye", **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, Sayı:301, 2015, ss. 71-84.

Demirol, Hilal. **II. Dünya Savaşı Sırasında Almanya'nın Yahudi Siyasetine Karşı Türk Diplomasisi**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Elazığ, 2020.

D'estmael, Tanguy De Wilde. **Les Théories des Relations Internationales a L'épreuve de L'apres-guerre Froide, Defis Theoriques Pluriels**. Studia de Diplomatica, 1999.

Domino Theory, **History**, 11.09.2009, https://www.history.com/topics/cold-war/domino-theory (15.12.2021).

Dorfman, Zach. "How Henry Kissinger Conspired Against a Sitting President", **Politico Magazine**, 06.01.2017, https://www.politico.com/magazine/story/2017-/01/henry-kissinger-jimmy-carter-chile-214603/ (04.06.2022).

Dowd, Maureen Dowd. "2 U.S. Officials Went to Beijing Secretly in July", **The New York Times**, 19.12.1989, https://www.nytimes.com/1989/12/19/world/2-us-officials-went-to-beijing-secretly-in-july.html (02.04.2022).

Döpfner, Mathias. Qayyah Moynihan, “Former US Secretary of State Henry Kissinger reveals his hopes for the next president: 'I like Joe Biden'“, **Business Insider**, 11.10.2020, https://www.businessinsider.com/henry-kissinger-us-administration-presidencey-joe-biden-trump-elections-election-2020-11, (30.05.2022).

Edwards, Lee. **Congress and the Origins of the Cold War: The Truman Doctrine**, World Affairs, 1989.

Ekmekçi, İ. Su. “John Locke’un Liberalizm Kuramı Üzerine”, **TBB Dergisi**, Sayı:106, 2013, ss. 204-223.

Erdoğan, Gülgün ve T. Tosun. **Türkiye’nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1999.

Ereker, Fulya Aksu. “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü – NATO”, **Güvenlik Yazıları Serisi**, No:28, 2019, ss. 1-2.

Eryaman, Ayşe. “England’s Policy on Palestine at the Beginning of 20th Century” **Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi**, II/I, Spring 2017, ss. 3-30.

Evans, Harold. 08.04 1991; “700,000 Words in Longhand,” People, July 2, 1979; Wolfgang Saxon, “Kissinger Revised His Book More Than He Reported,” NYT, Oct. 31, 1979; Shawcross, “Kissinger and Sideshow,” appendix to the Touchstone edition, 403; author’s conversations with William Shawcross.

Ferguson, Niall. **Kissinger: 1923-1968: The Idealist**, Allen Lane, New York, 2015.

Friedman, Thomas L. “Barack Kissinger Obama”, **The New York Times**, 25.10.2011, https://www.nytimes.com/2011/10/26/opinion/barack-kissinger-obama.html, (15.06.2022).

Office of the Historian, FRUS, Chile 1969-1973, Cilt: XXI, **US Printing Office**, Washington, June 01, 2018, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v21/ch3, (03,03.2022), s. 377-378.

Office of the Historian, FRUS, Chilean President Salvador Allende dies in coup, A&E Television Networks, 02.09.2010, https://www.history.com/this-day-in-history/allende-dies-in-coup (09.03.2022).

Office of the Historian, FRUS, 1969-1976, Foundations of Foreign Policy, 1969-1972**,** Cilt:I, 20.01.2009, https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/i/21100.htm (12.01.2022).

Office of the Historian, FRUS, China, 1969–1972, **US Printing Office**, 06.01.2018 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/comp1 (04.01.2022), s. 299-301.

Office of the Historian, FRUS, China, 1969–1972, **US Printing Office**, 06.01.2018 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/comp1 (04.01.2022), s. 728.

Office of the Historian, FRUS, SALT I 1969–1972, Cilt: XXXI, **US Printing Office**, Washington, 2018, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v32/ch8, (02.02.2022) s. 85.

Office of the Historian, FRUS, Arab-Israeli Dispute, 1969–1972, Cilt: XXIII, **US Printing Office**, Washington, June 01, 2018, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v23/comp1, (14.03.2022) s. 945.

Office of the Historian, FRUS, Soviet Union, October 1970–October 1971, Cilt: XIII, **US Printing Office**, Washington, June 01, 2018, https://history.state.gov/historical-documents/frus1969-76v13/ch3, (22.23.2022) s. 573.

Office of the Historian, FRUS, Soviet Union, October 1971–May 1972, Cilt: XIV, **US Printing Office**, Washington, June 01, 2018, https://history.state.gov/historicaldo-cuments/frus1969-76v14/ch5, (24.03.2022) s. 1024

Office of the Historian, FRUS, 1969–1976, Arab-Israeli Crisis and War, , Cilt: XXV 1973, **US Printing Office**, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v25/d271, (06.04.2022) s. 872.

Office of the Historian, FRUS, Kissinger Becomes Secretary of State, **US Printing Office,** https://history.state.gov/departmenthistory/shorthistory/kissinger (29.03.1982).

Office of the Historian, FRUS, Shuttle Diplomacy and the Arab-Israeli Dispute, 1974–1975, **US Printing Office**, https://history.state.gov/milestones/1969-1976/shuttle-diplomacy, (01.03.2022).

Office of the Historian, FRUS, "That Chilean Guy May Have Some Problems": The Downfall of Salvador Allende, January–September 1973, **US Printing Office**, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve16/ch5, (04.05.2022) s.893.

Friedman, Uri. "American Exceptionalism: A Short History", **Foreign Policy**, 18.06.2012, https://foreignpolicy.com/2012/06/18/american-exceptionalism-a-short-history/ (28.09.2021).

Geertz, Cliford. **The Interpretation of Cultures: Selected Essays**, Basic Books, New York, 1973.

Gelb, Leslie H. "Kissinger Means Business", **The New York Times**, 20.04.1986, https://www.nytimes.com/1986/04/20/magazine/kissinger-means-business.html, (05.04.2022)

Gewen, Barry. **The Inevitability Of Tragedy Henry Kissinger And His World,** W. W. Norton & Company, 29 Nisan 2020.

Goldstein, Judith Robert O. Keohane, **Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change**, Cornell University Press, New York, 1993.

Gonfried, Paul. "Wilsonianism: The Legacy - -That Won't Die", **The Journal of Libertarıan Studies**, Cilt:9, Sayı:2, 1990, ss. 112-137

Gökyıldız, Fatih. "Richard Nixon Dönemi Ve Grand Strateji", **Akademik Araştırma Enstitüsü**, 21.06.2019, https://akademikarastirma.org/richard-nixon-donemi-ve-grand-strateji/ (04.01.2022)

Gözen, Ramazan. **Amerikan dış politikası**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012.

Greelane. **Antisemit Nazi Gazetesi Der Stürmer; Bir Bakış,** 03.05.2019, https://www.greelane.com/tr/be%C5%9Feribilimler/tarihvek%C3%BClt%C3%BCr/der-stuermer-newspaper-1779279/ (18.11.2021)

Gümüşkaya, Hazen. **Watergate Skandalı Ve Türk Dış Politikasına Etkisi**, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bandırma, 2021.

Güney, Nurşin. **Nükleer Denge Ve Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüsmeleri**, T.C. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, 1985, ss. 53-54.

Güngör, Ali İsra. "Hıristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", **Dini Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, s.21, 1998, ss. 7-26.

Gürkan, Mete. "Şili'nin Kenan Evreni Pinochet", 01.12.2015, **Gaia Dergi**, https://gaiadergi.com/silinin-kenan-evreni-pinochet/ (11.03.2022).

Haberman, Clyde. "Decades Later, Kissinger's Words Stir Fresh Outrage Among Jews", **The New York Times**, 16.12.2010, https://www.nytimes.com/2010-/12/17/nyregion/17nyc.html, (16.06.2022).

Hahn, Peter L. "Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957", **Presidential Studies Quarterly**, Cilt:36, S:1, 2006, ss. 38-47.

Hallsell, Grace. **Tanrıyı Kıyamete Zorlamak**, çev. Mustafa Acar, & Hüsnü Özmen, Kim Yayınları, Ankara, 2003.

Hamilton, James D. Historical Oil Shocks, **University of California, San Diego**, 2011.

Hanhimaki, Jussi M. **The Flawed Architect: Henry Kissinger and American Foreign Policy**, Oxford University Press, Oxford, 2004.

Hanhimaki, Jussi M. "Triangular Diplomacy and Regional Conflict: Re-Evaluating the Kissinger Years", 15.03.2003, **Wilson Center**, https://www.wilsoncenter.org/event/triangular-diplomacy-and-regional-conflict-re-evaluating-the-kissinger-years (01.12.2022).

Haslam, Jonathan. “Giulio Douhet and the Politics of Airpower”, **The International History Review,** Cilt:34, Sayı:4, 2012, s.753-760.

Hepler, Reed. “What Was The Open Door Policy?”, **Study**, 18.12.2021, https://study.com/learn/lesson/what-was-the-open-door-policy.html, (17.05.2022).

Herring, George C. **America’s Longest War: The United States in Vietnam, 1950-1975**, McGraw-Hill Education, Boston, 2014.

Hersh, Seymour M. **Price of Power**, Touchstone; First Princeton Paperback Printing edition, New York, 1984.

Hitchens, Christopher. **The Trial Of Henry Kissinger**, Verso, London, 2001.

Hitler, Adolf. **Kavgam**, 2. Baskı, çev. Oktay Ertaş, Beda Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Hoff, Joan. **Nixon Reconsidered**, Basic Books, New York, 1994.

Hojaguliyev, Bezirge. “11 Eylül 1973 Şili Darbesini ve Olay Sonrası Kurulan Düzeni, İktidar ve Bireyler/Gruplar İlişkisi Açısından Değerlendirme”, **Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler**, 2012, ss. 1-23.

Holm, Michael. “Also Present at the Creation: Henry Cabot Lodge, Jr., and the Coming of the Cold War”, **Journal of the Historical Society**, Cilt:10, Sayı:2, 2010, ss. 201-224.

Holyoke, Mount. “The Pentagon Papers-"Origins of the Insurgency in South Vietnam, 1954-1960"“, 1971, **The Pentagon Papers,** https://www.mtholyoke.edu/acad/in-trel/pentagon/pent14.htm, (15.12.2021).

Hook, Steven John Spainer. **Amerikan dış politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze**, çev. Özge Zihnioğlu, İnkılâp, İstanbul, 2016.

Inboden, Will. “Rescuing George Shultz, the Best Secretary of State You’ve Never Heard Of”, **Foreign Policy**, https://foreignpolicy.com/2015/02/09/rescuing-george-shultz-the-best-secretary-of-state-youve-never-heard-of/ (06.04.2022).

Isaacson, Walter. **Kissenger, A Biography**, Simon & Schuster, New York, 2005.

İşcan, İsmail Hakkı. “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt:1, Sayı:2, Yaz 2004, ss. 47-79.

Jeffers, H. Paul. **The Bilderberg Conspiracy:**, Citadel Press, 2009.

Jensen, Kenneth M. **Origins of the Cold War: The Novikov, Kennan and Roberts ‘Long Telegrams’ of 1946**, United States Institute of Peace Press, Washington D.C, 2001.

Jervis, Robert. “Hans Morgenthau,Realism, and the Scientific Study of International Politics”, **Social Research**, Cilt: 61, Sayı:4, 1994, ss. 844-871.

Johannsen, Robert W. **Civil War History**, The Kent State University Press, Cambridge, Cilt: 40, 1994.

Jones, Robert A. **The Soviet Concept of Limited Sovereignty from Lenin to Gorbachev**, Macmillan, London, 1990.

Kang, Ning. “Puritanism and its Impact Upon American Values”, **Reviews of American Studies**, 2009, Cilt: 1, Sayı:2, s. 138-159.

Karabulut, Bilal. **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, Barış Kitabevi, Ankara, 2013.

Karadeli, Cem. “Stalin ve Khrushchev Dönemlerinde Doğu Avrupa’da Sovyetler ve Krizler”, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Ankara, 2019, ss. 231-247.

Karadeli, Cem. "Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm Ve Başkaldırı", **Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, 2020, ss. 45-62.

Karaosmanoğlu, Ali. "NATO'nun Dönüşümü", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:10, Sayı:40, 2014 ss.3-38.

Kaya, Emirhan. **Amerikan Askeri Müdahalelerinde Karar Alma**, Astana Yayınları, Ankara, 2021.

Kemiksiz, N. Neşe. "Arap-İsrail Sorunu Ve Bölgesel Yansımaları", **Journal of Awareness**, Cilt: 3, Sayı: Özel Sayı, ss. 127-144. DOI: 10.26809/joa.2018548623

Kennan, George. "The Charge in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State", **National Security Archieve**, 22.02.1946, https://nsarchive2.gwu.edu/coldwa-r/documents/episode-1/kennan.htm (29.12.2021).

Kesgin, Ahmet. "Machiavelli ve Makyevelizm", **Beytulhikme An International Journal of Philosophy ISSN**, Cilt:5, Sayı:1, Haziran 2015, ss. 38-51.

Kettunen, Pauli ve Juana Aunesluoma. **History in the Cold War and the Cold War in the Present**, Routledge, 2008.

Keys, Barbara. "Henry Kissinger: The Emotional Statesman", **Diplomatic History**, Cilt: 35, Sayı: 4, 2011.

Khalidi, Rashid. **The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood**, Beacon Press, Boston, 2006.

Kınacıoğlu, Sedef. "Dünya tarihinden çarpıcı protesto eylemleri", 06.10.2013, **B.B.C** https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130610_world_protest_history (22.12.2021).

Kiernan, Ben. "The Vietnam War: Alternative Endings", **The American Historical Review**, Cilt: 97, Sayı: 4, October 1992, ss. 1118–1137.

Kinzer, Stephen. **Şah'ın Bütün Adamları**, İletişim Yayınevi,2014.

Kissinger, Henry A. **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

Kissinger, Henry A. "Henry Kissinger: To Settle the Ukraine Crisis, Start at the End", **Washington Post**, 05.03.2014, https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html (14.04.2022).

Kissinger, Henry A. "Military Policy and the Defense of the Grey Areas", 1955, **Foreign Affairs**, https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1955-04-01/militarypolicy-and-defense-grey-areas (01.12.2021).

Kissinger, Henry. Nafta: Clinton's Defining Task, **Washington Post**, 20.07.1993.

Kissinger, Henry A. **The Necessity For Choice: Prospects of American Foreign Policy,** Harper Collins, Boston, 1961.

Kissinger, Henry A. **Years of Renewal**, Simon & Schuster, Inc. New York, 1999.

Kissinger, Henry "The Unsolved Problems of European Defense", **Foreign Affairs**, Cilt:1, Sayı:6, 1962, ss. 515-518.

Kocakenar, Mustafa. "Amerikan dış politikasında İdealizm Realizm İlişkisi", **Tasam**, 05.08.2015, https://tasam.org/trTR/Icerik/19550/amerikan_dis_politikasinda_idealizm_ve_realizm_iliskisi_catisma_mi_isbirligi_mi (30.10.2021).

Kocakenar, Mustafa. "Amerikan dış politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler", **Tasam**, 07.09.2015 https://tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf (10.26.2021).

Kornbluh, Peter. **The Pinochet File A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability**, The New Press, New York, 2003.

Köprülü, Ali. "Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970-1981)", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/58248 (03.04.2022).

Köse, Tuğba. "Yahudilerin Devletleşme Sürecinde Dönüm Noktaları: Pogrom,Aliya ve Siyasi Siyonizm (1881-1903)", **Ortadoğu Etütleri**, Cilt:13, Sayı:01, 2021, ss. 113-141.

Kutler, Stunley I. **Watergate, A Brief History with Documents**, 2. Edition, WileyBlackwell, 2009.

LaFeber, Walter. **The American Age: United States Foreign Policy at Home and Abroad**, Norton, New York, 1989.

Lebow, Richard Ned Janice Gross Stein. "Deterrence and the Cold War", **Political Science Quarterly,** Cilt: 110, Sayı: 2, 1995, ss. 157-181.

Lehman, Michael. "End Of The Innocence: The 1954 CIA Coup in Guatemala", **Research Gate**, 02.12.1999

Llewellyn, Jennifer. “Bao Dai”, **Alpha History**, 03.04.2018 https://alphahistory.com/vietnamwar/bao-dai/ (14.12.2021).

Longley, Robert. “What Was the Open Door Policy in China? Definition and Impact”, **Thoughtco**, 29.08,2016, https://www.thoughtco.com/open-door-policy-definition-4767079, (28.09.2021).

Lu, Sarah. “Henry Kissinger and the Roots of Shuttle Diplomacy: Realpolitik, Bilateral Relations, and Domestic Motivations”, **The Yale Review of International Studies**, 2019, http://yris.yira.org/comments/2888, (16.06.2022) s. 1-6.

Mahan, Alfred T. **The Influence of Sea Power on History**, 1890, http://explorehistory.ou.edu/wp-content/uploads/2020/01/Alfred-Mahan-Influence-of-Sea-Power-on-History-1890.pdf , (30.10.2021).

Mandel, Robert. “The Effectiveness of Gunboat Diplomacy”, **International Studies Quarterly**, Cilt:30, Sayı:1, Mart 1986, ss. 59–76.

Marcus, Ruth. “Anthony Lake’s Secretive Mission”, **Washington Post**, 20.12.1993, https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/1993/12/20/anthony-lakes-secretive-mission/469a2a9b-18b3-4417-b74d-7fac38b80d56/ (07.04.2022).

Mead, Sidney E.”Abraham Lincoln's "Last, Best Hope of Earth": The American Dream of Destiny and Democracy”, **Church History**, Cilt: 23, Sayı:1, 1954, ss. 1-7.

Mearsheimer, Jonh J. **The Tragedy of Great Power Politics**. W. W. Norton & Company, New York, 2001.

Miller, Nancy K. “The Girl in the Photograph: The Vietnam War and the Making of National Memory”, **JAC**, Cilt: 1 Sayı:2, 2004, s: 261-290.

Milne, David. **World Making, The Art and Science of American Diplomacy**, Farrar Straus and Giroux, New York, 2015.

Morgenthau, Hans J. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, Alfred A. Knopf, New York, 1948.

Morse, David R. **Kissinger and the Yom Kippur War**, McFarland, North Carolina, 2015.

Mountjoy, Shane. **Manifest Destiny:Westward Expansion**, Infobase Publishing, New York, 2009.

Nathan, James A. ve Oliver James. **Foreign Policy Making and the American Political System**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1994.

National Archives, **"**Marshall Plan (1948), last reviewed on February 8", 2022, https://www.archives.gov/milestone-documents/marshall-plan (01.12.2021).

National Archives, "The Eisenhowers Quotes", 1954, **Eisenhower Library** https://www.eisenhowerlibrary.gov/eisenhowers/quotes#Peace (01.12.2021).

National Archives and Records Administration, "Resignation of President Richard M. Nixon", 9.08.1974, https://www.archives.gov/exhibits/american_originals/contemp.html (13.03.2022).

National Security Archieve, "The CIA and Chile: Anatomy of an Assassination", 22.10.2020, https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/chile/2020-10-22/cia-chile-anatomy-assassination (01.03.2022).

National Security Archive, Kissinger Told Soviet Envoy during 1973 Arab - Israeli War: “My Nightmare is a Victory for Either Side”, 09.08.2019, https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/henry-kissinger/2019-08-09/kissinger-told-soviet-envoy-during-1973-arab-israeli-war-my-nightmare-victory-either-side-soviet, (13.02.2022).

Nixon, Richard M. “Asia After VietNam”, **Foreign Affairs**, 1967, https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1967-10-01/asia-after-viet-nam (05.01.2022).

Norwood, Stephen ve Eunice G. Pollack. **Encyclopedia of American Jewish History**, ABC- CLIO, Santa Barbara, 2008.

O'Connor, John. J. “TV: Frost Challenges Kissinger in NBC Interview”, **The New York Times**, 13.10.1979, https://www.nytimes.com/1979/10/13/archives/tv-frost-challenges-kissinger-in-nbc-interview-frost-happy-with.html, (30.03.2022).

Ovalı, Şevket. “Soğuk Savaş”, **Secopedia**, 15.11.2020, http://www.secopedia.org/soguk-savas/ (15.12.2021).

Owen, John M. “Transnational Liberalism and U.S. Primacy”, **International Security**,
Cilt: 26, Sayı:3 Kış, 2001-2002, ss. 117-124

Owen, Taylor. A Spatio-Historical Analysis of the US Bombardment of Cambodia, 1965-1973, http://www.taylorowen.com/Articles/06_GIS_Bombing_Analysis.pdf, (16.04.2022).

Önder, Ersoy. “Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, ABD’nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış”, **Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, 2020, ss. 32-43.

Örmeci, Ozan. “Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs. İdealizm”, 22.05.2014, **Uluslararası Politika Akademisi**, http://politikaakademisi.org/2014/05-/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/ (31.10.2021).

Özcan, Gencer. “Çevreleme Politikası”, **Güvenlik Yazıları Serisi**, No:41, Kasım 2019, ss. 4-16.

Özgür, P. Selçuk. Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 2015, s.109-111.

Papp, Daniel S, Loch K Johnson, John Endicott. **American Foreign Policy: History, Politics, and Policy**, Pearson Longman, New York, 2005.

Paterson, Pat. “Origins of U.S. Foreign Policy”, **Perry Center Occasional Paper**, 2018, ss. 1-56.

Perinçek, Sadık Can. “Çitlerin üstünde debelenen inek*: Amerika’nın Vietnam savaşı politikası”, **Teori**, Şubat 2016, ss. 70-77.

Perry, James M. “Watergate Case Study, Class Syllabus for "Critical Issues in Journalism."“, **Columbia School of Journalism**, Columbia University, http://www.columbia.edu/itc/journalism/j6075/edit/readings/watergate.html (12.03.2022).

Pillsbury, Michael Paul. Salt on the dragon: Chinese views of the Soviet-American strategic balance, **The Rand Corporation**, Santa Monica, 1975.

Popoviciu, Adrian-Claudiu. “David Mitrany And Functionalism. The Beginnings Of Functıonalism”, **Revista Română de Geografie Politică**, Cilt:12, No:1, 2010, ss. 41-67.

Price, David H. **Cold War Anthropology the CIA, the Pentagon and the Growth of Dual Use of Anthropology**, Duke University Press, Durhem, 2016.

Przeworski, Adam. ve diğerleri. "Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990", **The Journal of Politics**, Cilt: 64, Sayı: 2, 2002, ss. 660-682

Quandt, William B. **Peace Process: American Diplomacy and the Arab- Israeli Conflict since 1967**, University of California Press, Berkeley, CA, 2005.

Reich, Bernard. **A Brief History of Israel**, Second Edition, Facts on File Publishing, Washington D.C, 2008.

Reston, James. "Washington, Hearing it from Henry", **The New York Times**, 28.10.1979.

Richardson, Michael. "Ford and Kissinger Had Bigger Problems / 'We will Understand and will not Press you' : How U.S. averted gaze when Indonesia took East Timor", **The New York Times**, 20.05.2002, https://www.nytimes.com/2002/05/20/news/ford-and-kissinger-had-bigger-problems-we-will-understand-and-will-not.html, (17.04.2022).

Rivera, Oscar G. **Story of A Death Foretold, The Coup Against Salvador Allende, 11 September 1973**, Bloomsbury, London, 2013.

Rockefeller Brothers Fund, **In Depth: The Specıal Studies Project**, https://www.rbf.org/about/our-history/timeline/special-studies-project/in-depth (28.11.2021).

Sander, Oral. "Arap-İsrail Savaşının 10. Yıldönümünde 1815 Avrupası ve Henry Kissinger", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:38, Sayı:1, 2015 ss. 218-223.

Scharf,Michael P. "Review: Statesman or War Criminal?", **AGNI, Amnesty International Fortieth Anniversary**, Sayı:54, 2001, ss. 301-334.

Schild, Robert. "Yahudiler niye Nobel Ödülü alır?", 2020, https://www.turkisrael.org.il/single-post/2020/10/20/yahudiler-niye-nobel-%C3%B6d%C3%BCl%C3%BC-al%C4%B1r (02.11.2021).

Schulzinger, Robert D. **A Time for War The United States and Vietnam, 1941-1975**, Oxford University Press, Oxford, 1997.

Schwartz, H. Andrew. "Henry A. Kissinger", **CSIS**, 17,10.2011, https://www.csis.org/people/henry-kissinger, (16.06.2022).

Schwartz, Thomas Alan. "Henry Kissinger and US Foreign Relations", 29.07.2019, https://oxfordre.com/americanhistory/view/10.1093/acrefore/9780199329175.001.0001/acrefore-9780199329175-e-722 (30.11.2021).

Schweller, Randal L. **"The Balance of Power in World Politics"**, 05.09.2016, https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-119, (15.09.2021).

Scott, George. **The rise and fall of the League of Nations**, Macmillan Publishing, New York, 1974.

Sebenius, James K. Ve Eugene B. Kogan. "Henry Kissinger's Negotiation Campaign to End the Vietnam War", **Harward Business School Working Paper**, Cilt: 17, Sayı: 53, 2016, ss. 6-18.

Sebenius, James K. Green, L., ve Kogan, E., "Henry A. Kissinger as Negotiator: Background and Key Accomplishments", **HBS**, 24.11.2014, https://www.hbs.edu/ris/-Publication%20Files/15-040_4d9f0e6b-bb9f-451c-8aa4-7d5f66aa3429.pdf (21.12.2021).

Shrader, Charles R. **History of Operations Research in the United States Army**, Cilt I, United States Army, Washington, D.C, 2006.

Shultz, George P. **Turmoil and Triumph: Diplomacy, Power, and the Victory of the American Ideal**, Simon & Schuster, New York, 1993.

Simpson, Sid. "Making Liberal Use of Kant? Democratic peace theory and Perpetual Peace", **International Relations**, Cilt:33, Sayı:1, 2019, ss. 107-132.

Smith, Merriman. "The President's News Conference", **The American Presidency Project**, 04.07.1954, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-361 (14.12.2021).

Snow, Donald M. ve Eugene Brown. **United States Foreign Policy: Politics Beyond the Water's Edge**, Bedfort/St.Martin's, Boston, 2000.

J. Spykman, Nicholas J. **The Geography of the Peace**, Harcourt Brace and Company, New York, 1944.

Stein, Ken. "U.S. Secretary of State William Rogers Plan for an Arab-Israeli Settlement", **Center for Israel Education,** September 2016, www.israeled.org,https://israeled.org/resources/documents/u-s-rogers-plan (09.02.2022).

Stein, Kenneth W. **Heroic Diplomacy, Sadat, Kissinger, Carter Begin and the Quest for Arab-İsraeli Peace**, Routledge, New York, 1999.

Stolenbach, C. Darwin. "Henry A. Kissinger, Civil Affairs in Korea 1950-51", **ORO 1952**, 01.08.1952, https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD0896871 (27.11.2021).

Strober, Gerald S. ve Deborah Hart Strober. **Nixon: An Oral History of His Presidency**, HarperCollins. New York, 1994.

Sümer, Gültekin. "Amerikan dış politikasının Kökenleri ve Amerikan dış politikası Kültürü", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt:5, Sayı:19, 2008, s.119-144.

Sümer, Gültekin. **Amerikan dış politikasının Kilit İsmi Kissinger**, Artus Kitap, İstanbul, 2007.

Şamiloğlu, Ali Rasizade. "Türkıye Açısından Truman Doktrını Ve Stalin Diplomasisinin Hataları", **Dergi park**, 15.04.2007, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1794363 (29.12.2021).

Şeker, C. Talha. "Rockefeller ailesi için "Diplomacy" : Henry Kissinger", 01.07.2018, http://www.mucerret.com/yazarlar/rockefeller-ailesi-icin-diplomacy-henry-kissinger/ (06.04.2022).

Şener, Bülent. "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve A.B.D Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" ya da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı", **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sayı:26, ss. 405-420.

Talib, Hasan Ebu. "Kissinger'ın Gerçekçiliği ve Çin ile Savaşın Saçmalığı", **Independent Türkçe**, 01.12.2021, https://www.indyturk.com/node/442351/d%C3%BCnyadansesler/kissinger%C4%B1n-ger%C3%A7ek%C3%A7ili%C4%9Fi-ve-%C3%A7inilesava%C5%9F%C4%B1n-sa%C3%A7mal%C4%B1%C4%9F%C4%B1 (14.04.2022).

Tanöz, Mert. "Klasik Müzikte Germen Hegemonyası", **The Magger**, 18.05.2015, https://www.themagger.com/klasik-muzik-avusturyali-alman-besteciler/ (11.01.2021).

Tarakçı, Nejat. **Küresel Sistemde Dış Politika Stratejileri: Klasik Diplomasiden Jeopolitik Diplomasiye**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2012.

Tarnoff, Curt. “The Marshall Plan: Design, Accomplishments and Significance”, **Congressional Research Service**, 2018, ss. 1-32.

Tatchell, Peter. “Why Milosevic, but not Kissinger?”, **The Guardian**, 25.04.2002, https://www.theguardian.com/world/2002/apr/25/milosevictrial.petertatchell (15.04.2022).

Tedeschi, Sara K.Elizabeth Fee, Theodore M. Brown, “Salvador Allende: Physician, Socialist, Populist, and President” **American Journal of Public Health**, Cilt:93, Sayı:12, 2014, ss. 14-29

Thalmann, Rita. Emmanuel Feinermann, **Crystal Night Paperback**, Unites States Holocaust, October, New York, 1980.

Thompson, Nancy. Enlisted Selection and Classification Tests: Precursors to the ASVAB, **Air Force Personnel Center Strategic Research and Assessment HQ**, 2007.

Thriftbooks, “Books by Henry Kissinger”, https://www.thriftbooks.com/a/henry-kissinger/198489/, (13.04.2022).

Toman, Murat. **ABD Perspektifinden Henry Kissinger Etkisinde Türk-Amerikan İlişkileri 1969-1977**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2019.

Turan, İlter. “Laos, ABD'nin 'Kirli Savaşı'nın izlerini hala taşıyor”, **Dünya,** 19.05.2014, , https://www.dunya.com/dunya/laos-abd039nin-039kirli-savasi039nin-izlerini-hala-tasiyor-haberi-246954 (16.04.2022).

Turgut, Ceren Altunbeğ. **Ortadoğu Ve Filistin (1920-1949),** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2015.

Turse, Nick. “Misremembering America’s Asian Wars: The Pentagon’s

Latest “Mission Accomplished” Moment”, **The Asia-Pacific Journal**, Cilt: 10, Sayı: 54, 2012, ss. 1-23.

Tyler, Patrick. **A Great Wall: Six Presidents and China an Investigative History**, Public Affairs, New York, 1999.

U.S Department of Defence, “Remarks Honoring Dr. Henry Kissinger with the DOD Distinguished Public Service Award”, 09.05.2016, https://www.defense.gov/News/Speeches/Speech/Article/760268/remarks-honoring-dr-henry-kissinger-with-the-dod-distinguished-public-service-a/ (30.05.2022).

U.S.H.M.M. “Yahudi Karşıtlığı”, **Holokost Ansiklopedisi**, 2016 https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/antisemitism-1 (03.11.2021).

Uslu, Nasuh. **Amerikan dış politikası**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012.

Vietnam War Protests, **History,** 22.02.2010, https://www.history.com/topics/vietnam-war/vietnam-war-protests, (15.12.2021).

Wagner, Abraham R. **Henry Kissinger: Pragmatic Statesman in a Hostel Times, Routledge**, New York, Routledge, 2019.

Walker, Stephen G. “The Interface between Beliefs and Behavior: Henry Kissinger's Operational Code and the Vietnam War”, **The Journal of Conflict Resolution**, Cilt:21, No:1, 1977, ss. 138-154.

Wikipedia, “1973 Petrol Krizi”, 2008, https://tr.wikipedia.org/wiki/1973_Petrol_Krizi (17.02.2022).

Williams, William A. **The Tragedy of American Diplomacy**, Delta, New York, 1962.

Wilson, Abi. **Kissinger and Détente - From Nixon to Ford**, MA in United States Studies: History & Politics, University College London, Londra, 2013.

Winget, Mary Mueller. **Gerald R. Ford**, Minneapolis, Twenty-First Century Books, Minneapolis, 2007.

Witmer, Richard Joshua Johnson, Frederick J. Boehmke. "American Indian Policy in the States", **Social Science Quarterly**, Cilt:95, Sayı:4, 2014, ss.1043-1063.

Woodward, Bob ve Carl Bernstein. **The Original Watergate Stories**, Diversion Books, New York, 2012.

Wvong, Russil. "PPS/23: Review of Current Trends in U.S. Foreign Policy", 24.02.1948, https://www.russilwvong.com/future/kennan/pps23.html (31.10.2021).

Yetkin, Ömer. **Yahudi Diasporası İletişim Stratejisi: A.B.D Örneği**, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, 2014.

Yılmaz, Sait. "Amerikan Büyük Strateji Çıkmazı", **Anka Enstitüsü**, 03.08.2018, http://ankaenstitusu.com/amerikan-buyuk-strateji-cikmazi/, (15.09.2022).

Zapata, Celia Correas. **Isabel Allende: Life and Spirits**, Arte Publico Press, 2002.

Zengin, Mehmet A. "ABD Başkanlık Sisteminde Fren ve Denge Mekanizması Üzerine Bir İnceleme", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı:28 2016 ss. 1-24.

Zulkifli Noraini ve Daniel Haqeem. "The Opec Oil Shock Crisis (1973): An Analysis", **Asian Journal of Research in Business Economics and Management**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2022, s. 128-143.